

Den Haag

► **Onderzoeksrapport**

DSO/Programmamanagement, Strategie en Onderzoek

WERKGELEGENHEIDSMONITOR

2018

COLOFON

Uitgave
Gemeente Den Haag
DSO / Programmamanagement, Strategie en Onderzoek
December 2018

Inlichtingen

DSO / Programmamanagement, Strategie en Onderzoek
Carla Rothuizen (070 35 34874 / carla.rothuizen@denhaag.nl)
Henk van Andel (070 35 35565 / henk.vanandel@denhaag.nl)

De Dienst Stedelijke Ontwikkeling aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid inzake het gebruik en toepassing van de gepresenteerde gegevens. Afwijkingen in absolute aantallen en % kunnen worden veroorzaakt door afronden. Bij gebruik van cijfers is bronvermelding verplicht.

► **Onderzoeksrapport**

DSO/Programmamanagement, Strategie en Onderzoek

WERKGELEGENHEIDSMONITOR 2018

VOORWOORD

Een speerpunt in het Haagse economiebeleid en kernindicator voor de ontwikkeling van de Haagse economie is de werkgelegenheid en ontwikkeling daarin, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin. In de Werkgelegenheidsmonitor wordt dit jaarlijks in beeld gebracht op basis van analyses van het werkgelegenheidsregister.

Met ingang van 1 januari 2016 hebben gemeente Den Haag, gemeente Rotterdam en het samenwerkingsverband Drechtsteden gezamenlijk opdracht gegeven aan I&O Research in combinatie met Stroom om het werkgelegenheidsregister bij te houden en te actualiseren voor de duur van maximaal 4 jaar.

Om dit bestand te onderhouden en jaarlijks te actualiseren worden diverse activiteiten uitgevoerd waaronder een enquête onder de meer dan 208.000 vestigingen in het gezamenlijke gebied. Het uitvoeren van een enquête is nog steeds de enige betrouwbare en complete manier om deze gegevens te verwerven.

Jaarlijks worden gecorrigeerde aantallen met terugwerkende kracht tot 1996 in de bestanden doorgevoerd. Hierbij gaat het om vestigingen (en banen) die bijvoorbeeld in 2018 zijn toegevoegd aan het bestand maar waarbij de bedrijven zelf aangeven dat zij ook al in 2016 bestonden. Deze vestigingen en de bijbehorende banen worden dan zowel in 2017 als in 2016 toegevoegd. Hetzelfde geldt voor vestigingen die in eerdere jaren zijn vertrokken uit de regio. Die worden met terugwerkende kracht tot het jaar van verhuizing uit de bestanden verwijderd.

Hierdoor zijn de totalen van aantallen vestigingen en banen iets afwijkend ten opzichte van eerder gepubliceerde aantallen. In bijlage X worden de uitgevoerde administratieve correcties en de consequenties daarvan uitgelegd.

De gegevens uit het werkgelegenheidsregister hebben betrekking op de peildatum 1 januari 2018.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	7
1 Economische sectoren	13
1.1 Inleiding	13
1.2 Waar vindt groei plaats?	14
1.3 Arbeidsmarktbalans	15
1.4 Bedrijfsdynamiek	16
1.5 Overzicht banen naar sectoren	17
1.6 Primaire sector, delfstoffen, nuts.....	18
1.7 Industrie, bouw, vervoer en post.....	19
1.8 Handel	20
1.9 Zakelijke diensten	20
1.10 Overheid en extraterritoriale instellingen.....	21
1.11 Zorg en welzijn, care en cure.....	22
1.12 Maatschappelijke organisaties	23
2 Stedelijke Economie	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Toerisme	25
2.3 Congressen	28
2.4 Detailhandel en horeca	29
3 Kenniseconomie	35
3.1 Inleiding	35
3.2 Internationale Stad van Vrede & Recht.....	35
3.3 Veiligheid	39
3.4 Finance & Legal.....	41
3.5 IT Tech	43
3.6 Energie	46
4 Spreiding en concentratie over de stad	49
4.1 Inleiding	49
4.2 Spreiding van banen.....	49
4.3 Spreiding van vestigingen.....	51
4.4 Verschuivingen binnen de stad	52
5 Groot-, Midden- en Kleinbedrijf	53
5.1 Inleiding	53
5.2 Grootbedrijf.....	53
5.3 MKB	56
5.4 Eenmanszaken.....	58
5.5 Starters.....	60

6	Arbeidsaanbod: beroepsbevolking	61
6.1	Inleiding	61
6.2	Kenmerken Haagse beroepsbevolking	63
6.3	Pendel	64
6.4	Prognose Haagse beroepsbevolking	65
7	Haagse regio	67
7.1	Inleiding	67
7.2	Werkgelegenheidsstructuur regiogemeenten Haaglanden.....	68
7.3	Werkgelegenheidsontwikkeling in de regio	69
7.4	Grote werkgevers in de regio.....	71
7.5	Verschuivingen binnen de regio.....	72
8	Den Haag en de G5	73
8.1	Inleiding	73
8.2	Werkgelegenheidsontwikkeling G5	73
8.3	Groei- en krimpsectoren G5.....	74

Bijlagen

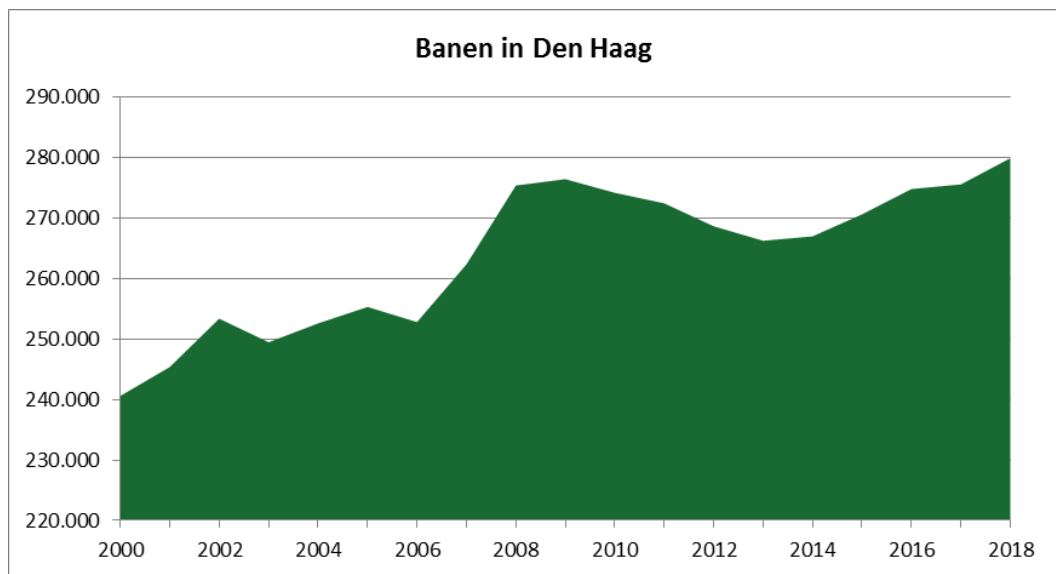
I	Indeling in Haagse sectoren	77
II	Indeling in landelijke sectoren.....	79
III	Afbakening clusters Internationale Organisaties en Veiligheid	80
IV	Afbakening cluster IT Tech	81
V	Afbakening cluster Energie	82
VI	Afbakening cluster Recreatie & Toerisme	83
VII	Afbakening van de clusters Finance & Legal	86
VIII	Ontwikkeling en relatief belang per sector, regiogemeenten, 2000-2018	87
IX	Ontwikkeling en relatief belang per sector, G5, 2000-2018	91
X	Administratieve correctie in het werkgelegenheidsregister.....	95

SAMENVATTING

Belangrijkste ontwikkelingen:

- De Haagse werkgelegenheid groeit door
- Het MKB - en meer specifiek de eenmanszaken – is de motor achter de banengroei
- Het aantal starters is toegenomen
- De groei van de werkgelegenheid in Den Haag is deels te danken aan verhuizingen van bedrijven uit gemeenten in de regio. Binnen heel Haaglanden is de werkgelegenheid licht gegroeid.
- In vergelijking met Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Eindhoven is Den Haag de afgelopen drie jaren minder hard gegroeid.
- De Haagse beroepsbevolking groeit naar verwachting tot 2025 even hard als de Haagse werkgelegenheid.

Op 1 januari 2018 had Den Haag bijna 279.800 banen.¹ Dat waren er 4.300 meer dan op 1 januari 2017, een groei van 1,6%. Voor het vierde jaar op rij is sprake van een duidelijke groei.

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Groei is vooral te vinden bij nieuwe bedrijven. In het grootste deel van de sectoren en branches is sprake van groei. De branche Ontwerp en advies kende met ruim 1.300 extra banen de grootste groei, direct gevolgd door Bouw met bijna 1.200 extra banen en Gemeentelijke overheid met bijna 1.000 extra banen. Daarnaast is er ook sprake van een flinke groei bij de branches Kunst, cultuur en sport, Detailhandel, Horeca en Gezondheidszorg. Deze branches groeien met 500-800 banen.

¹ Onder een baan wordt verstaan een door een werkzame persoon bezette arbeidsplaats ongeacht aantal uren of dienstverband. Eén persoon kan meerdere banen hebben.

Opvallend is de stijging in de branche Arbeidsbemiddeling en uitzendbureaus van 11%. In 2016 kende deze sector nog een daling.

Er zijn ook enkele branches gekrompen. Zo valt de branche 'Media, informatie, communicatie, IT' op door een verlies van bijna 1.500 banen. Verder zijn bij de 'Vervoer en opslag' en 'Extraterritoriale instellingen' 500-700 banen verloren gegaan. Dit verlies aan banen is o.a. het gevolg van het vertrek of de inkrimping van enkele grote bedrijven en instellingen, zoals KPN en het Joegoslavië Tribunaal.

Den Haag zet beleidsmatig in op een aantal sectoren en clusters, waarvan de meeste in 2017 groei lieten zien. Hieronder wordt voor enkele van deze sectoren en clusters de ontwikkeling beschreven:

- **Toerisme:** de groei in dit cluster zet door. Begin 2018 leverde dit cluster bijna 19.000 banen op, iets meer dan topjaar 2008, net voor de recessie. De vooruitzichten zijn gunstig als gevolg van landelijke trends en ontwikkelingen in het toerisme.
- **Congressen:** het aantal congressen is in 2017 verder toegenomen. Het gemiddelde aantal deelnemers en de gemiddelde duur namen toe. Daardoor is het aantal 'congresdeelnemersdagen' flink toegenomen, 22% meer dan in 2016. Het aantal banen bij het organiseren van congressen en evenementen nam in 2017 ook toe, maar minder sterk.
- **Detailhandel en horeca:** het aantal banen in de horeca groeide in 2017 harder dan de totale werkgelegenheid in Den Haag tot bijna 12.700 banen. Het aantal banen in de detailhandel groeide ook, maar minder hard (tot 23.700). Groei zit vooral in de verkoop via internet. Bij de horeca zit vooral groei bij cafetaria's en restaurants.
- **Internationale instellingen en organisaties:** dit cluster is goed voor ca. 20.700 fte in Den Haag en de regio (onderzoek Decisio, 2017).
- **Finance & Legal** geeft een diffuus beeld. De ondersteunende diensten doen het hierbij beter dan de harde kern. Het cluster Finance is na 2002 (topjaar) flink gekrompen, maar vanaf 2013 redelijk stabiel. De ondersteunende diensten bij het cluster Legal laten sinds 2000 een flinke groei zien. De harde kern van Legal groeide ook flink voor de crisis in 2009, bleef in de periode 2010-2016 redelijk stabiel, maar kromp in 2017 o.a. door de sluiting van het Joegoslavië Tribunaal. In totaal gaat het bij Finance & Legal om 27.400 banen.
- **IT sector:** Telecommunicatie was tot voor kort de grootste subsector, maar door het vertrek van KPN uit Den Haag gingen er in 2017 ca. 2.000 banen in deze branche verloren. Daardoor is tegenwoordig IT-diensten zowel in Den Haag als in de regio de grootste subsector. Begin 2018 waren er in de IT-sector ca. 12.800 banen in Den Haag (en 27.000 in de regio).
- **Energie:** het aantal banen in de energiesector in Den Haag fluctueerde in de afgelopen 17 jaar. Dit had onder meer te maken met verhuizingen binnen de regio. Het afgelopen jaar groeide het cluster met 30% naar 4.200 banen in Den Haag.

Iets minder dan de helft van de banen in Den Haag is te vinden op een bedrijventerrein, kantoreng gebied of winkelgebied. Hierbij is de Binnenstad het werkgebied met de meeste banen. De stadsdelen Centrum, Haagse Hout en Scheveningen hebben de meeste banen. Veel kleinere vestigingen zijn in de stadsdelen Escamp en Segbroek te vinden.

De 380 vestigingen met 100 werknemers of meer zijn in Den Haag verantwoordelijk voor bijna de helft van de banen (47%). In totaal zijn er bij het grootbedrijf sinds 2000 3.500 banen bij gekomen (2,8% groei). Maar in 2017 gingen er bij het grootbedrijf 1.400 banen verloren. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het vertrek van enkele grote vestigingen.

Het MKB als motor van de economie drijft voor een belangrijk deel op eenmanszaken. Het aantal eenmanszaken is enorm toegenomen, van 9.000 begin 2000 naar 40.700 begin 2018. Zij bepalen een steeds groter deel van de werkgelegenheid van Den Haag (15% in 2018). Ze zijn vooral te vinden in de zakelijke dienstverlening, cultuur, handel en bouwsector. Ook bij de overige vestigingen van het MKB (met 2-100 werknemers) is de werkgelegenheid ten opzichte van 2000 gegroeid, maar veel minder hard (+4%).

De beroepsbevolking (werkenden en werklozen samen) bestaat naar schatting uit 259.000 mensen; dat is bijna de helft van de totale Haagse bevolking. De Haagse beroepsbevolking is vaak hoog opgeleid, maar heeft ook veel laagopgeleiden. Het grootste deel is tussen 25 en 54 jaar.

Twee derde van de Haagse beroepsbevolking werkt in Den Haag en 60% van de Haagse banen wordt bezet door Hagenaars. De overige werknemers komen uit gemeenten in de regio Haaglanden of op relatief korte afstand van Den Haag.

In het 1^e kwartaal van 2018 waren er volgens het CBS 16.000 werklozen in Den Haag (7.000 minder dan begin 2017). Dat is 6,0% van de beroepsbevolking (was 9,0).

De werkgelegenheid groeide in periode 2000-2018 gemiddeld jaarlijks met 0,8%. Wanneer deze groei zich de komende jaren (lineair) voorziet, zal het aantal banen tot 2025 met zo'n 19.000 toenemen tot 299.000 banen.

De Haagse beroepsbevolking neemt tot 2025 naar verwachting toe met 9.000 mensen tot 277.000 bij een gelijkblijvende participatiegraad. De verwachting is echter dat deze toeneemt als gevolg van het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd. Als de participatiegraad met 2% stijgt, zal de beroepsbevolking toenemen met 18.000. In dat geval groeit de beroepsbevolking even snel als het aantal banen waardoor de arbeidsbalans gelijk blijft. Als de beroepsbevolking nog sneller groeit, komt de arbeidsbalans onder druk te staan en kan de werkloosheid weer oplopen. Of dat in de praktijk ook zo zal uitpakken is afhankelijk van meerdere factoren, zoals de ontwikkeling van woningmarkt, de macro-economische groei in Nederland en de wereld, kwalitatieve mismatch van de arbeidsmarkt, pendel of terugkeer op de arbeidsmarkt van 'ontmoedigden'.

Regio Haaglanden

In de periode 2010-2014 zijn er in de regio Haaglanden 17.000 banen verloren gegaan, maar sinds 2015 groeit het aantal banen weer. In 2017 is het aantal banen met 5.200 toegenomen tot 535.500 begin 2018. Dat zijn er 200 meer dan in 2010. Ruim de helft van de banen is te vinden in Den Haag (52%).

In de periode 2010-2018 zijn de meeste banen in de regio Haaglanden verloren gegaan bij het Openbaar bestuur (-6.450), Financiële instellingen (-2.180), Vervoer en opslag (-1.730 banen) en Industrie (- 1.370 banen). De vier sectoren in Haaglanden met de meeste groei waren Advisering en onderzoek (+6.460 banen), Onderwijs (+3.600 banen), Gezondheidszorg (1.380 banen) en Horeca (+1.330 banen).

De ontwikkeling per gemeente was verschillend. Bij zes van de negen regiogemeenten groeide de werkgelegenheid de afgelopen twee jaar. Alleen in Leidschendam-Voorburg, Rijswijk en Wassenaar laat het herstel nog op zich wachten.

De werkgelegenheid in Den Haag groeit de laatste twee jaar iets harder dan in de regio Haaglanden. Dat heeft onder meer te maken met een verhuizing van een groot bedrijf van Rijswijk naar Den Haag. Voor de regio leverde dat geen extra banen op, maar wel voor Den Haag. Naast de dominantie van de Overheidssector heeft Den Haag in vergelijking met de regiogemeenten ook veel banen bij Extraterritoriale instellingen en in de energiesector.

Den Haag in de G5

De vijf grootste gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven zorgen samen voor 1,7 miljoen banen begin 2018. In de periode 2010-2013 (de eerste jaren na de recessie) kromp het aantal banen in Den Haag, terwijl in andere G5 gemeenten soms al sprake was van groei. Amsterdam kende als enige stad van de G5 geen krimp die periode en groeide ieder jaar door. Sinds 2014 zit Den Haag weer in de lift maar de groei is kleiner dan in andere steden. Ten opzichte van Amsterdam en Utrecht heeft Den Haag de afgelopen jaren veel terrein verloren.

Groei en krimp zijn niet evenredig over alle sectoren in alle gemeenten verdeeld. Over het algemeen valt op dat in de periode 2010-2018 de sectoren Handel, Horeca, en Advisering en onderzoek fors groeiden. Ook was er in de meeste steden flinke groei in de sectoren Onderwijs, Zorg en Vrijetijd. Bij de sectoren Informatie en communicatie, Bouw en Overige zakelijke dienstverlening zijn grote verschillen te zien. Informatie en communicatie groeide sterk in Amsterdam en Rotterdam, maar kromp sterk in Den Haag. De Bouwsector groeide flink in Amsterdam en Den Haag, maar kromp in Utrecht.

Ondanks dat het aantal banen bij het Openbaar bestuur sinds 2010 is afgenomen, is dit nog steeds de belangrijkste sector in Den Haag. Het aandeel banen in deze sector ligt veel hoger dan in de andere G5 gemeenten. Andere sectoren die relatief sterk vertegenwoordigd zijn in Den Haag zijn Extraterritoriale instellingen, Agrarische sector, Delfstoffen, Bouw en Overige dienstverlening. Voor de Bouwsector geldt bovendien dat deze de afgelopen jaren sterk gegroeid is in Den Haag.

De sectoren (Groot-)handel en Advisering en onderzoek zijn voor de meeste G5-gemeenten belangrijke pijlers van de werkgelegenheid. Voor Den Haag geldt dit in mindere mate. Het aandeel van deze sectoren is in Den Haag kleiner dan in de andere G5-gemeenten. Bovendien groeiden deze sectoren in Den Haag minder snel.

1

ECONOMISCHE SECTOREN

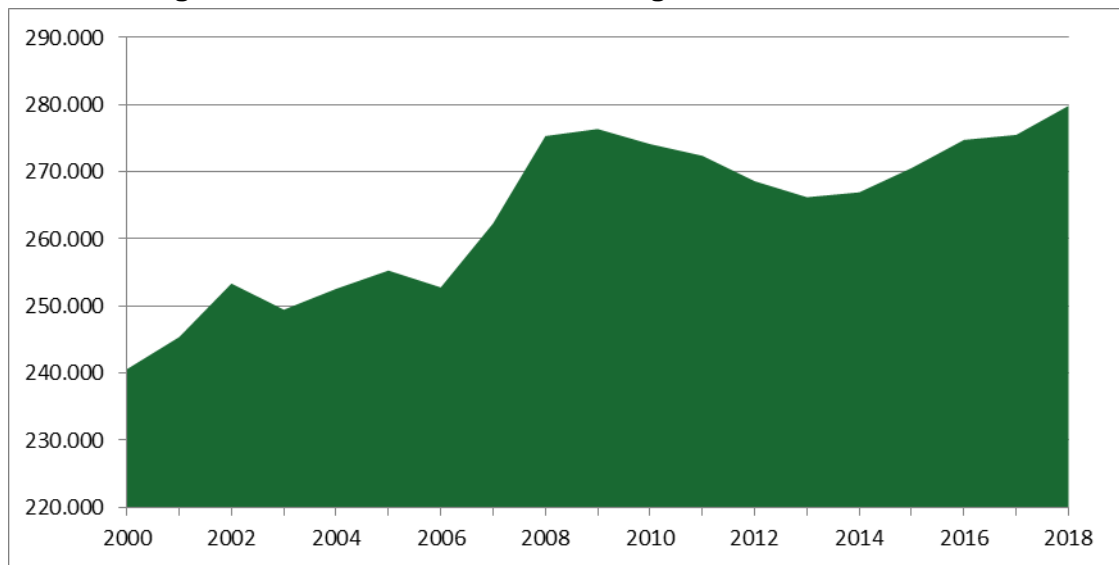
1.1 INLEIDING

Aantal banen voor het tweede jaar op rij flink toegenomen

Op 1 januari 2018 had Den Haag 279.800 banen. Dat waren er 4.300 meer dan op 1 januari 2017, een groei van 1,6%. Ieder jaar worden de cijfers van voorgaande jaren met terugwerkende kracht gecorrigeerd. Daardoor kunnen de cijfers in dit rapport over 2017 iets afwijken van de Monitor Werkgelegenheid 2017. In bijlage X wordt dit verder toegelicht.

De groei in 2017 (stand 1 januari 2018 ten opzichte van 1 januari 2017) is groter dan in 2016 en vergelijkbaar met die van 2014 en 2015. Wanneer we de lijn van de afgelopen jaren zien, dan zet het herstel door. Er zijn nu meer banen in Den Haag dan op het hoogtepunt in 2009 vlak voor de crisis (was 276.000 banen).

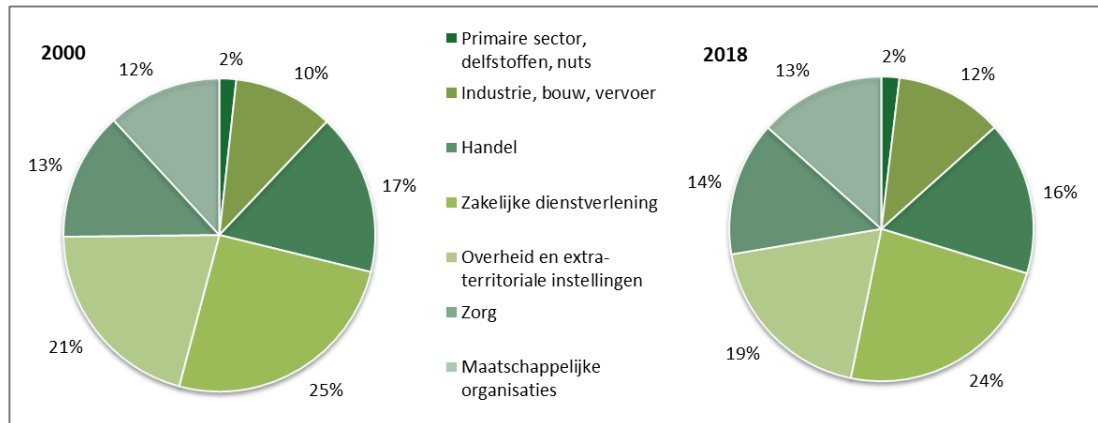
Figuur 1.1 Ontwikkeling van het aantal banen in Den Haag vanaf 2000

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Hoewel het aantal banen in Den Haag over een periode van 18 jaar een forse ontwikkeling en fluctuatie laat zien, geldt dat nauwelijks voor de werkgelegenheidsstructuur. In 2000 was de verdeling van banen over de verschillende sectoren vrijwel gelijk aan die van begin 2018.

Figuur 1.2 Banen in Den Haag naar economische sectoren op 1-1-2000 en 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De meeste banen in Den Haag zijn te vinden in de zakelijke dienstverlening (65.830 banen), gevolgd door de overheid en extraterritoriale instellingen (53.410 banen) en Zorg. Samen goed voor bijna de helft van alle banen (43%).

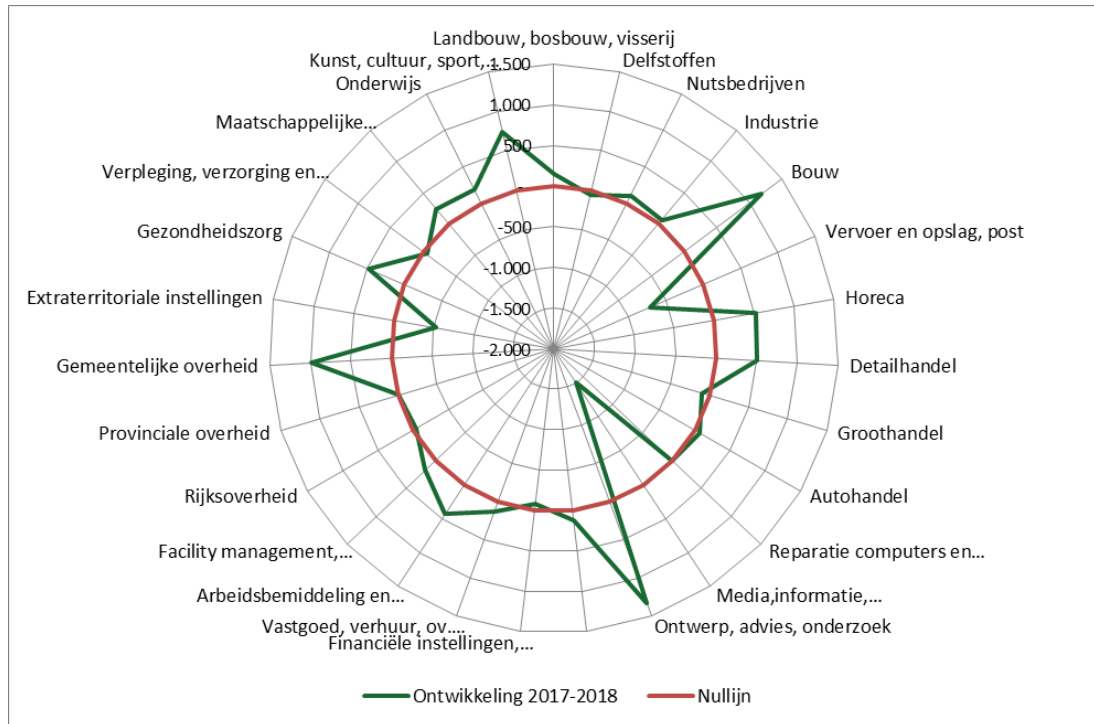
1.2 WAAR VINDT GROEI PLAATS?

Sterke groei bij de Ontwerp & advies, Bouw en gemeente Den Haag

De volgende figuur laat zien waar de toename in het aantal banen in Den Haag zit. Allereerst is dat de sector 'Ontwerp, advies en onderzoek' met ruim 1.300 extra banen, direct gevolgd door 'Bouw' met bijna 1.200 extra banen en 'Gemeentelijke overheid' met bijna 1.000 banen. Daarnaast is er ook sprake van een flinke groei bij de sectoren 'Kunst, cultuur en sport', 'Detailhandel', 'Horeca' en 'Gezondheidszorg'. Deze sectoren groeien met 500-800 banen.

Er zijn ook enkele sectoren gekrompen. Zo valt de sector 'Media, informatie, communicatie, IT' op door een verlies van bijna 1.500 banen. Verder zijn bij de 'Vervoer en opslag' en 'Extraterritoriale instellingen' 500-700 banen verloren gegaan. Dit verlies aan banen is o.a. het gevolg van het vertrek of de inkrimping van enkele grote bedrijven en instellingen, zoals KPN en het Joegoslavië Tribunaal.

Figuur 1.3 Ontwikkeling van het aantal banen in 2017 (1-1-2017 tot 1-1-2018)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.3 ARBEIDSMARKTBALANS

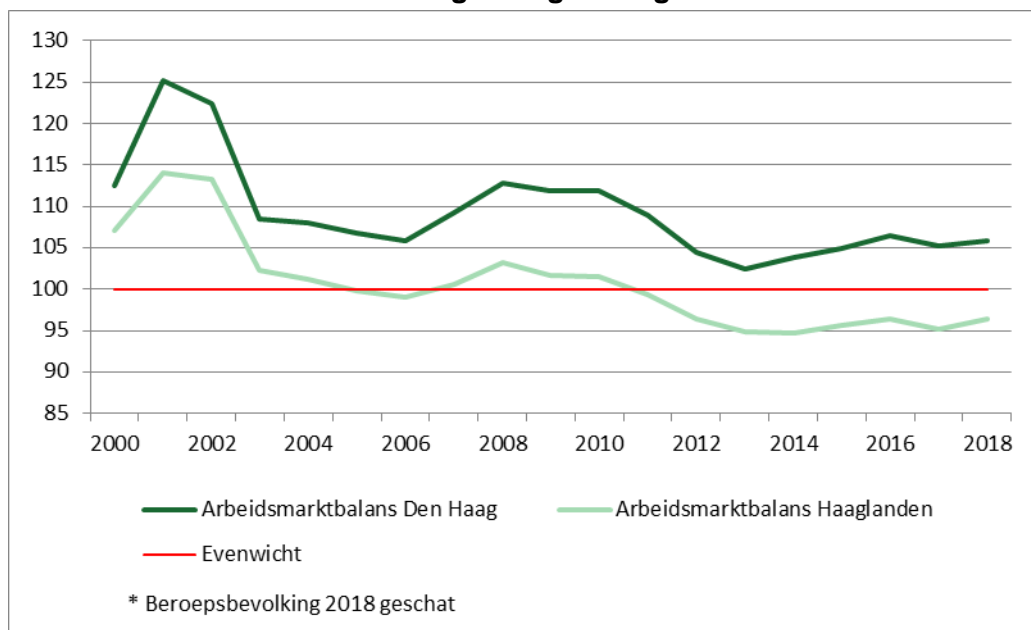
Werkgelegenheidsfunctie van Den Haag en regio onder druk

Het aantal banen is begin 2018 iets sterker toegenomen dan de omvang van de beroepsbevolking (werkenden en werklozen samen, zie ook hoofdstuk 6). Hierdoor is de arbeidsmarktbalans iets verbeterd. Deze balans geeft de verhouding weer tussen de omvang van de beroepsbevolking en het aantal banen binnen de gemeente. Bij waarden onder de 100 zijn er te weinig banen om de beroepsbevolking volledig aan het werk te krijgen en bij waarden boven de 100 zijn er meer banen dan mensen in de beroepsbevolking. Overigens houdt deze balans geen rekening met kwalitatieve scheefheid of pendel en is het niet meer dan een indicatie van de werkgelegenheidsfunctie van een stad of regio.

De arbeidsmarktbalans van Den Haag naderde in 2013 de evenwichtslijn van 100, maar is sindsdien weer licht gestegen.

De arbeidsmarktbalans voor de regio Haaglanden ziet er iets ongunstiger uit. Begin 2018 ligt die balans op 96. Hoewel er ten opzichte van 2017 sprake is van een lichte verbetering, is de balans ten opzichte van 2013 nauwelijks veranderd.

Figuur 1.4 Arbeidsmarktbalans in Den Haag en regio Haaglanden vanaf 2000

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden en CBS, bewerking PSO

1.4 BANENDYNAMIEK

Groei vooral door starters en verhuizingen van buiten de regio

De banendynamiek is opgebouwd uit verschillende onderdelen. In de eerste plaats is er het saldo van groei en krimp bij bedrijven die gedurende heel 2017 in Den Haag gevestigd waren. Ten tweede is er het saldo van banen bij bedrijven die zich in 2017 in Den Haag gevestigd hebben of eruit vertrokken zijn. En ten slotte is er het saldo van banen bij bedrijven die in 2017 zijn gestart of opgeheven.

In het werkgelegenheidsregister is alleen zicht op vestigingen binnen de regio Haaglanden. Bedrijfsvestigingen die afkomstig zijn uit of vertrekken naar gemeenten buiten deze regio zijn niet te onderscheiden van starters en opheffingen; wel is te zien dat een vestiging in de regionale registratie verschijnt of verdwijnt, maar niet wat daarvan de oorzaak is. Deze twee groepen worden daarom samen genomen. Alleen wanneer er binnen de regio Haaglanden wordt verhuisd, is te volgen waar een vestiging naar toe gaat of vandaan komt.

De grootste groei in werkgelegenheid is toe te schrijven aan startende bedrijven en bedrijven die zich in 2017 van buiten de regio Haaglanden in Den Haag vestigden (13.760 banen). Daar staat echter een verlies van 11.240 banen tegenover bij vestigingen die zijn vertrokken naar buiten Haaglanden of zijn opgeheven. Het saldo van de groep vestigers van *buiten* Haaglanden/starters en vertrekkers naar *buiten* Haaglanden/opheffingen was een winst van 2.520 banen.

Daarnaast is een groei te zien bij de bestaande vestigingen (autonome groei). De vestigingen die zowel begin 2017 als begin 2018 in Den Haag gevestigd waren, lieten per saldo een toename zien van 500 banen. Dit betekent dat er sinds de start van de crisis in 2009 voor het vierde jaar op rij sprake was van groei bij de bestaande vestigingen.

Het saldo van in- en uitverhuizingen *binnen* de regio naar de overige gemeenten binnen Haaglanden is -130 vestigingen. Er vertrokken dus iets meer vestigingen uit Den Haag naar de regio dan omgekeerd. Maar per saldo kwamen er in Den Haag 1.310 banen vanuit de regio Haaglanden bij omdat er een aantal grotere vestigingen naar Den Haag toe kwam.

Overigens is er bij het overgrote deel van de vestigingen géén sprake van een ontwikkeling in de werkgelegenheid. Bij 40.700 vestigingen was de werkgelegenheid op 1 januari 2017 hetzelfde als op 1 januari 2018 (totaal 86.050 banen). De totale dynamiek vond plaats in 15.150 vestigingen. Het betrof ruim 47.210 banen (25.770 kwamen er bij en 21.440 gingen verloren).

Tabel 1.1 Bedrijfsdynamiek

Ontwikkeling 2017-2018	vestigingen	banen
Per 1-1-2017	51.280	275.500
Bestaande vestigingen in Den Haag met groei	2.830	9.220
Bestaande vestigingen in Den Haag met krimp	2.220	-8.720
Saldo autonome ontwikkeling	-	500
Groei door vestiging (van buiten HGL*) of starter	8.510	13.760
Krimp door vertrek (naar buiten HGL) of opheffing	-4.880	-11.240
Saldo vestiging/vertrek en starter/opheffing	3.630	2.520
Groei door in-verhuizing uit HGL	510	2.790
Krimp door uit-verhuizing naar HGL	-640	-1.480
Saldo in-/uit-verhuizing binnen HGL	-130	1.310
Saldo ontwikkelingen	3.500	4.330
Per 1-1-2018	54.770	279.830

*=Haaglanden

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.5 OVERZICHT BANEN NAAR SECTOREN EN BRANCHES

De volgende tabel laat het aantal banen zien naar sector en de onderliggende branches begin 2017 en begin 2018. In de komende paragrafen worden de ontwikkelingen in de verschillende sectoren beschreven.

Tabel 1.2 Overzicht van het aantal banen naar sector en branche (per 1 januari)

Banen	2017	2018	groei-krimp absoluut	groei- percentage
Primaire sector, delfstoffen, nuts	5.130	5.320	190	4%
Landbouw en visserij	2.440	2.590	150	6%
Delfstoffen	1.520	1.460	-60	-4%
Nutsbedrijven	1.170	1.270	100	9%
Industrie, bouw, vervoer	31.570	32.100	530	2%
Industrie	7.580	7.640	60	1%
Bouw	12.820	14.010	1.190	9%
Vervoer en opslag, post	11.170	10.450	-720	-6%
	-	-		
Handel	44.730	45.730	1.000	2%
Horeca	12.160	12.690	530	4%
Detailhandel	23.250	23.750	500	2%
Groothandel	6.390	6.290	-100	-2%
Autohandel	2.560	2.630	70	3%
Reparatie computers en consumentenartikelen	370	370	-	0%
	-	-		
Zakelijke diensten	65.220	65.830	610	1%
Media, informatie, communicatie, IT	13.610	12.110	-1.500	-11%
Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek	12.870	14.200	1.330	10%
Juridische dienstverl. accountants, org. advies, management	16.660	16.780	120	1%
Financiële instellingen, verzekeraars	8.090	8.020	-70	-1%
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	5.450	5.580	130	2%
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	4.030	4.460	430	11%
Facility management, reiniging, beveiliging e.d.	4.510	4.680	170	4%
	-	-		
Overheid en extra-territoriale instellingen	53.010	53.410	400	1%
Rijksoverheid	36.910	36.880	-30	0%
Provinciale overheid	2.550	2.530	-20	-1%
Gemeentelijke overheid	8.400	9.380	980	12%
Extraterritoriale instellingen	5.150	4.620	-530	-10%
Zorg en welzijn	39.220	39.900	680	2%
Gezondheidszorg	20.340	20.820	480	2%
Verpleging, verzorging en begeleiding met overnachting	8.270	8.220	-50	-1%
Maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting	10.610	10.860	250	2%
	-	-		
Maatschappelijke organisaties	36.630	37.540	910	2%
Onderwijs	18.180	18.360	180	1%
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org.	18.450	19.180	730	4%
	-	-		
Totaal	275.500	279.830	4.330	2%

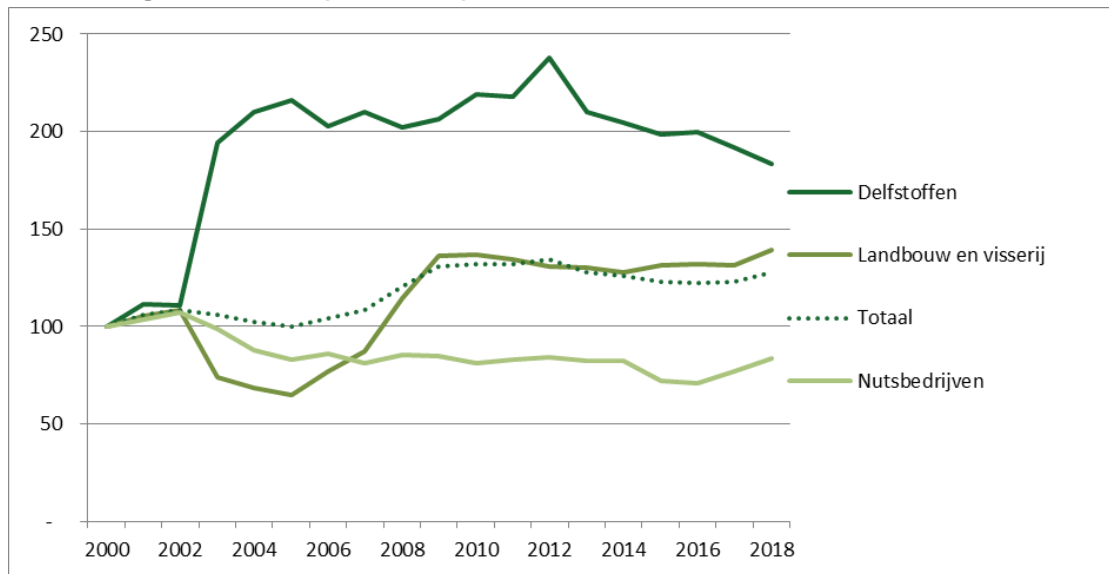
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.6 PRIMAIRE SECTOR, DELFSTOFFEN EN NUTS

Landbouw/visserij en Nutsbedrijven hebben kleine groei

Het aantal banen in deze sector is de laatste jaren vrij stabiel, maar binnen de sector treden verschuivingen op. Zo daalt het aantal banen bij de Delfstoffen vanaf 2012, terwijl het aantal banen bij Landbouw/visserij en Nutsbedrijven de laatste twee jaar licht groeit. Het blijft met 5.320 banen de kleinste sector in Den Haag. Zowel bij Landbouw/visserij als bij Delfstoffen gaat het vooral om dienstverlening op dit terrein. Voor wat Delfstoffen betreft, was de forse groei in 2003 te danken aan Shell. De aanhoudend lage olieprijs was in de latere jaren een reden voor het saneren van bedrijven.

Figuur 1.5 Ontwikkeling banen in Primaire sector, Delfstoffen en Nutsbedrijven naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

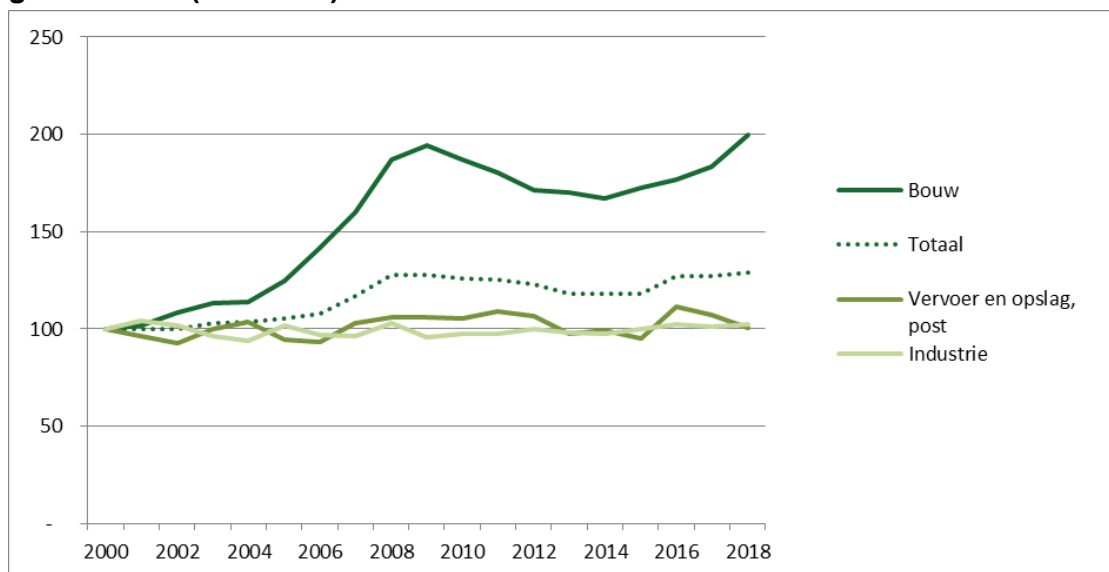
1.7 INDUSTRIE, BOUW, VERVOER, OPSLAG EN POST

Bouw groeit sterk door

De groei van de Bouw, die zich al in 2015 aandiende, zette ook in 2017 stevig door. Het aantal banen nam met 1.190 toe. Er zijn nu in de Bouw meer banen dan voor de crisis in 2009. Het aantal banen bij Vervoer, opslag en post nam, na een flinke groei in 2015, de afgelopen twee jaar weer af. In 2017 gingen in deze branche 700 banen verloren. Het aantal banen bij Industrie is de laatste jaren vrij stabiel.

Per saldo is er sprake van een lichte groei in de sector 'Industrie, bouw, vervoer, opslag en post'. De sector omvat ca. 32.100 banen.

Figuur 1.6 Ontwikkeling banen in Industrie, bouw, vervoer, opslag en post naar branche, geïndexeerd (2000=100)

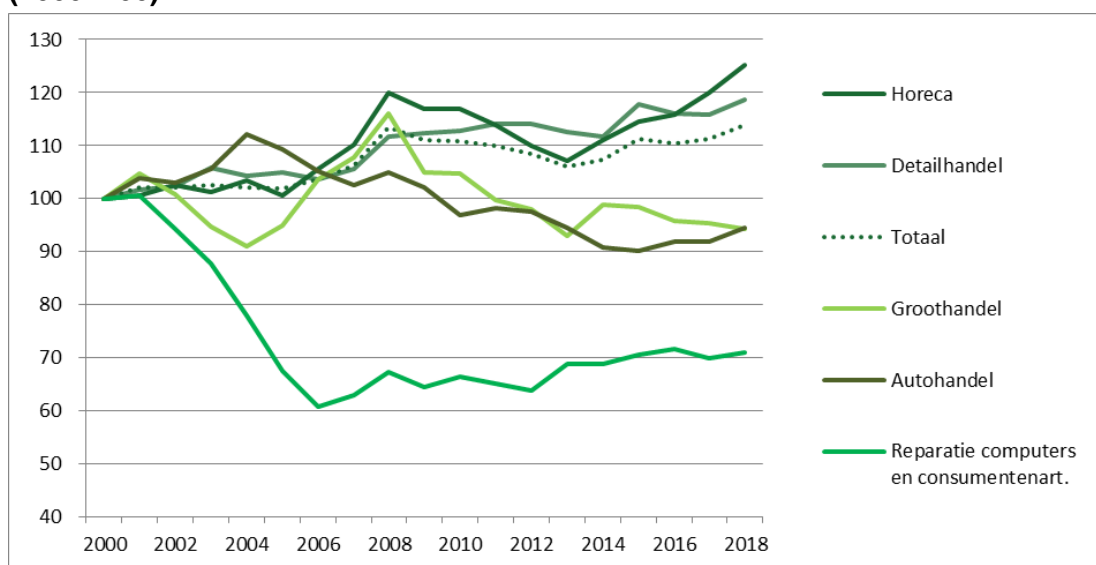
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.8 HANDEL

Horeca en detailhandel zorgen voor stijgende lijn

Met 45.700 banen is de handel een grote sector in Den Haag. Binnen deze sector zijn grote verschillen te zien in de ontwikkeling naar branche. Horeca laat sinds 2013 een sterke groei zien (530 extra banen in 2017). De Autohandel laat ook een flinke groei zien na een jarenlange periode van krimp. Het aantal banen bij Detailhandel daalde in 2015 en 2016 onder andere door faillissementen en reorganisaties bij een aantal beeldbepalende ketens (o.a. V&D, Blokker), maar is het afgelopen jaar weer flink gegroeid (+500 banen). Het aantal banen bij Reparatie van computers en consumentenartikelen is vrij stabiel en het aantal banen bij Groothandel daalt sinds 2014. Meer informatie over de detailhandel en horeca is te vinden in paragraaf 2.4.

Figuur 1.7 Ontwikkeling banen in (Groot)handel en Horeca naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

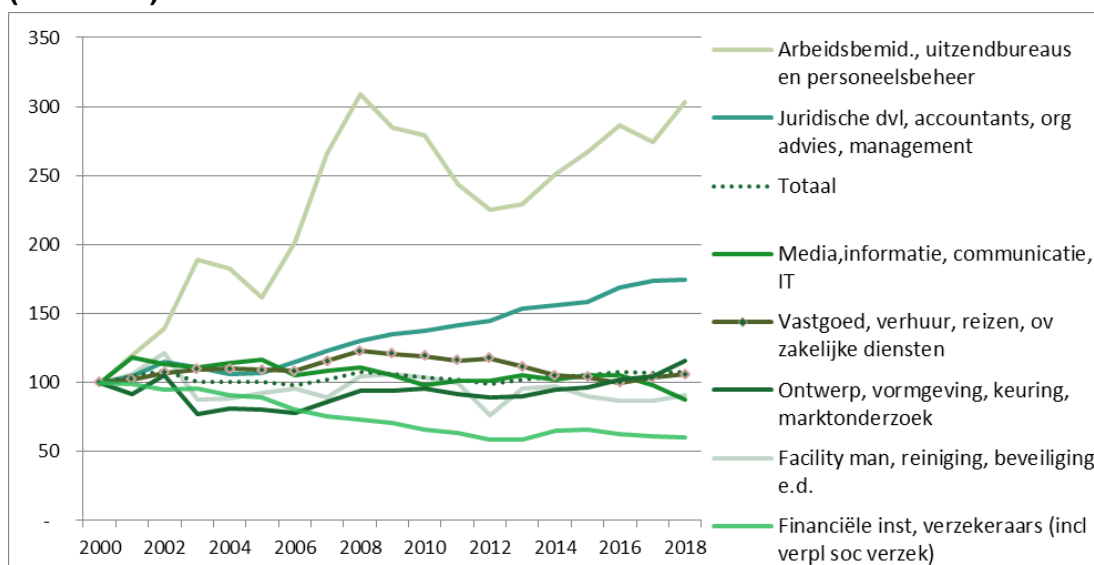
1.9 ZAKELIJKE DIENSTEN

Arbeidsbemiddeling en Ontwerp tonen flinke groei

Zakelijke diensten is met 65.800 banen de grootste sector van Den Haag. In 2017 groeide deze sector licht met 610 banen. Maar binnen de sector zijn er grote verschillen te zien. De ontwikkeling bij Arbeidsbemiddeling is het meest grillig. Deze branche laat het verloop van de economische crisis goed zien; forse krimp na 2008 en daarop volgend forse groei, met uitzondering van 2016.

In 2017 is, net als in de voorgaande jaren, een groei bij de Juridische diensten te zien. Bij de Financiële instellingen neemt het aantal banen echter gestaag af, alleen in 2014 was er sprake van een kleine opleving. Ten opzichte van 2000 is deze branche met 40% gekrompen (-5.300 banen). De andere branches binnen deze sector lieten de afgelopen jaren een redelijk stabiel beeld zien. In 2017 was wel een sterke groei te zien bij 'Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek' (+1.330 banen) en een krimp bij 'Media, informatie, communicatie, IT' (-1.500 banen).

Figuur 1.8 Ontwikkeling banen in Zakelijke dienstverlening naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.10 OVERHEID EN EXTRATERRITORIALE INSTELLINGEN

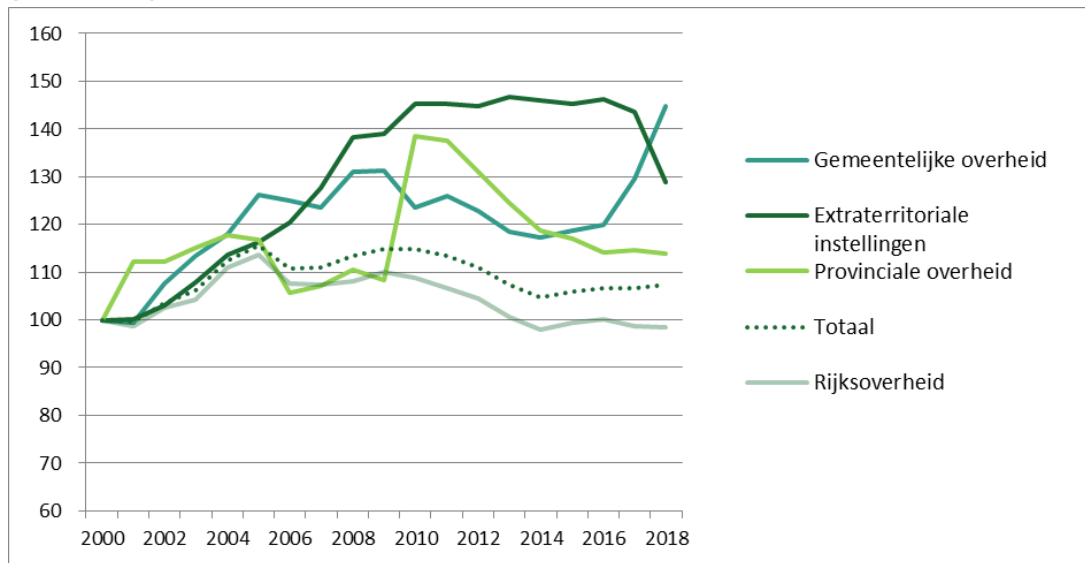
Groei bij Gemeente en krimp bij Extraterritoriale instellingen

Den Haag kent als regeringsstad veel ministeries binnen haar grenzen. Ook de provinciale overheid huist hier en de gemeente Den Haag is zelf ook een belangrijke werkgever. In totaal zijn er in Den Haag begin 2018 48.800 banen bij de Overheid, Daarnaast waren er ca. 4.600 banen bij Extraterritoriale instellingen zoals ambassades en consulaten, Europol, Eurojust, Internationaal Gerechtshof en Internationaal Strafhof. Samen zijn Overheid en Extraterritoriale instellingen na de zakelijke diensten de grootste sector in Den Haag (53.400 banen).

Het aantal banen bij Extraterritoriale instellingen is in de periode 2000-2013 gestaag toegenomen, maar de laatste jaren is aan die groei een einde gekomen. In 2017 is het aantal banen scherp gedaald door de sluiting van het Joegoslavië Tribunaal.

Bij de overheidsinstellingen is het aantal banen in de periode 2009-2014 als gevolg van de crisis en het Rijksbeleid flink gekrompen. In 2015 kwam aan die sterke daling een einde. Bij de gemeente Den Haag is in 2016 en 2017 een flinke groei van het aantal banen te zien (+980 banen in 2017). Bij de Rijksoverheid is het aantal banen sinds 2015 redelijk stabiel. De Provincie laat een grillig beeld zien. In 2010 vond daar eenmalig een grote uitbreiding van de Veiligheidsregio Haaglanden plaats. In de daarop volgende jaren is het aantal banen flink gedaald, waar in 2016 een einde aan is gekomen.

Figuur 1.9 Ontwikkeling banen Overheid en Extraterritoriaal naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.11 ZORG EN WELZIJN, CARE EN CURE

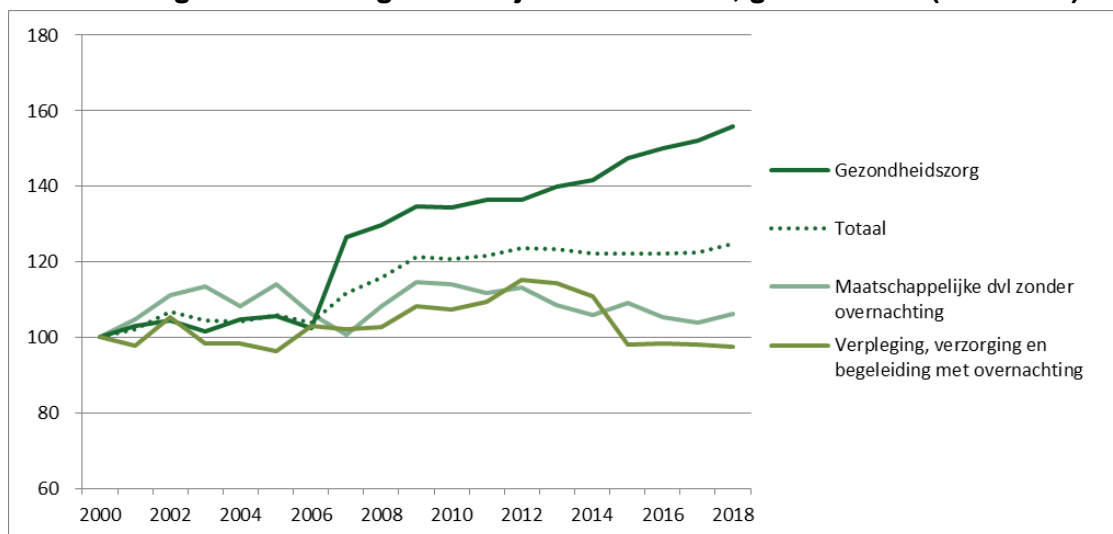
Cure blijft groeien, care stabiliseert

De sector Zorg en welzijn omvat bijna 40.000 banen. In tegenstelling tot andere sectoren is het aantal banen sinds de economische crisis vrij constant gebleven. Tussen de branches onderling zijn echter grote verschillen te zien.

Het onderdeel van de sector zorg en welzijn dat geneeskunde omvat wordt ook wel cure genoemd. Het deel dat gaat om verzorging, verpleging en maatschappelijk werk noemen we care. De gezondheidszorg of cure is een branche die de afgelopen jaren constant is gegroeid. Inmiddels omvat deze branche ruim 20.800 banen. Een forse sprong was er in de periode 2006-2007 door een uitbreiding van centra voor dagbehandeling. Zulke groeisprongen kwamen in de latere jaren niet meer voor, maar groei bleef.

De care laat een andere ontwikkeling zien. De verpleging en verzorging zijn sinds 2012 als gevolg van de bezuinigingen op de ouderenzorg in omvang afgenomen. Er verdwenen ca. 2.200 banen. Maar de laatste twee jaar is het aantal banen redelijk stabiel. Maatschappelijke diensten is sinds het begin van de crisis in omvang afgenomen, maar in 2017 weer iets gegroeid (+250 banen).

Figuur 1.10 Ontwikkeling banen in Zorg en welzijn naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

1.12 MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES

Onderwijs en Kunst en cultuur blijven groeien

De sector Maatschappelijke organisaties omvat ca. 37.500 banen en is de afgelopen jaren flink gegroeid. Deze sector omvat een aantal uiteenlopende branches.

De branche Onderwijs is sinds 2000 in een vrij constante lijn met 4.700 banen gegroeid tot bijna 18.400 banen begin 2018. De andere sectoren vertonen een grilliger beeld.

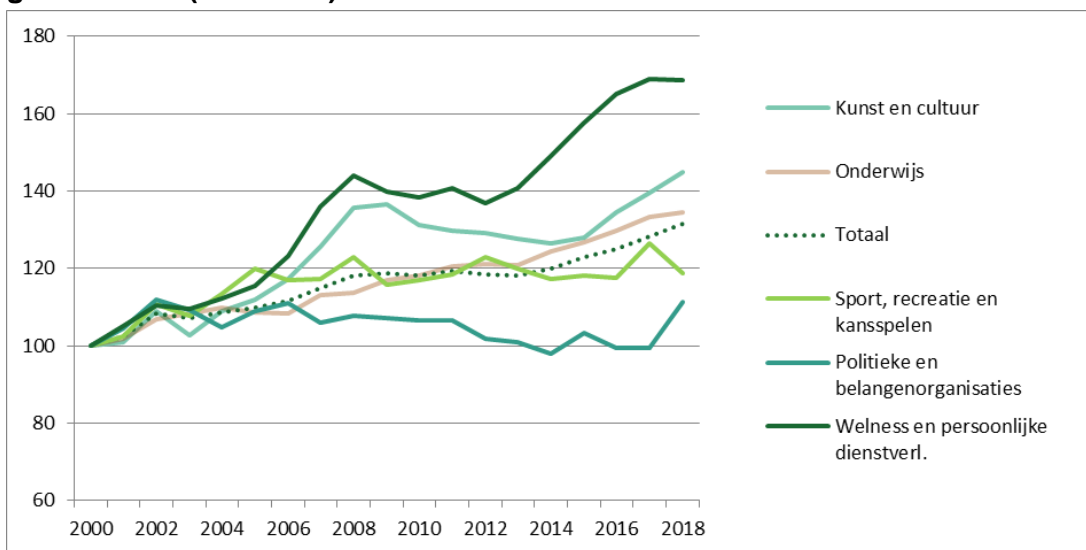
De branche Wellness en persoonlijke dienstverlening groeide in periode 2000-2008 snel om daarna als gevolg van de crisis ook weer banen te verliezen. Na 2013 is er weer sprake van een sterke groei.

Ook Kunst & cultuur groeide ook snel in periode 2000-2008 en had last van de crisis, maar de laatste drie jaar laat deze branche ook een sterke groei zien.

Bij de branche Sport, recreatie & kansspelen wisselen groei en krimp elkaar af. Na een groei in 2016 is het aantal banen in 2017 weer gedaald. Ook Politieke en belangenorganisaties laat een wisselend beeld zien. Begin 2018 is het aantal banen in deze branche flink gegroeid (+680 banen).²

² De groei wordt grotendeels verklaard door de komst van een grote instelling naar Den Haag (ca. 600 banen).

Figuur 1.11 Ontwikkeling banen in maatschappelijke organisaties naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

2

STEDELIJKE ECONOMIE

2.1 INLEIDING

Het belangrijkste doel van het Haagse gemeentebestuur op het terrein van de economie is het aantrekken en behouden van bedrijvigheid met een maximale omzet en zoveel mogelijk banen in Den Haag en de regio. Hiervoor zet zij zich in voor een gunstige ontwikkeling in verschillende kansrijke domeinen. Het gaat hierbij om onder andere toerisme, internationale congressen, detailhandel en horeca.

2.2 TOERISME

Toerisme is reizen met recreatieve of zakelijke doeleinden. De mensen die dit doen, de toeristen, besteden geld in Den Haag en zorgen daarmee voor omzet en werkgelegenheid bij onder andere Haagse winkels, musea, attracties, horeca en hotels. Naast deze bestedingen zorgen toeristen ook indirect voor omzet en werkgelegenheid bij alle toeleveranciers en verleners van diensten als transport, accountancy, catering, bouw en installatie, et cetera. Uit onderzoek blijkt dat jaarlijks ca. 2,2 miljard euro omgaat in de Haagse vrijetijdseconomie en ruim 10% van de banen komt direct of indirect voort uit toerisme (zie bijlage VI).

In 2013 is de Kanskaart Toerisme vastgesteld: een toeristische strategie waarin is opgenomen waar de afgelopen jaren op is ingezet. Met deze strategie zet Den Haag stevig in op groei van toerisme, om een structurele economische groei te realiseren en de werkgelegenheid te vergroten. Hoewel de sector ruimte biedt voor werkzoekenden met verschillende opleidingsniveaus, voor zowel schoolverlaters als ervaren gastvrijheidsmedewerkers, wordt 40% van de banen ingevuld door mensen met een lagere opleiding. Daardoor is Toerisme een belangrijke banenmotor voor praktisch opgeleiden. Daarnaast is de sector door het relatief hoge percentage parttime banen ook geschikt voor mensen met zorgtaken.

In het werkgelegenheidsregister Haaglanden is de sector Recreatie en toerisme (R&T) opgedeeld in een aantal branches en sub-branches en worden de belangrijkste directe werkgelegenheidseffecten in kaart gebracht. In bijlage VI wordt aangegeven welke branches binnen het R&T cluster vallen. Globaal gaat het om horeca, detailhandel in kampeer- en reisartikelen, reizigersvervoer, bioscopen, musea en theaters, sport, wellness e.d. Indirecte werkgelegenheidseffecten door bestedingen, bijvoorbeeld van dagjesmensen in de Haagse detailhandel en banen bij toeleveranciers, worden niet meegenomen in deze cijfers. In de bijlage wordt ook aangegeven op basis van welke berekening het aantal banen is vastgesteld. In deze rapportage wordt gebruik gemaakt van de banen zoals die in het Werkgelegenheidsregister worden geregistreerd in de R&T sector en worden berekend conform

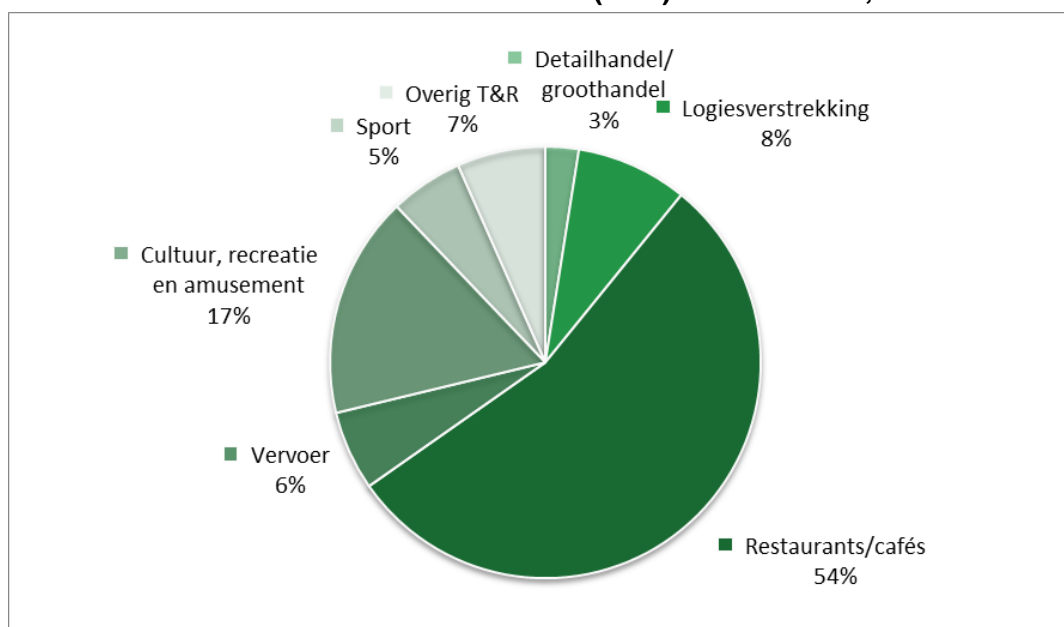
de IPO standaard³ (zie ook bijlage VI). Daar behoort ook een deel van de banen van de detailhandel en horeca toe. Die banen worden ook in de volgende paragraaf beschreven. Er is dus sprake van overlap.

Groei zet door

In 2008 had de sector Recreatie & Toerisme ca. 18.000 banen. Daarna is het aantal banen in deze sector onder invloed van de recessie afgenomen, maar sinds 2014 groeit de sector weer. Begin 2018 leverde de sector aan 18.800 mensen een baan, meer dan het topjaar 2008. De sector is goed voor ca. 7% van de directe Haagse werkgelegenheid.

Meer dan de helft van de banen in de R&T sector wordt gevonden in de horeca bij het onderdeel eten en drinken (restaurants/cafés). Het gaat hierbij om ruim 10.200 banen. Op de tweede plaats staat Cultuur, recreatie en amusement met ca. 3.100 banen.

Figuur 2.1 Banen in de sector Recreatie en toerisme (R&T) naar branche, 1-1-2018

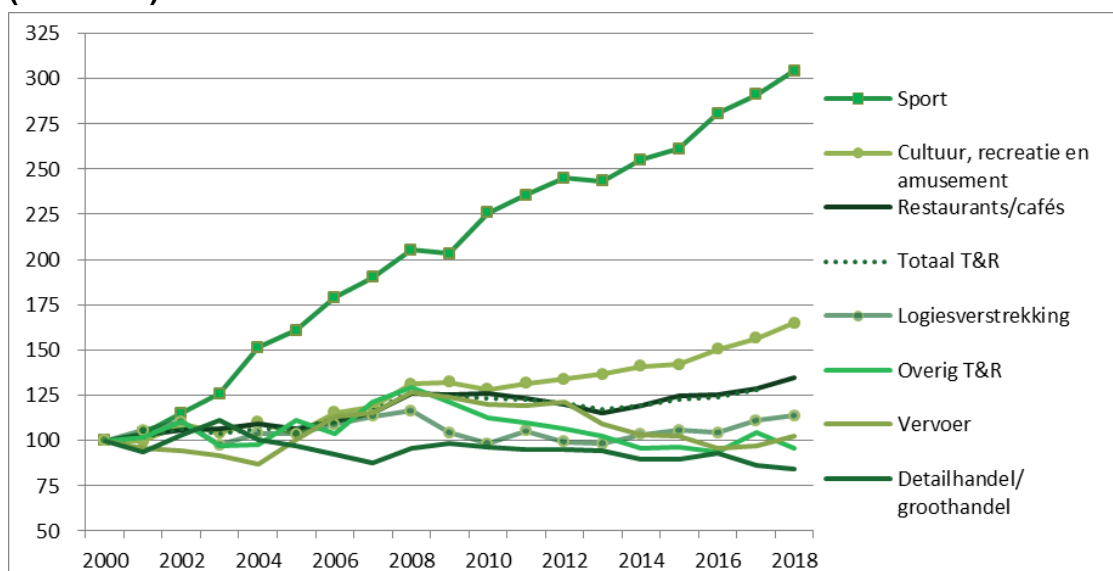
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO o.b.v. IPO

Niet alle branches hebben zich in gelijke mate ontwikkeld. Met name Sport is 'booming'. Het aantal banen in deze branche dat aan de sector R&T wordt toegerekend, is verdrievoudigd van 340 in 2000 naar 1.030 in 2018. Het gaat hierbij vooral om banen bij fitnesscentra, sportscholen en het organiseren van sportevenementen. Ook het aantal vestigingen is sterk toegenomen van 180 in 2000 tot 900 in 2018. Verder doet de branche 'Cultuur, recreatie en amusement' het ook goed. Na een kleine dip in 2010 is deze branche gestaag doorgegroeid. Ten opzichte van 2000 is deze branche met 65% gegroeid tot 3.130 banen begin 2018.

³ Het IPO (inter provinciaal overleg) heeft in samenwerking met het CBS en het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) een standaard ontwikkeld voor het berekenen van de aandelen banen in de R&T sector.

Sinds 2014 neemt ook het aantal banen bij Restaurants/café's en Logiesverstrekking weer toe. Begin 2018 zijn deze branches goed voor respectievelijk 10.240 en 1.580 banen.

Figuur 2.2 Ontwikkeling banen in Recreatie en toerisme naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO o.b.v. IPO

De overige branches zijn na 2008 wel gekrompen waarbij de detailhandel (het deel dat aan recreatie en toerisme wordt toegerekend) en vervoer schommelen rond het niveau van 2000.

Als gevolg van de landelijke trends en ontwikkelingen in de R&T (zie kader) en de plannen voor uitbreiding van Madurodam, Legoland Discovery Centre (in aanbouw) en het Museumkwartier lijken de vooruitzichten voor de sector R&T gunstig.

Trends en ontwikkelingen recreatie en toerisme

Een van de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van toerisme is dat reizen voor een steeds grotere groep in de wereld bereikbaar wordt. Dat leidt tot een toename van de internationale bewegingen en daarmee het internationaal toerisme. Het NBTC verwacht in ieder geval tot 2025 een jaarlijkse groei van het toerisme. Den Haag zal daar ook van profiteren.

Daarnaast gaan toeristen ook vaker kort op vakantie, wat een gunstige ontwikkeling is voor steden. De concurrentie is echter groot waardoor het moeilijker is om de bezoeker te bereiken. De rol van reviews en aanbevelingen op het kiezen van de bestemming is tegenwoordig aanzienlijk.

Om concurrerend te kunnen blijven hebben verschillende toeristische voorzieningen van Den Haag hun product de afgelopen jaren vernieuwd. Dit geldt voor o.a. het Mauritshuis, Panorama Mesdag, het bezoekerscentrum van het Vredespaleis en Sea Life. Voor de komende jaren zijn er ook plannen voor het toevoegen van nieuwe voorzieningen, met name in Scheveningen en de binnenstad. De komst van een Legoland Discovery Centre, de plannen voor uitbreiding en vernieuwing van Madurodam en het doorontwikkelen van het Museumkwartier zijn daar voorbeelden van.

Het aanbod moet jaarrond en weersonafhankelijk zijn, waardoor de stad een grotere aantrekkingskracht kan krijgen het hele jaar door. Hiermee wordt verwacht een groter aantal bezoekers te trekken, een verdere spreiding van het bezoek over het jaar te krijgen en een hoger percentage meerdaags verblijf te realiseren en daarmee meer werkgelegenheid te creëren.

2.3 CONGRESSEN

Aantal congressen en deelnemersdagen afgelopen jaar sterk toegenomen

Congressen zorgen voor een grote economische spin-off voor Den Haag. Hoewel de belangrijkste reden van bezoek voor congresbezoekers aan werk gerelateerd is, maken congresbezoekers ook gebruik van andere voorzieningen.

Congresbezoekers besteden relatief veel geld in de stad, wat een impuls geeft aan de Haagse economie en werkgelegenheid. De gemiddelde besteding voor een zakelijk verblijf tijdens congresbezoek is in totaal € 1.035,- (incl. vervoer en verblijf)⁴. Internationale bezoekers van congressen e.d. geven zelfs nog meer uit, namelijk € 1.290,-.

De belangrijkste congreslocatie in Den Haag is het World Forum, waar de grootste internationale congressen van Den Haag worden gehouden. Hier vond bijvoorbeeld in 2014 de Nuclear Security Summit (NSS) plaats. Andere veel gebruikte congreslocaties zijn onder meer het Hilton, het Kurhaus en Worldhotel Bel Air.

In 2017 vonden er 149 congressen plaats in Den Haag. De drie belangrijkste congressen waren het 39th Congress of the European Society of Clinical Nutrition and Metabolism, het International Baccalaureate AEM Regional Conference en het 12th International Conference on Low Vision.

In onderstaande tabel staat de ontwikkeling van het aantal congressen, het aantal deelnemers en de gemiddelde duur in Den Haag weergegeven voor de periode 2010-2017. Het aantal 'deelnemersdagen' is het aantal dagen dat een congres duurt vermenigvuldigd met het aantal deelnemers.

Tabel 2.1 Ontwikkeling congressen in Den Haag 2010-2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal congressen	141	99	74	69	88	91	135	149
Gemiddeld aantal deelnemers	263	243	284	323	350	300	279	296
Gemiddelde duur	3,6	3,6	3,8	4,2	3,9	3,8	3,9	4,6
Deelnemersdagen	132.340	102.788	86.701	98.765	123.298	110.701	146.657	179.009

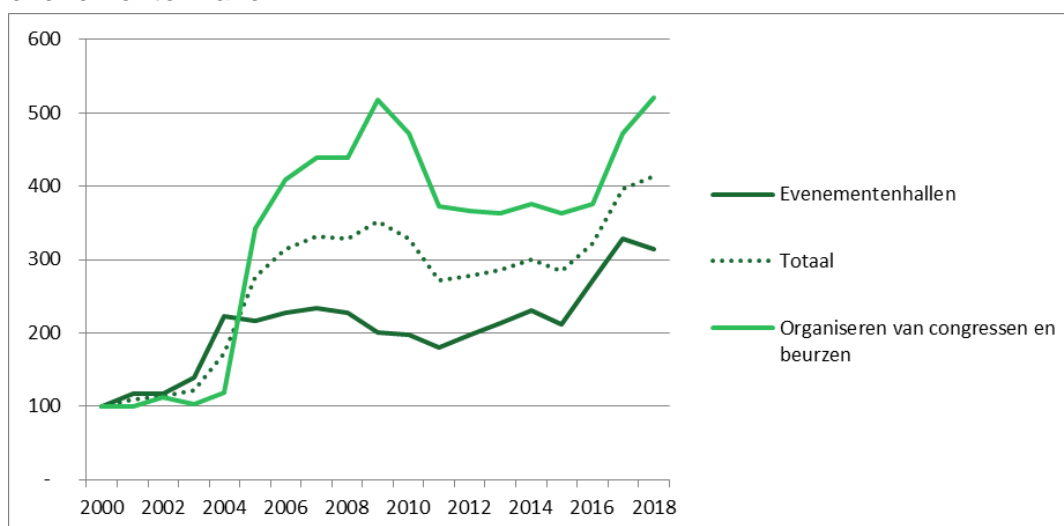
Bron: NBTC

⁴ Bron: Toerisme in perspectief, NBTC, 2018

Het aantal congressen is in de periode 2010-2013 sterk afgenomen, maar de gemiddelde duur en het aantal deelnemers per congres namen wel toe, waardoor het aantal deelnemersdagen redelijk op peil bleef. Sinds 2014 neemt het aantal congressen weer toe. Vooral in 2016 was er sprake van een sterke groei. Gemiddeld duurden de congressen in 2017 ruim vier dagen. Het aantal 'deelnemersdagen' komt daarmee op 179.000. Dit is 35% meer dan in 2010 en meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2012.

De ontwikkeling van het aantal banen gemoeid met het organiseren van congressen weerspiegelt de groei van het aantal congressen. Sinds 2014 is het aantal banen flink toegenomen tot ca. 170 begin 2018. Daarnaast zijn 110 banen te vinden bij evenementenhallen. Sinds 2010 is het aantal gegroeid.

Figuur 2.3 Ontwikkeling van het aantal banen bij congresorganisaties en evenementenhallen

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

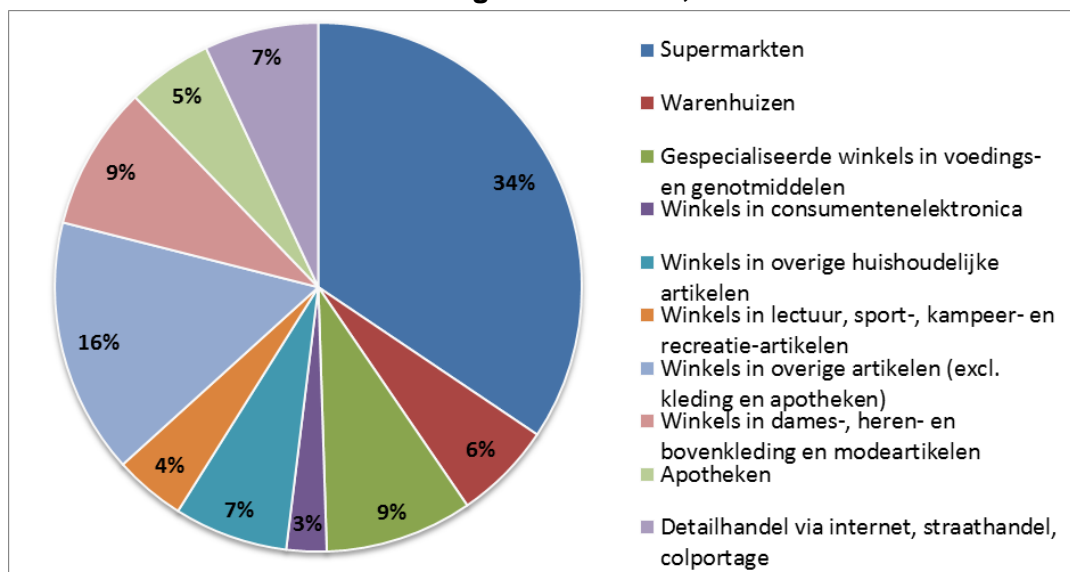
2.4 DETAILHANDEL EN HORECA

Horeca groeit hard, detailhandel licht

In 2017 groeide de werkgelegenheid in de detailhandel iets harder dan die van heel Den Haag. Het aantal banen in de horeca groeide veel harder.

Op 1 januari 2018 zijn er in de Haagse detailhandel 23.750 banen. De supermarkten hebben als subcategorie in de detailhandel de meeste banen in Den Haag. Begin 2018 zijn hier 7.810 banen. Ook de gespecialiseerde winkels in voedings- en genotmiddelen is een relatief grote branche met 2.050 banen. Dat betekent dat food verantwoordelijk is voor bijna de helft (43%) van alle banen in de detailhandel.

Figuur 2.4 Banen in detailhandel in Den Haag naar branche, 1-1-2018

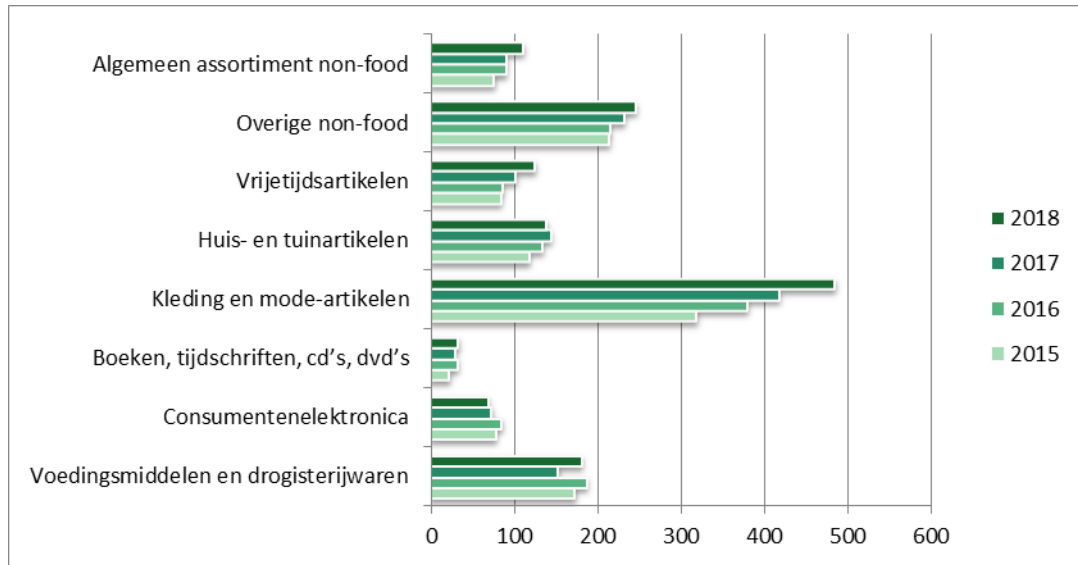
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Het aantal banen in de detailhandel is flink gegroeid ten opzichte van begin 2017 (+500 banen). Groei was er vooral bij de warenhuizen (+450 banen). Krimp was er bij overige huishoudelijke artikelen en winkels in lectuur, sport-, kampeer, en recreatieartikelen (samen -130 banen).

Een aparte categorie is de verkoop via internet. Begin 2018 waren er in totaal bijna 1.400 banen in deze sector. De afgelopen drie jaar is het aantal banen in diverse internetbranches sterk gegroeid (300 banen, 27%).

De meeste internetdetailhandel komt voor in kleding en mode. Hierbij gaat het zowel om 'pure players', bedrijven met alleen een webwinkel, als om 'multichannel retailers' die ook een fysieke winkel hebben. Uit onderzoek van het CBS blijkt dat de online omzet van multichannel retailers elke maand die van online pure players aftroeft.

Figuur 2.5 Detailhandel via internet naar branche, aantal banen op 1 januari

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

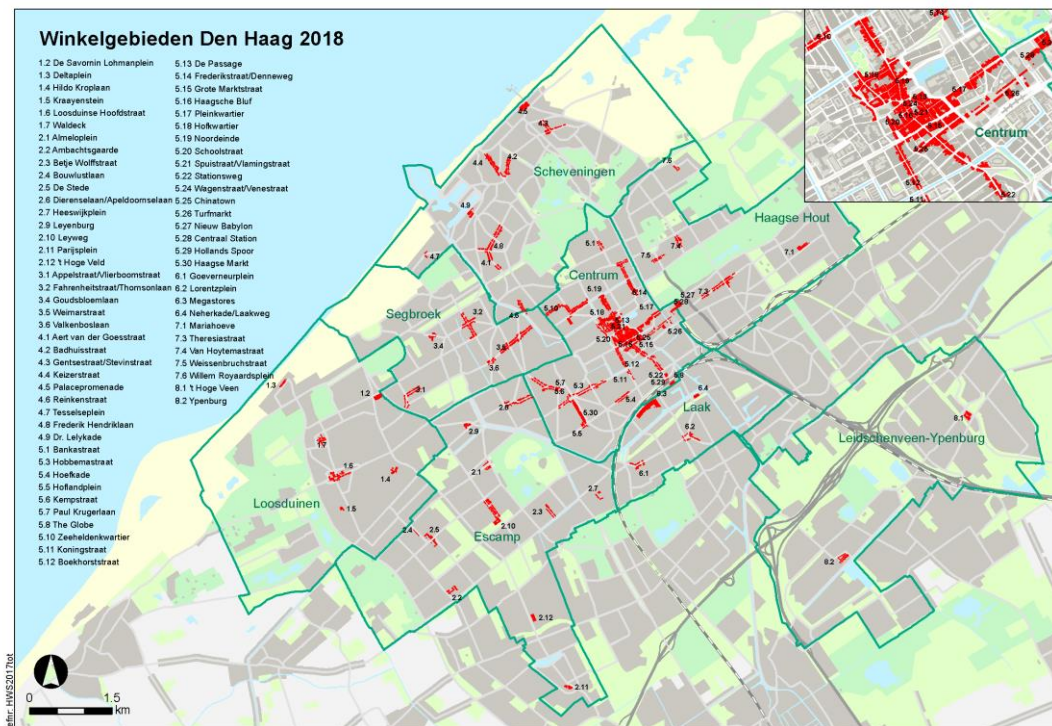
De cijfers bevestigen de strategie van bijvoorbeeld Coolblue, de snelst groeiende retailer van ons land. Hoewel het zichzelf een online retailer blijft noemen, beschikt Coolblue inmiddels over meerdere winkels in Nederland en België, waarvan er een in Den Haag (New Babylon) staat.

Trends en ontwikkelingen in de detailhandel

In 2015 is het Actieprogramma Winkelstad vastgesteld. In dit Actieprogramma kiest het college ervoor om de consistente lijn met het vigerende detailhandelsbeleid en het voorgaande Actieprogramma voort te zetten. Nieuwe accenten in dit Actieprogramma Winkelstad liggen met name op de 'local heroes' (onderscheidende lokale winkels), de winkelstraten in buurten en wijken en het omarmen van nieuwe technologieën die het winkelen en de Haagse winkelstraten kunnen versterken: 'smart shopping'. Uitgangspunt voor de Haagse winkelplanning is de focus op de hoofdwinkelstructuur. Binnen de hoofdwinkelstructuur is ruimte voor versterking, daarbuiten alleen in geval van aantoonbare meerwaarde voor de gehele winkelstructuur en de stad. De verwachting is dat het aantal banen in de detailhandel door herontwikkeling en de terugloop van leegstand zal toenemen (o.a. New Babylon, Kijkduin, Megastores).

Binnen de detailhandel en horeca neemt de Haagse binnenstad een belangrijke plaats in. In de afgelopen jaren heeft de binnenstad een behoorlijke metamorfose ondergaan. Lange tijd werd er gebouwd en verbouwd. In 2015 waren de meeste projecten afgerond. Inmiddels is de Grote Marktstraat vernieuwd, is de tweede Haagse Passage opgeleverd en zijn ook de herontwikkelingen van Amadeus en Sijthoff City gerealiseerd. Een en ander moet leiden tot meer bezoekers en meer bestedingen in de binnenstad. Meer informatie over de binnenstad en detailhandel is te vinden in de Binnenstadsmonitor 2018, en de Retailmonitor die begin 2018 is geactualiseerd.

Figuur 2.6 Hoofdwinkelstructuur in Den Haag

Naast het kernwinkelgebied in de binnenstad van Den Haag⁵ met ca. 4.200 detailhandelsbanen, is er ook een aantal andere grotere winkelgebieden. De twee belangrijkste zijn de Frederik Hendriklaan en de Leyweg met respectievelijk 800 en 690 detailhandelsbanen. Daarnaast kent Den Haag een aantal kleinere winkelgebieden. In totaal zijn er 68 winkelgebieden in Den Haag, waarvan er 13 samen het kernwinkelgebied binnenstad vormen. In al deze winkelgebieden werken begin 2018 bijna 16.000 mensen in de detailhandel. Daarmee ligt 67% van alle detailhandelsbanen in een winkelgebied. De overige 33% is elders in de stad gevestigd buiten een winkelgebied.

Overigens zijn er in de winkelgebieden ook veel bedrijven gevestigd die niet tot de detailhandel horen. Zeker in het kernwinkelgebied is dat het geval. Daar komen naast de ca. 4.200 banen in de detailhandel ook nog eens meer dan 16.000 banen voor in overige sectoren.

In de horeca is de werkgelegenheid in vergelijking met begin 2017 flink gegroeid (4,4%). Begin 2018 zijn er 12.690 banen. De groei deed zich voor bij hotels, restaurants, cafés, cafetaria's en eventcatering.

⁵ Het gaat hier om het winkelgebied in de binnenstad conform hoofdwinkelstructuur, d.w.z. inclusief de Denneweg/Frederikstraat.

Tabel 2.2 Aantal banen in de horeca per 1 januari

	2017	2018	Ontwikkeling
Logiesverstrekking totaal	1.540	1.580	40
Hotel/Hotel-restaurants	1.440	1.480	40
Verhuur van vakantiehuisjes en appartementen, jeugdherbergen	40	40	0
Kampeertreinen	50	50	0
Overige Logiesverstrekking	10	10	0
Eet- en drinkgelegenheden totaal	10.620	11.110	490
Restaurants	5.130	5.300	170
Cafetaria's, lunchrooms, snackbars, eetkramen e.d.	2.780	3.000	220
Eventcatering	680	690	10
Kantines en contractcatering	170	170	0
Cafés	1.860	1.950	90
Totaal Horeca	12.160	12.690	530

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De groei bij cafetaria's, lunchrooms, snackbars en eetkramen komt voor een derde voor rekening van Haagse vestigingen die groeien, en voor twee derde van nieuw gevestigde vestigingen.

Trends en ontwikkelingen in de horeca

De positieve ontwikkelingen in het bestedingspatroon van consumenten en het groeiend inkomende toerisme, zorgen voor een positieve stemming in de horeca. Dit resulteert in omzetgroei, meer investeringen en kwaliteitsverbetering. Toch is het voor ondernemers in de sector belangrijk om scherp te blijven en uitdagingen aan te pakken. Het aanbod neemt toe, waardoor de concurrentie sterker wordt. Tegelijkertijd is er een groeiend personeelstekort in de horeca, wat zorgt voor onzekerheid bij ondernemers. Zo is er een groot tekort aan gekwalificeerde koks en zijn er steeds meer ondernemers die koks uit het buitenland werven. Ook het tekort aan overig personeel zorgt voor veel kopzorgen bij horeca-ondernemers. Tijdens de lange warme zomer van 2018 gaf het personeelstekort extra problemen bij de strandpaviljoens.

Eetgelegenheden profiteren van de toename in consumentenbestedingen. Consumenten gaan vaker uit eten en besteden in totaal meer aan eten en drinken buiten de deur. De opkomst van de zogenoemde fastcasual eetgelegenheden zorgt voor groeiende interesse, vooral onder jongeren. Fastcasual restaurants hebben in vergelijking met fastfoodketens meer service, een kwalitatief beter assortiment en gezonder aanbod. Dit concept sluit aan op de trend dat gemak en gezondere voeding voor de jongerendoelgroep belangrijk is in het maken van keuzes.

In winkelstraten is een toename te zien van daghoreca (lunchrooms, koffiezaken, ed.). De consument wil beleving tijdens het winkelen, en een kop koffie of broodje hoort er gewoon bij tegenwoordig. Daarnaast wordt de daghoreca steeds meer gebruikt als werk- en ontmoetingsplek door zzp-ers e.d.

3

KENNISECONOMIE

3.1 INLEIDING

Den Haag kent een aantal specifieke clusters die voor haar economie van belang zijn. Het gaat hierbij om Vrede en Recht, The Hague Security Delta (HSD), Finance en Legal, IT techniek en Energie.

Naast de indeling op basis van de standaard bedrijfsindeling zoals deze in het vorige hoofdstuk is gebruikt, zijn er clusters te beschrijven die door deze indeling heen lopen. Deze economische clusters worden samengesteld op basis van hun interessegebied of doelstellingen. De vestigingen in de clusters kunnen in diverse bedrijfstakken vallen. Zo komen in het cluster Vrede en Recht extraterritoriale instellingen voor maar ook (internationaal) onderwijs en zakelijke dienstverlening. Vestigingen kunnen in meerdere clusters voorkomen. Het aantal banen in de clusters kan dan ook niet zomaar opgeteld worden omdat er dan dubbeltellingen in zitten. Het cluster Vrede en Recht hangt vrij sterk samen met Finance en Legal. Het cluster Energie daarentegen heeft nauwelijks overlap met de andere clusters. Het cluster IT techniek hangt nauwelijks samen met de andere clusters maar wel met de HSD.

3.2 INTERNATIONALE STAD VAN VREDE EN RECHT

Internationaal cluster is goed voor 20.700 fte in stad en regio.

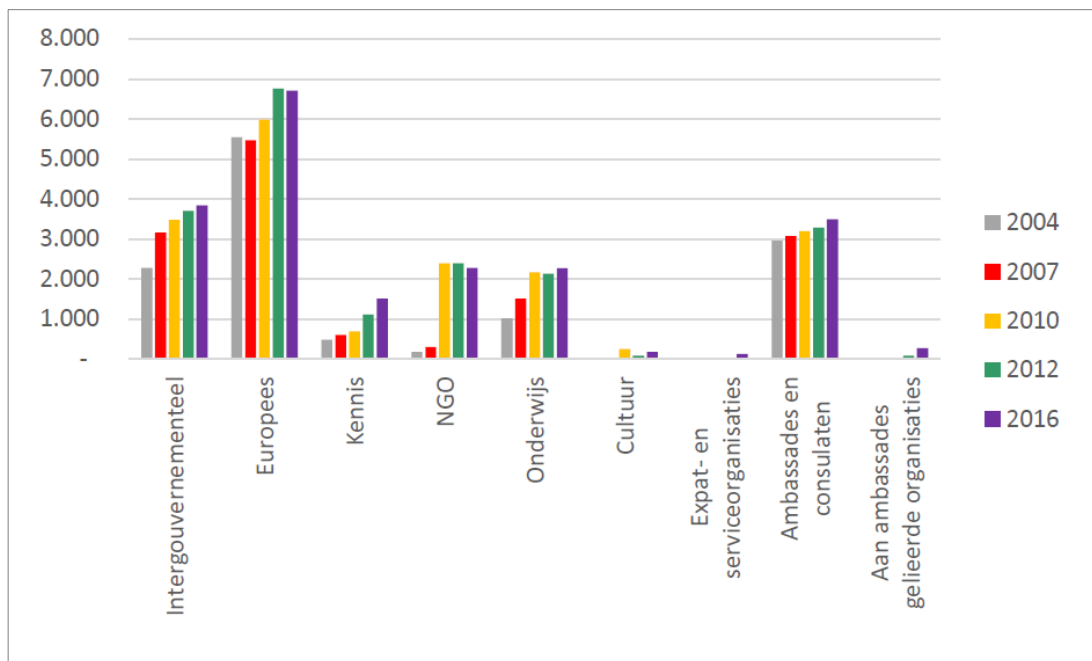
Het cluster Vrede en Recht bestaat uit internationale instellingen en organisaties (IO) zoals ambassades en consulaten en gelieerde organisaties, internationale onderwijs- en kennisinstellingen, intergouvernementele organisaties en non-gouvernementele organisaties. In geografische zin is het cluster gevestigd in de IO-regio bestaand uit Haaglanden plus Noordwijk en Leiden. Dit cluster wordt regelmatig onderzocht door onderzoeksbureau Decisio, de laatste keer in 2017. De door Decisio gehanteerde cijfers gaan over 2016 tenzij anders vermeld. Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de resultaten. Voor nadere informatie wordt verwezen naar het rapport⁶.

In 2016 waren er in totaal bijna 300 internationale organisaties en 160 ambassades en consulaten of hieraan gelieerde organisaties bekend in Den Haag en regio, goed voor een totale werkgelegenheid van 20.700 fte. In 2012 (de eerste meting) waren dat er aanzienlijk minder. Toen waren er 240 internationale organisaties en 130 ambassades bekend in de regio.

Deze stijging in het aantal organisaties wordt grotendeels verklaard door een toename van het aantal gevestigde internationale organisaties maar ook deels doordat het cluster internationale organisaties steeds beter in beeld komt.

⁶ Den Haag 'Internationale Stad van Vrede en Recht'. Economische impact internationale organisaties, NGO's, ambassades, internationale scholen en kennisinstellingen, actualisering 2017. Decisio

Figuur 3.1 Aantal banen bij internationale organisaties, naar type organisatie

Bron: Decisio 2016

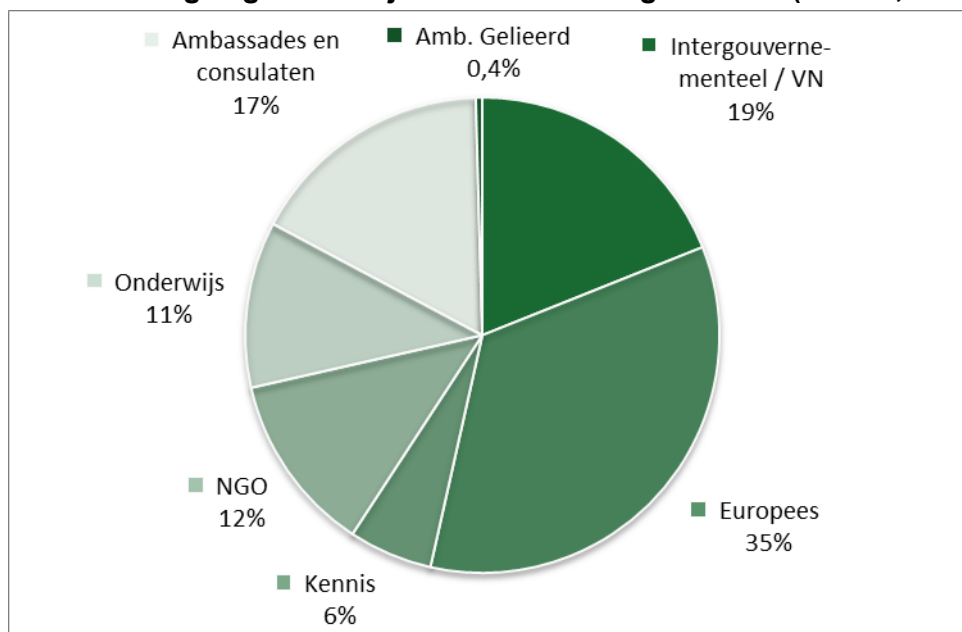
In totaal is het cluster internationale organisaties goed voor € 5,8 miljard aan bestedingen door organisaties en hun personeel, bezoekers en toeleveranciers. Deze bestedingen zouden niet hebben plaatsgevonden als de internationale organisaties hier niet zouden zijn gevestigd.

In deze werkgelegenheidsrapportage kijken we naar de directe werkgelegenheid voor de verschillende clusters en sectoren uitgedrukt in banen. In de rapportage van Decisio wordt gebruik gemaakt van fte's. Het aantal banen dat deze fte's opleverden is dus nog iets groter dan hier is aangegeven.

In 2016 waren er 20.700 fte's bij internationale organisaties in de regio Den Haag. Internationale organisaties in de gemeente Den Haag waren goed voor 65% van deze banen (ca. 12.700), de overige 35% waren banen bij organisaties in de rest van de regio.⁷ Europese organisaties leverden ruim een derde van de totale werkgelegenheid.

⁷ De regio van Internationale organisaties omvat Haaglanden, Leiden en Noordwijk.

Figuur 3.2 Directe werkgelegenheid bij Internationale Organisaties (in fte's, 2016)

Bron: Decisio, 2016

De werkgelegenheid in directe fte's is in dit cluster de afgelopen jaren fors toegenomen. Deze toename is in hoge mate toe te schrijven aan groei bij de intergouvernementele en VN-instellingen en de Europese instellingen. De directe werkgelegenheid (fte) in het internationale cluster is sinds 2004 met zo'n 62% toegenomen. Wel vlakkt de groeicurve nu af.

Tabel 3.1 Directe en indirecte werkgelegenheid in fte's in IO-regio voor gemeten jaren

	2004	2007	2010	2012	2016
Directe werkgelegenheid	12.500	14.000	18.000	19.500	20.700
Indirecte werkgelegenheid	12.000	14.000	17.500	18.000	18.100
Totaal	24.500	28.000	35.500	37.500	38.800
Groei directe banen		12,0%	28,6%	8,3%	6,2%

Bron: Decisio, bewerking en schatting PSO

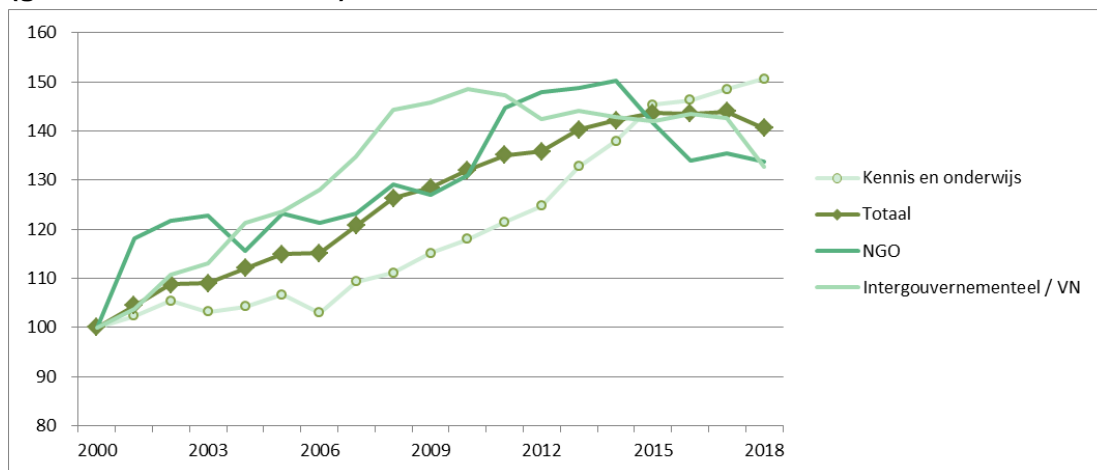
Om terug in de tijd te kunnen kijken tot 2000 is de werkgelegenheid bij de organisaties bekeken zoals die bekend is in het werkgelegenheidsregister. Hierbij wordt niet gekeken naar fte maar naar banen waarin ook parttimers en uitzendkrachten meetellen.

De ambassades en consulaten blijven hierbij buiten beschouwing omdat de aantallen banen die in het werkgelegenheidsregister bekend zijn onvolledig zijn. De expat- en serviceorganisaties voor expats zijn nogal fluctuerend omdat zij slechts minder dan 30 banen hebben. Deze nemen we daarom niet mee in de onderstaande figuur. Ook ontbreekt informatie over vestigingen buiten de Haaglanden gemeenten zoals Noordwijk en Leiden.

De IO's zijn de afgelopen jaren constant fors gegroeid in de regio. Vanaf 2000 is het aantal banen in dit cluster vrijwel constant gegroeid tot 2017, in totaal met 41%. Vanaf 2014 vlakt de groei van het aantal banen iets af.

De sterkste groei in absoluut aantal banen over de periode 2000-2018 in de regio vond plaats bij de kennisinstellingen en bij de intergouvernementele instellingen (IGO) en VN-instellingen. Het aantal banen bij de kennisinstellingen nam toe met ca. 2.300 (51%) sinds 2000, bij de IGO/VN instellingen was dat 1.500 (33%). In de loop van 2017 is het Joegoslavië Tribunaal (ICTY) opgeheven waardoor daar een krimp heeft plaatsgevonden. De NGO's zijn wel gegroeid de afgelopen jaren, maar na 2014 is er wat afname van het aantal banen.

Figuur 3.3 Ontwikkeling aantal banen in de IO-regio bij internationale subsectoren (geïndexeerd, 2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Trends en ontwikkelingen

Globaal overzicht

Nederland heeft een historische, vanuit de grondwet diep gewortelde en natuurlijke houding om de internationale rechtsorde te versterken. Met deze open en internationale houding - ook op het terrein van diplomatie en handelsbelangen - is een gedeeld prioriteitsbelang gevonden met de regeringsstad Den Haag. Immers het profiel en de uitbouw van Den Haag internationale stad van vrede, recht en (meer recent) veiligheid, staan hoog op de prioriteitenlijst van het college. Ook voor de toekomst, want het levert de stad directe en indirecte banen op, de stedelijke verdien capaciteit wordt verder uitgebreid en het internationale profiel van stad en regio wordt verder verankerd en verbreed. Een belangrijke voorwaarde voor huidige en toekomstige (inter)nationale vestigers.

Den Haag

Eén van de hoofddoelstellingen voor de komende jaren is gericht op de bestendinging en de uitbouw van het aantal internationale organisaties en kennisinstellingen op het gebied van vrede en recht. Het segment veiligheid wint steeds meer aan kracht. Een aanzienlijk aantal internationale organisaties vestigde zich in de afgelopen decennia in Den Haag. Dit heeft geleid tot groei van het aantal arbeidsplaatsen in het segment vrede, recht en veiligheid. Met de voorziene uitbreiding bij Europol en NCIA wordt de clustering van het aantal organisaties in het zgn. veiligheidsdomein in de komende jaren gestaag doorgezet. Ook Eurojust heeft zich hier onlangs gevestigd.

Alertheid blijft geboden

Het aantrekken en vasthouden van internationale organisaties en NGO's is geen eenvoudige opgave. Den Haag heeft vanuit haar historie een goede startpositie, maar de concurrentie is hevig. Goed relatiebeheer, samenwerken met het Rijk en relevante strategische partners en voornamelijk specialisatie is daarop een belangrijk deel van het antwoord.

3.3 VEILIGHEID

Regio is goed voor ca. 25% van de landelijke veiligheidsbanen

In de jaren 2013-2014 en eind 2015 heeft Policy Research de ontwikkeling van het cluster Veiligheid (aantal bedrijven, omzet en toegevoegde waarde aan het BNP en werkgelegenheid) landelijk en specifiek voor de regio Den Haag in kaart gebracht. De economische impactstudie uit 2015 is in 2018 geactualiseerd met de cijfers van 1 januari 2016. Daarbij is een correctie doorgevoerd op de oude en nieuwe cijfers omdat bedrijven zijn toegevoegd die eerder onder de radar waren gebleven. Voor 2018 zijn geen nieuwe cijfers voorhanden. De hier volgende paragraaf geeft de stand van begin 2016 weer.

Het Haagse veiligheidscluster bestaat uit een kern met de volgende onderdelen: national security, cyber security, critical infrastructure, urban security, forensics en research & education. Hierin zijn 15.200 mensen werkzaam. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen het traditionele (bijvoorbeeld objectbewaking en persoonsbeveiliging) en niet-traditionele veiligheid (bijvoorbeeld cyber security en onderwijs & onderzoek). Daarnaast is er een schil rondom het cluster bestaande uit overheid (ministeries) en veiligheidsdiensten (politie en brandweer). Deze zorgen voor nog eens 13.250 arbeidsplaatsen. In het totale cluster inclusief de schil was het aantal banen in 2016 28.450. Indirecte werkgelegenheid voortkomende uit ondersteunende sectoren zoals advies, marketing & PR en horeca zijn hierin niet meegenomen.

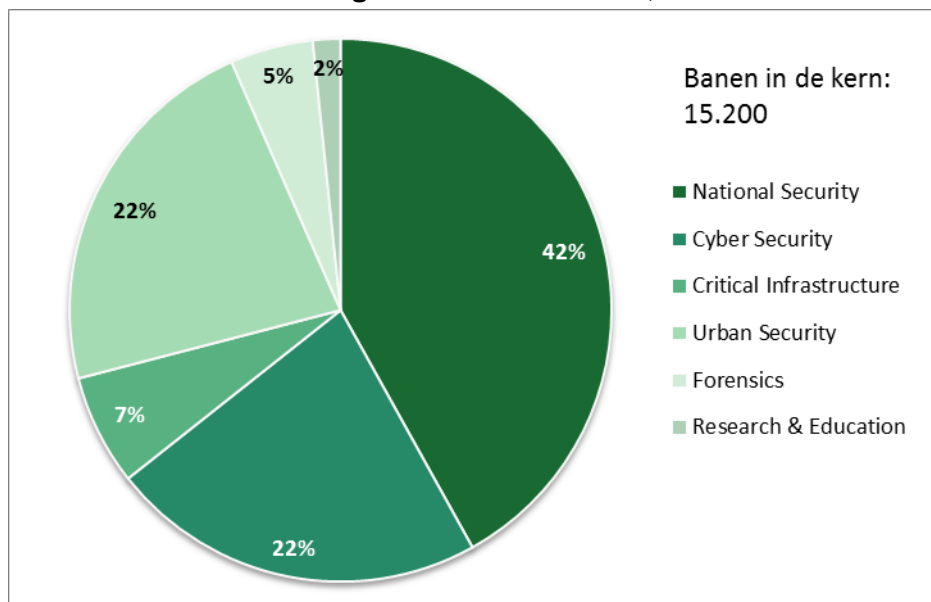
De cijfers uit 2016 geven het volgende beeld (voor de kern van het cluster, tenzij anders aangegeven):

- De regio Den Haag kent een relatief sterke groei in werkgelegenheid en omzet binnen dit cluster in vergelijking met heel Nederland. Landelijk groeide de werkgelegenheid met 1,7%. In de regio Den Haag was er voor de totale sector

sprake van een groei van 2,9% en binnen het niet-traditionele veiligheidsdomein zelfs 4,3%.

- In de regio Den Haag is het veiligheidscluster goed voor een jaarlijkse omzet van 2,3 miljard euro. Dit is een groei van 6,7% ten opzichte van 2014. 84% van de omzet is afkomstig uit het niet-traditionele veiligheidsdomein, waarbinnen ook de sterkste groei zichtbaar is (7,4% ten opzichte van 2014). De omzet ontwikkelt zich boven het ambitieniveau en het landelijke groeipercentage (4,8%). De regio Den Haag is goed voor 32% van de landelijke omzet.
- Enkel in de deelsector Critical Infrastructure was krimp waarneembaar (5%).
- Cybersecurity is met een werkgelegenheids groei van 12% met afstand de snelst groeiende deelsector. Dit is onder meer te danken aan een sterke stijging van cybersecurity start- en scale-ups in Den Haag.

Figuur 3.4 Banen in het cluster Veiligheid naar onderdeel, 2016

Bron: Policy Research, 2018

Trends en ontwikkelingen

Het overgrote gedeelte van de omzet van de bedrijven binnen het veiligheidscluster wordt niet gegenereerd in het traditionele veiligheidsdomein (bewaking etc.) maar in nieuwe sectoren zoals cybersecurity en digitaal forensisch onderzoek. Hier zit ook de meeste groeipotentie en doen zich de grootste ontwikkelingen voor.

Het college heeft onlangs een brief aan de gemeenteraad gestuurd over de inzet op clusterontwikkeling en The Hague Security Delta voor de komende jaren (RIS 300840). Om de groei van de sector te versterken wordt samen met partners ingezet op het verbeteren van de innovatiesamenwerking (inclusief valorisatie en vermarking), het opleiden, aantrekken en behouden van talent, het vergroten van publieke en private financieringsmogelijkheden en het aantrekken en helpen groeien van meer bedrijven.

3.4 FINANCE & LEGAL

Het cluster Finance & Legal bestaat uit een harde kern en een aantal ondersteunende diensten. Er zit overlap in de twee onderdelen van dit cluster (ca. 4.500 banen), vooral in de kennisinstellingen. Gemeente Den Haag wil dit cluster graag verder uitbouwen en Den Haag positioneren als mondiaal centrum voor arbitrage, octrooirechtspraak en technologische innovatie op het gebied van recht.⁸ Begin 2018 omvat het cluster in totaal 27.400 banen.

Finance

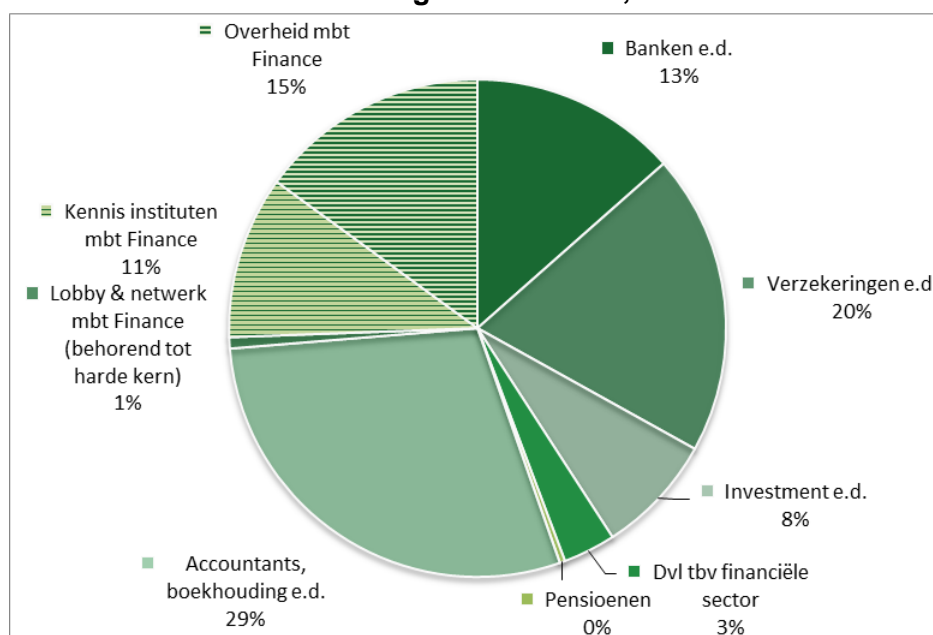
Stabiel beeld

De harde kern van Finance bestaat uit banken, verzekeringsmaatschappijen, investeringsmaatschappijen, pensioenfondsen, financiële dienstverlening en accountancy en een deel van het lobbycircuit (het deel dat volledig gefinancierd wordt door de harde kern zoals het Verbond van Verzekeraars).

Daarnaast is er een groep bedrijven die zich bezighouden met ondersteuning van de sector. Hierbij valt te denken aan overige lobbyclubs, kennisinstituten die zich met financiën bezighouden en overheidsdiensten (ministeries).

Begin 2018 omvat de harde kern van Finance 14.400 banen in Den Haag terwijl de ondersteunende diensten ca. 5.000 banen omvatten.

Figuur 3.5 Banen in Finance in Den Haag naar branche, 1-1-2018

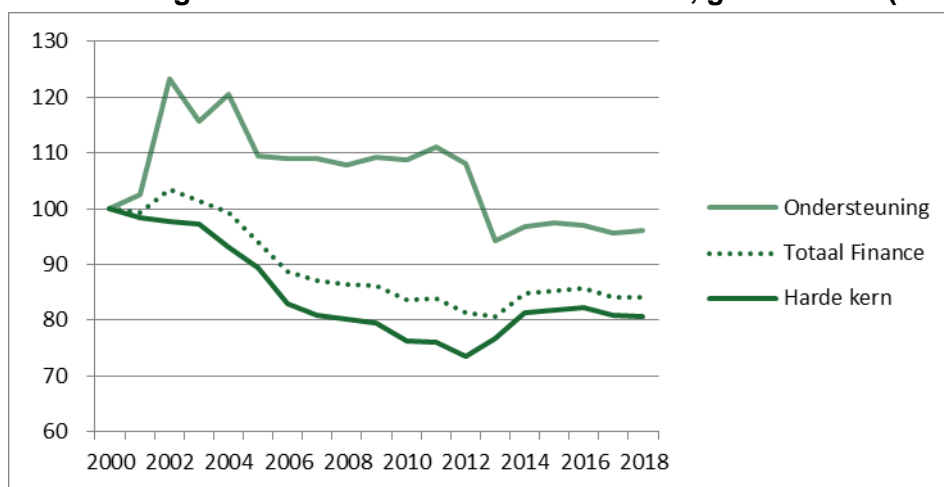
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De harde kern van de financiële sector heeft zich lange tijd neerwaarts ontwikkeld. In 2012 en 2013 was een voorzichtig herstel te zien, maar de groei vlakke af. Vanaf 2014 is het beeld stabiel. De werkgelegenheid bij Ondersteuning bleef lange tijd op peil maar liet in 2012 een sterke krimp zien die te maken had met een reorganisatie

⁸ Onderdeel van maatschappelijk verantwoord investeren waarbij naast financieel gewin ook nadrukkelijk wordt gestreefd naar positieve effecten voor de gemeenschap of maatschappij.

bij het ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid. Sindsdien bleef het aantal banen redelijk stabiel.

Figuur 3.6 Ontwikkeling aantal banen Finance naar branche, geïndexeerd (2000=100)

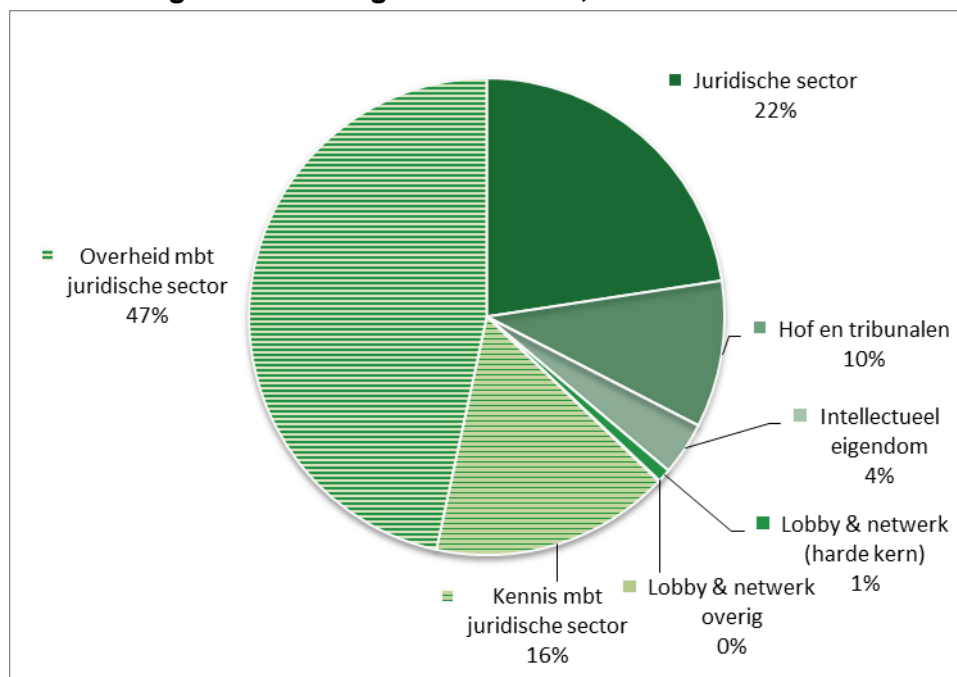
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Legal

Harde kern gekrompen, ondersteunende diensten stabiel

Ook Legal bestaat uit een harde kern van juridische bedrijven en een ondersteunende groep bedrijven bestaand uit lobby-, kennis- en overheidsbedrijven. De harde kern van Legal bestaat begin 2018 uit 4.600 banen. De omvang van de ondersteunende bedrijven is groter (7.900 banen).

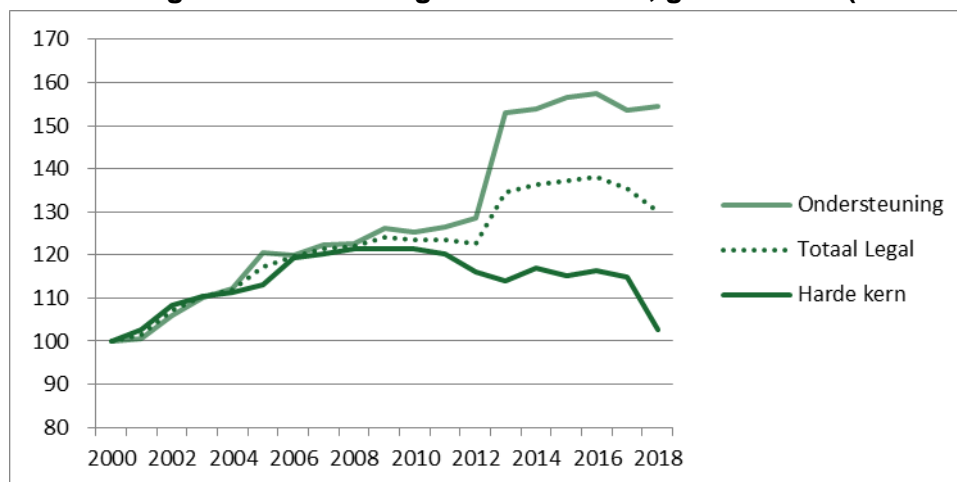
Figuur 3.7 Banen in Legal in Den Haag naar branche, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Voor het onderdeel Legal geldt dat de ondersteunende diensten zich positiever ontwikkelden dan de harde kern. Sinds 2000 kwamen er ruim 2.700 banen bij (54% groei). Hoewel de harde kern nog altijd zo'n 3% méér banen heeft dan in 2000, is het aantal banen na 2010 wel afgenomen. De sterke daling in 2017 is onder andere het gevolg van de sluiting van het Joegoslavië Tribunaal (ICTY). Hierdoor gingen ruim 500 banen verloren.

Figuur 3.8 Ontwikkeling aantal banen Legal naar branche, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

3.5 IT TECH

IT staat voor informatietechnologie, een vakgebied dat zich bezighoudt met informatiesystemen, telecommunicatie en computers. In bijlage IV staan de SBI-codes die binnen dit cluster vallen. Opgemerkt dient te worden dat veel bedrijven bezig zijn met software ontwikkeling, data toepassingen, blockchain en kunstmatige intelligentie. Dat zijn activiteiten die met IT-tech te maken hebben, maar de primaire activiteit van die bedrijven kan in een andere sector vallen. Dergelijke bedrijven blijven in deze paragraaf buiten beschouwing.

IT diensten blijft groeien

De IT sector omvatte in de regio Haaglanden begin 2018 ruim 27.000 banen waarvan de helft in Den Haag. Hoewel Den Haag als grootste gemeente ook de meeste IT-banen heeft, hebben Delft en Zoetermeer naar verhouding meer banen in deze sector. In die gemeenten omvatte het IT cluster begin 2018 respectievelijk 7,1% en 9,7% van alle banen, in Den Haag was dat 4,6%.

Tabel 3.2 Banen in IT Tech in Den Haag en overig regio Haaglanden, 1-1-2018

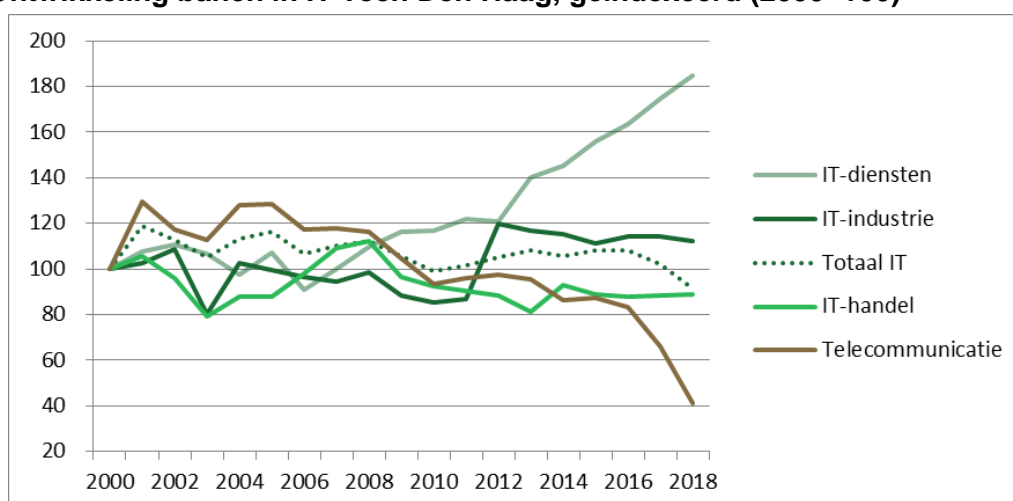
	Den Haag	overig regio Haaglanden	Totaal
IT-diensten	6.990	11.150	18.140
Telecommunicatie	3.100	480	3.580
IT-handel	1.150	2.190	3.340
IT-industrie	1.540	690	2.230
Totaal IT	12.780	17.090	29.870

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Telecommunicatie was tot voor kort de grootste subsector van IT-Tech, maar door het vertrek van KPN uit Den Haag gingen er ca. 2.000 banen in deze branche verloren. Daardoor is tegenwoordig IT-diensten zowel in Den Haag als in de regio de grootste subsector.

IT-diensten heeft zich in Den Haag na de crisis gunstig ontwikkeld. Het aantal banen in deze branche verdubbelde bijna en omvat begin 2018 ca. 7.000 banen.

Figuur 3.9 Ontwikkeling banen in IT Tech Den Haag, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

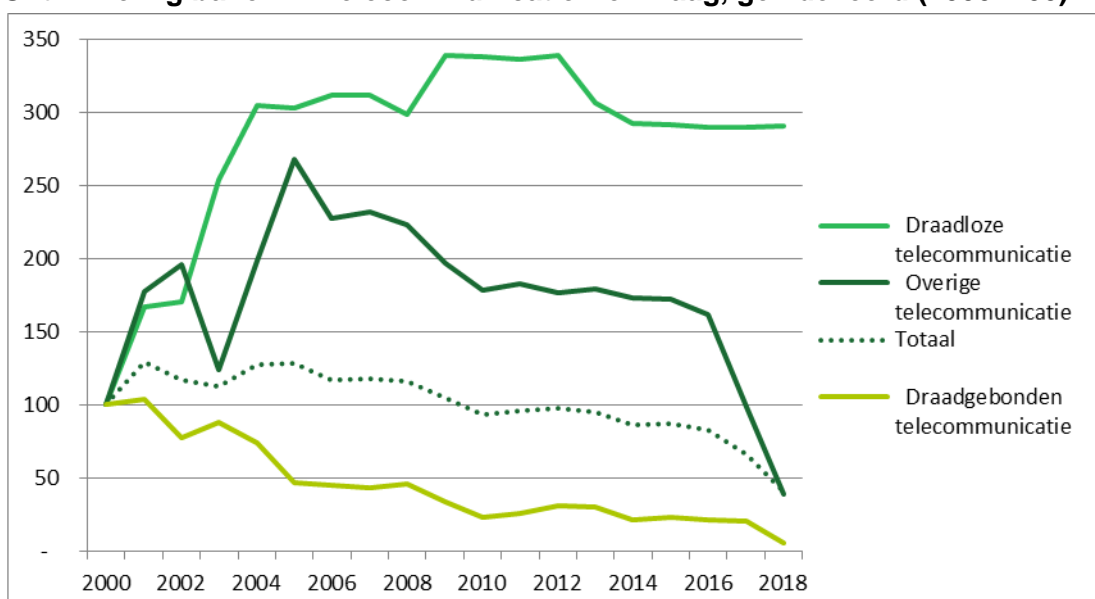
Telecommunicatie is een krimpende branche. In de eerste jaren van dit decennium ging de ontwikkeling van het aantal banen nog met ups en downs maar vanaf 2005 is er eigenlijk alleen nog maar sprake van krimp.

In Den Haag heeft de *Telecommunicatie* sinds 2005 ruim 6.600 banen verloren (-68%). In 2013 speelde de verhuizing van Ziggo van Den Haag naar Rijswijk een belangrijke rol en in 2017 vertrok KPN voor een deel uit Den Haag.

Voor de enkele telecomvestigingen waar wel groei voorkwam, geldt dat deze in omvang veel kleiner waren en de verliezen bij de grote spelers als KPN niet konden compenseren. In de rest van de regio Haaglanden verdwenen ook nog eens bijna 700 banen. In totaal is de *Telecommunicatie* in de regio Haaglanden sinds 2005 met 7.300 banen gekrompen (-67%).

De *draadgebonden telecommunicatie* (vaste telefonie) is in Den Haag bijna geheel verdwenen. Het aantal banen is sinds 2000 met 94% gekrompen (nog 280 banen over). De *draadloze telecommunicatie* kende een enorme groei in de eerste jaren van het eerste decennium. Daarna stabiliseerde de werkgelegenheid zich verschillende keren op een iets hoger niveau. Na topjaar 2012 (2.400 banen) begon deze branche te krimpen, maar lijkt zich nu te stabiliseren rond de 2.000 banen. De *overige telecommunicatie* ten slotte nam toe in omvang tot 2005 (5.300 banen), maar kromp daarna gestaag. Ook in 2017 was er sprake van sterke krimp als gevolg van het vertrek van KPN. Sinds 2005 gingen er in deze sector 4.500 banen in Den Haag verloren (zie de volgende figuur).

Figuur 3.10 Ontwikkeling banen in Telecommunicatie Den Haag, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De *IT-industrie* staat met ruim 1.500 banen op de derde plaats binnen het cluster IT Tech van Den Haag. De ontwikkeling laat een grillig patroon zien, maar is sinds 2012 redelijk stabiel. Bij Siemens was er in 2011 nog een behoorlijke krimp. Dit leidde tot concentratie van Siemens op de Haagse vestiging ten koste van het aantal banen bij Siemens in Zoetermeer. Het ging hier dus om een verschuiving van banen van Zoetermeer naar Den Haag en per saldo was op regionaal niveau sprake een forse krimp.

De *IT-handel* is de kleinste branche binnen IT Tech. In Den Haag gaat het hierbij begin 2018 om ongeveer 1.100 banen. Vooral groothandels in computers, randapparatuur en software spelen hierbij een rol.

3.6 ENERGIE

Energie groeit weer in Den Haag

In de regio Den Haag zijn veel olie- en gasbedrijven aanwezig, zowel upstream (exploratie en productie) als downstream (vervoer, raffinage en verkoop). Belangrijke bedrijven zijn Shell, Q8, Total en Aramco. Daarnaast zijn er in en rond Den Haag veel ingenieurs- en adviesbureaus gevestigd, waaronder CB&I, Jacobs, Tebodin en Fugro. Samen met de aanwezige kennisinstituten en lobby- en brancheorganisaties vormen zij het cluster Energie.

Begin 2018 heeft Den Haag ruim 4.200 banen in het cluster Energie. Elders in de regio, vooral in Rijswijk, kwamen nog eens bijna 5.800 banen voor. Het energiecluster bestaat in Den Haag uit elektriciteit-producerende bedrijven, olie- en gasbedrijven en de toeleverende bedrijven.

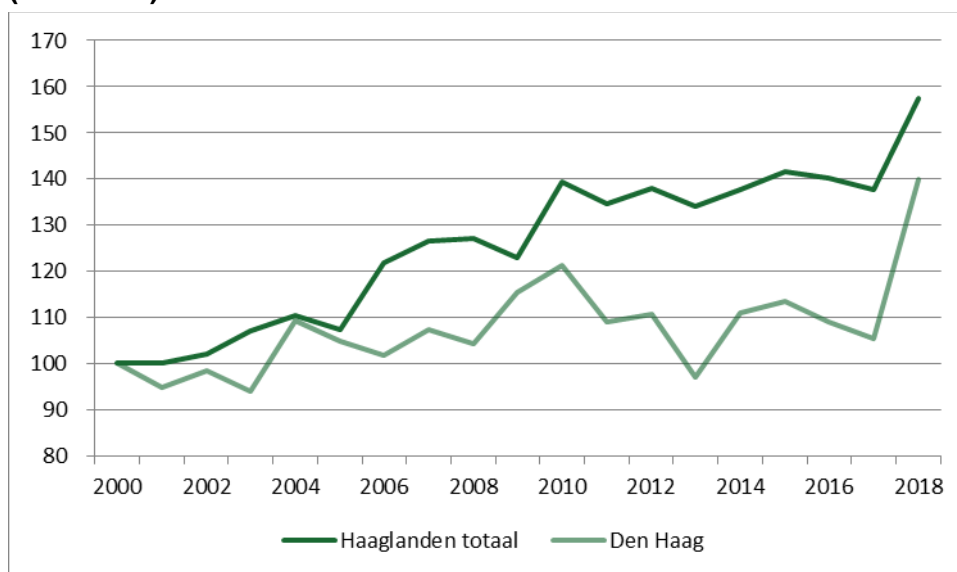
Tabel 3.3 Banen in het cluster Energie in Den Haag en regio, 1-1-2018

	Banen
Den Haag	4.250
Elders regio Haaglanden	5.770
<u>Haaglanden totaal</u>	<u>10.020</u>

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De grote schommelingen over de jaren in Den Haag werden veroorzaakt door enkele grotere bedrijven die verhuisden, krompen of schoven met personeel tussen verschillende vestigingen binnen Haaglanden. Ten opzichte van de vorige monitor is een groei waar te nemen van 30%. Deze groei wordt veroorzaakt door de komst van Jacobs en groei bij Shell.

Figuur 3.11 Ontwikkeling banen in cluster Energie in Den Haag en regio, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Naast het specifiek voor Den Haag samengestelde cluster, heeft de landelijke overheid in 2011 een aantal topsectoren vastgesteld waarvan energie er één is. De overlap van het cluster olie en gas met de topsector energie is groot maar er zijn ook verschillen. Zo wordt de maakindustrie van onderdelen ten behoeve van de sector bij het Haagse cluster niet meegenomen. Daar staat tegenover dat in het Haagse cluster enkele onderdelen van bedrijven worden meegenomen die meer in de ondersteunende sfeer zitten zoals ingenieursbureaus e.d. De topsector energie heeft zich in Den Haag ontwikkeld van 1.500 banen in 2000 tot ruim 2.000 banen begin 2018.

Trends en ontwikkelingen in energie

De sector Energie heeft te maken met zeer lage olieprijsen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Aan de vraagkant is er sprake van afname omdat de VS op grote schaal schaliegas exploiteert en hiermee zelfvoorzienend is geworden. Daarnaast is de afname van de economische groei in China van grote invloed op de (verminderde) vraag naar olie en gas. Aan de aanbodkant is sprake van een onverminderde productie door de Opec landen en speelt de eerder genoemde productie in de VS een rol. Ook Iran doet weer volledig mee op de olie en gasmarkt. Tenslotte is er ook sprake van een transitie naar meer duurzame energiebronnen. Dit geldt zowel voor de vraag als de aanbodkant. Voor de komende jaren ziet het er niet naar uit dat de olieprijsen snel zullen gaan stijgen. Olie-maatschappijen zijn dan ook volop bezig met kostenreductie en reorganisaties. De voorgenomen outsourcing van wereldwijd ca. 6000 banen op hoger niveau (projectmanagers e.d.) bij Shell kan de komende jaren ook in Den Haag en de regio leiden tot verder banenverlies.

4

SPREIDING OVER DE STAD

4.1 INLEIDING

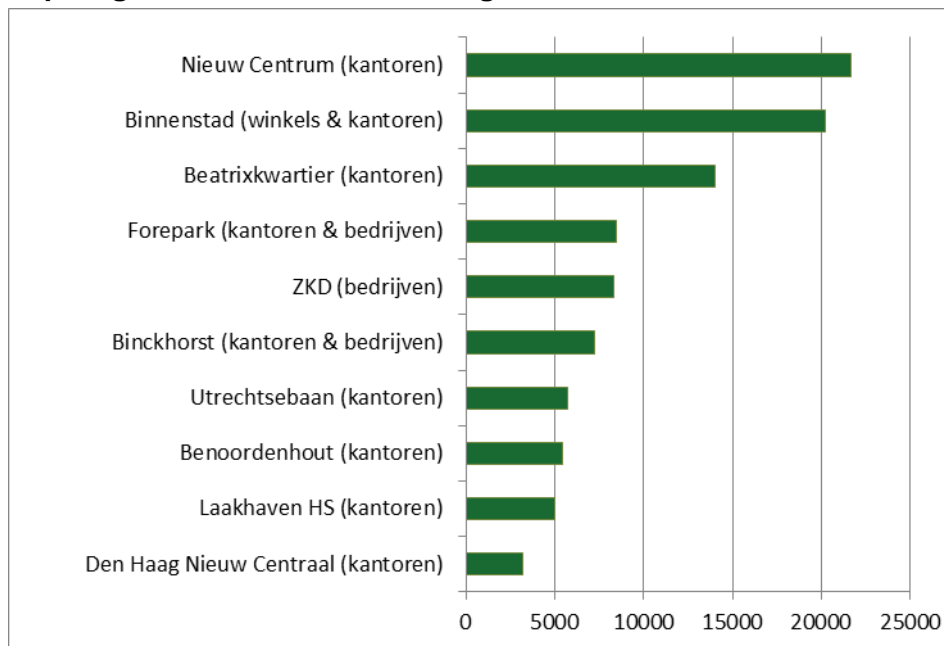
Bedrijfsvestigingen en banen komen niet overal in Den Haag in gelijke mate voor. Zo zijn er concentraties op bedrijventerreinen, in kantorengebieden en in winkelgebieden. In totaal liggen begin 2018 137.800 banen op een bedrijventerrein, een kantoreng gebied of een winkelgebied. Dat betekent dat iets minder dan de helft van de banen in een formeel werkgebied ligt.

4.2 SPREIDING VAN BANEN

Meeste banen in centraal Den Haag

De meeste banen komen voor in de werkgebieden Binnenstad, Nieuw Centrum en Beatrixkwartier. Veelal gaat het om gebieden met een gecombineerde functie. Zo staat het gebied Binnenstad misschien wel het meest bekend als winkelgebied maar het aantal banen in de kantoren overschrijdt het aantal winkelbanen in hoge mate.

Figuur 4.1 Top 10 grootste werkconcentratiegebieden, 1-1-2018

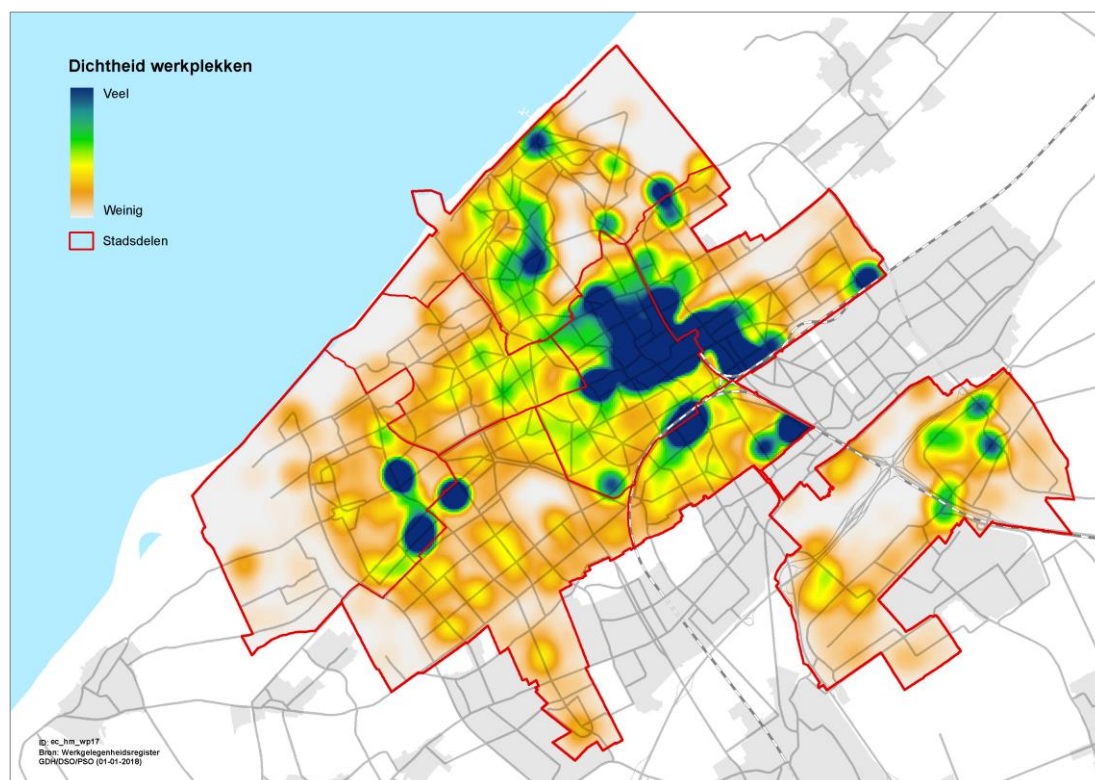
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Eerder is aangegeven dat bijna de helft van de banen op een formeel werkgebied te vinden is. Dit betekent dat meer dan de helft, ca. 142.000 banen, buiten de werkgebieden ligt. Hier gaat het om vestigingen in kleine winkelstrookjes, in woonwijken e.d. Buiten de formele werkgebieden komen vooral veel kleinere vestigingen voor. Zo ligt begin 2018 89% van alle eenmanszaken buiten een

bedrijvenlocatie. En van de banen in vestigingen van 2-10 werknemers ligt 61% buiten een formeel werkgebied.

Meerdere van de tien grootste werkconcentraties liggen in het stadsdeel Centrum. Dit stadsdeel telt begin 2018 86.200 banen bij 13.330 vestigingen. Centrum is hiermee met afstand het stadsdeel met de meeste banen. Op de tweede plaats komt Haagse Hout met 48.100 banen, gevolgd door Scheveningen met 33.000 banen.

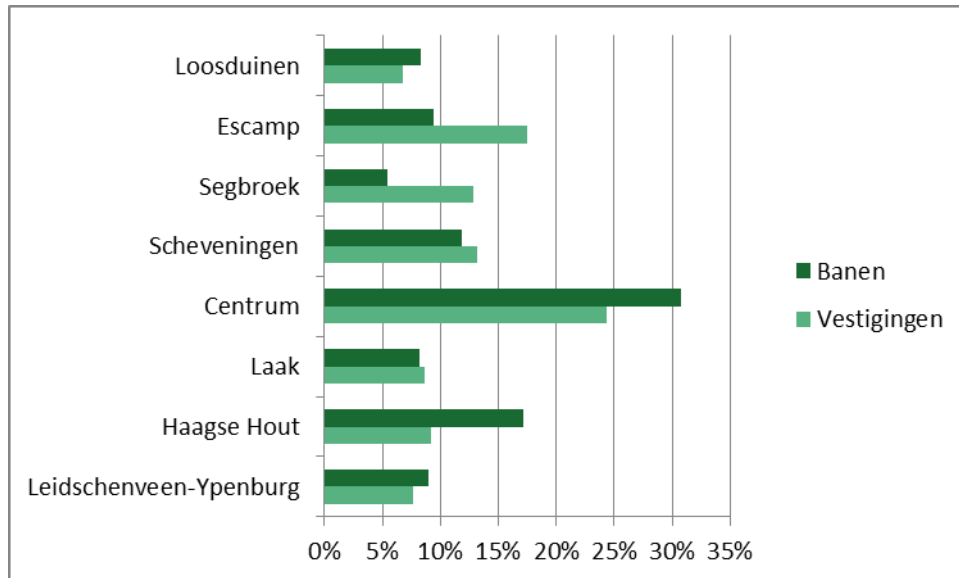
Figuur 4.2 Concentratie van banen, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Haagse Hout heeft 17% van de banen en 10% van de vestigingen, relatief grote vestigingen dus met gemiddeld 9,6 banen per vestiging. De grote overheidsinstellingen in dit stadsdeel spelen hierbij een rol. Hier tegenover staat Segbroek waar 5% van de banen te vinden is en 13% van de vestigingen. Hier is de gemiddelde omvang van een vestiging 2,2 banen; het laagste gemiddelde van alle stadsdelen.

Figuur 4.3 Aandeel in vestigingen en banen per stadsdeel, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

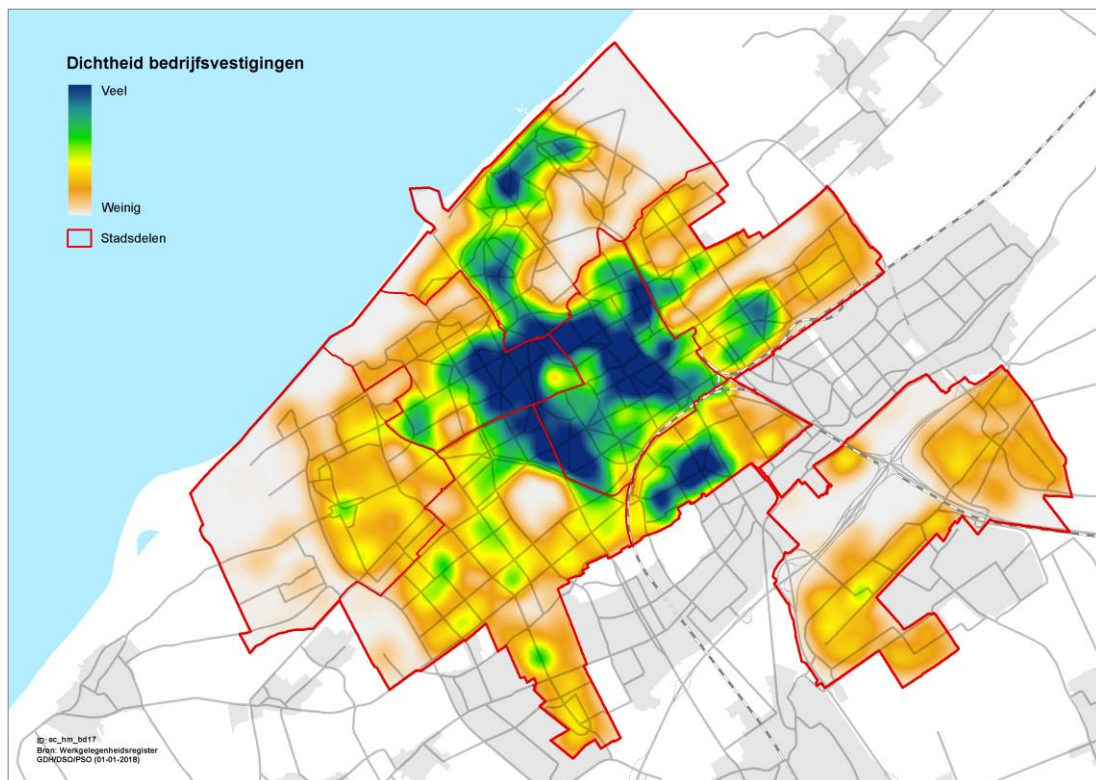
4.3 SPREIDING VAN VESTIGINGEN

Naast Centrum ook in Escamp veel vestigingen

Figuur 4.2 geeft aan dat de concentratie van banen niet overal even groot is. Figuur 4.4 geeft dezelfde kaart weer maar dan met de concentratie van vestigingen. In deze kaart is te zien dat het stadsdeel Centrum behalve de meeste banen (86.200) ook de meeste vestigingen (13.330) herbergt. Op de tweede plaats komt Escamp met 9.580 vestigingen. Het zijn vaak kleine vestigingen met gemiddeld 2,7 banen per vestiging. Scheveningen komt op de derde plaats met 12% van de vestigingen (7.200). Ten slotte is ook Segbroek een interessant stadsdeel omdat hier, net als in Escamp, naar verhouding veel (kleine) vestigingen voorkomen. Segbroek heeft 13% van de vestigingen (7.000).

De concentratiekaart van de vestigingen geeft een duidelijk ander beeld dan die van de concentratie van banen.

Figuur 4.4 Concentratie vestigingen, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

4.3 VERSCHUIVINGEN BINNEN DE STAD

Grote groei van banen in Stationbuurt

De groei van de werkgelegenheid doet zich niet overal in de stad voor. Sommige wijken groeien sterker dan anderen. In een aantal wijken is er zelfs sprake van krimp.

Sterke groei doet zich vooral voor in de wijken Stationsbuurt (+3.880) en Centrum (+1.080); deze groei heeft te maken met de gereed komen van enkele grote kantoorpanden en de concentratiebewegingen bij de ministeries. Verder is flinke groei te vinden in de wijken Forepark (+910), Laakkwartier en Spoorwijk (+460), Morgenstond (+320) en Schildersbuurt (+310).

Forse krimp is te vinden in de Binckhorst (-2.840) en Bezuidenhout (-1.640). De krimp in Binckhorst wordt vooral veroorzaakt door het vertrek van KPN. Ook is er flinke krimp in de wijken Zorgvliet (-420) en Loosduinen (-260).

5

GROOT-, MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

5.1 INLEIDING

Het MKB staat voor Midden- en Kleinbedrijf. Hieronder verstaan we in deze rapportage vestigingen tot 100 werknemers. Alles daarboven is grootbedrijf. Officieel wordt het MKB vastgesteld op bedrijfsniveau. Dat wil zeggen dat de verschillende vestigingen van één bedrijf samen minder dan 100 banen hebben. In deze rapportage wordt echter gebruik gemaakt van een registratie op het niveau van de individuele vestigingen. Wij gebruiken dan ook de indeling tot 100 banen op vestigingsniveau. In enkele gevallen zijn meerdere vestigingen samengevoegd tot één bedrijf. Als dit het geval is wordt dat aangegeven.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op grootbedrijf, MKB en eenmanszaken. Voor de duidelijkheid volgt hier een overzichtstabel met de aantallen banen en vestigingen in de verschillende categorieën.

Tabel 5.1 Overzicht onderverdeling Haagse vestigingen naar grootteklasse, 2018

	Vestigingen	Banen
Grootbedrijf (100+ banen)	380	132.490
MKB (< 100 banen)	54.400	147.350
Waarvan eenmansvestigingen	40.720	40.720

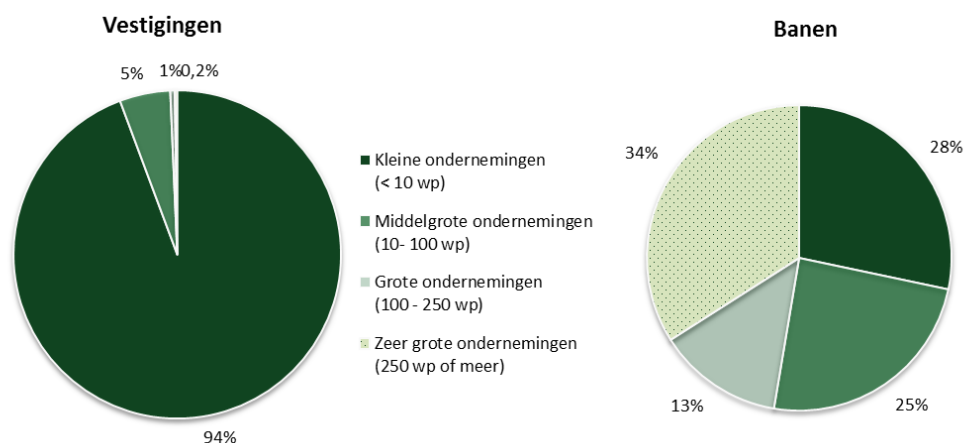
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

5.2 GROOTBEDRIJF

Grote vestigingen verantwoordelijk voor bijna de helft van de banen

In de bovenstaande tabel is te zien dat de 380 grote (en zeer grote) vestigingen verantwoordelijk zijn voor ca. 132.500 banen. Dat is 47% van de totale werkgelegenheid.

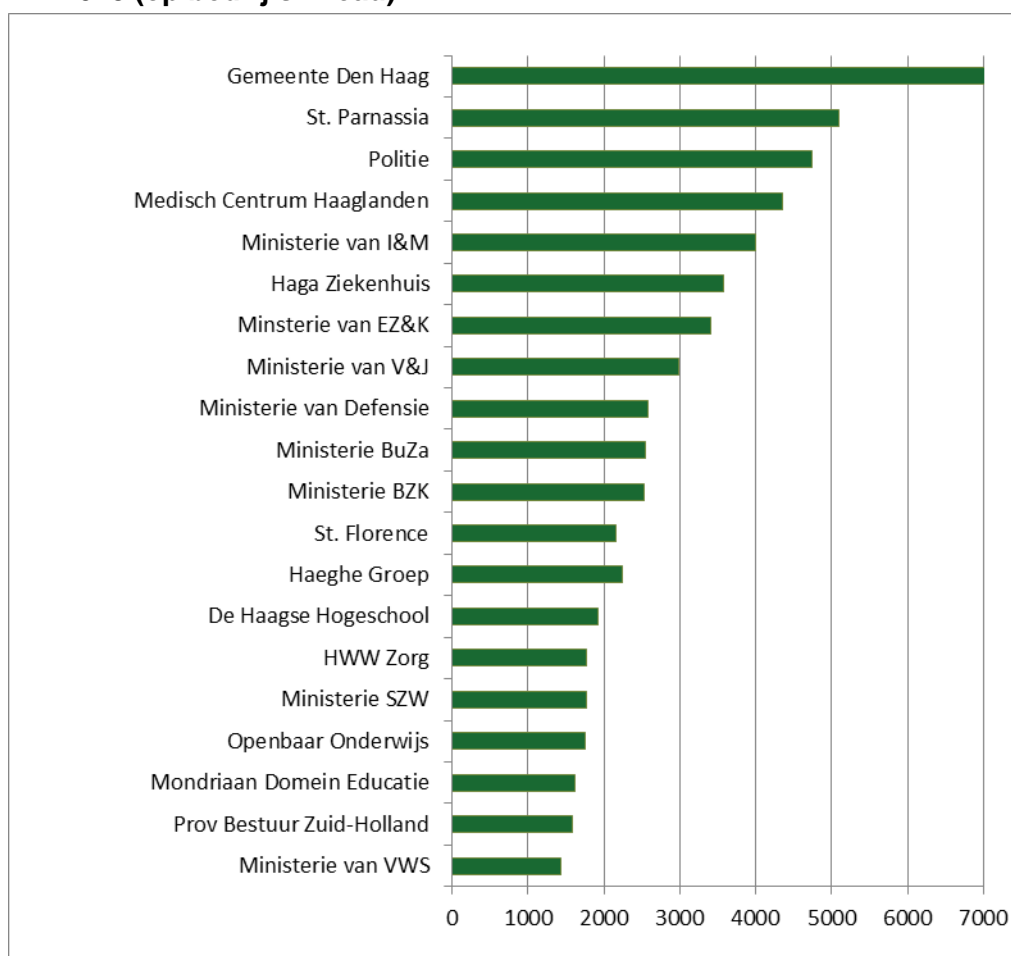
Figuur 5.1 Banen en vestigingen in Den Haag naar grootteklasse, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Onderstaande figuur laat een lijstje zien met de 20 grootste werkgevers in Den Haag in de quartaire sector. In deze figuur gaat het uitdrukkelijk wél om bedrijven en zijn zoveel mogelijk vestigingen van hetzelfde bedrijf bij elkaar gevoegd om tot de bedrijfsgrootte te komen. Het grootste bedrijf in de quartaire sector, maar ook in heel Den Haag, is de Gemeente Den Haag zelf. Daarnaast komen vooral veel ministeries en zorginstellingen op de lijst voor. Wanneer we de Rijksoverheid als één organisatie beschouwen staat deze ruim op kop met 36.800 banen. De top 20 is goed voor 22% van de werkgelegenheid in Den Haag.

Figuur 5.2 Top 20 van grootste werkgevers in Den Haag in de quartaire sector, 1-1-2018 (op bedrijfsniveau)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

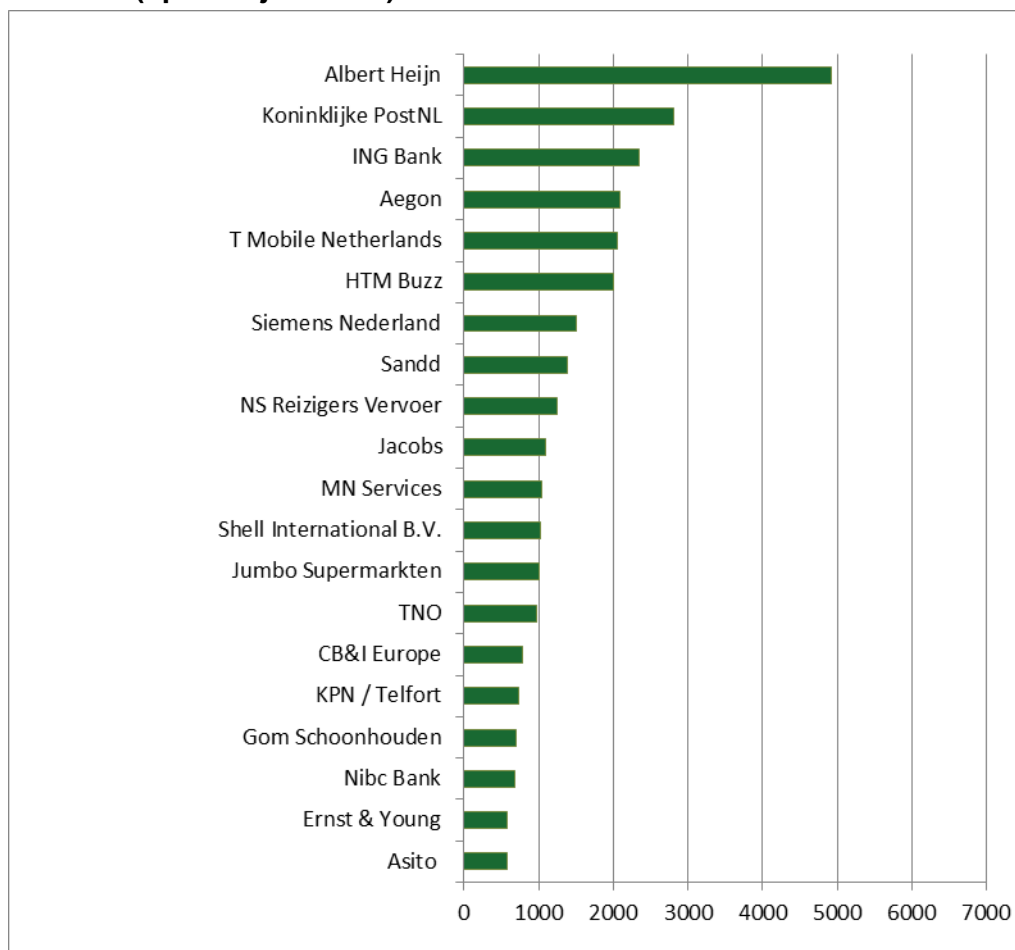
Bij de meeste bedrijven in de top 20 is het aantal banen het afgelopen jaar (2017) weinig veranderd. Uitzondering is de gemeente Den Haag waarbij het aantal banen flink toenam. Per saldo groeide het aantal banen bij de top 20 in de quartaire sector in 2017 met 800 (1,3%).

De top 20 van commerciële bedrijven⁹ is in 2017 iets gewijzigd door enerzijds de komst van Jacobs naar Den Haag en het grote verlies van banen bij KPN en

⁹ Ook hier gaat het om samengevoegde vestigingen die onderdeel uitmaken van hetzelfde bedrijf.

PostNL. Per saldo is de commerciële top 20 in 2017 met zo'n 1.600 banen gekrompen tot ca. 31.400 banen. Een krimp van 5,3%. De 20 grootste commerciële bedrijven zijn goed voor 11% van de werkgelegenheid in Den Haag.

Figuur 5.3 Top 20 van grootste werkgevers in Den Haag in de commerciële sector, 1-1-2018 (op bedrijfsniveau)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De bovenstaande beschrijving geldt specifiek voor de top 20 bedrijven die hier worden weergegeven. Maar hoe staat het met de grote vestigingen in het algemeen en over een langere periode?

Het aantal banen bij het grootbedrijf (vestigingen met 100 werknemers of meer) bewoog zich in de periode sinds 2000 tussen de indexwaarden 100 en 106 en gaf een relatief stabiel beeld weer. Wanneer we het grootbedrijf in drie onderdelen uiteen halen zien we dat de grootste vestigingen met 500 werknemers of meer zich gunstig ontwikkelden, zeker na 2005. Maar de laatste twee jaar is daar een kentering te zien. In 2017 nam het aantal banen bij de grootste vestigingen met 1.400 af. Voor de 'kleinste' vestigingen van 100 tot 200 werknemers is een vergelijkbare ontwikkeling te zien. Ook binnen deze categorie is het afgelopen jaar aantal banen flink gedaald (-1.600 banen).

Voor vestigingen met 200 tot 500 werknemers is al jaren een dalende lijn te zien. Maar deze categorie laat de laatste twee jaar daarentegen een stijgende lijn zien. Begin 2018 telde deze tussencategorie ruim 2.100 banen meer dan begin 2017. In het grootbedrijf hebben verschuivingen plaatsgevonden tussen de subgroepen met in totaal een kleine groei ten opzichte van 2000. In totaal zijn er bij het grootbedrijf sinds 2000 3.500 banen bij gekomen (2,8% groei).

Figuur 5.4 Ontwikkeling banen binnen het grootbedrijf, geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

5.3 MKB

MKB als motor van de economie drijft op eenmanszaak

Het midden- en kleinbedrijf (MKB) bestaat uit vestigingen tot 100 werknemers. In Den Haag zijn dat er begin 2018 54.400. Zij leveren meer dan 147.300 banen op; dat is 53% van het totaal aantal banen in Den Haag.

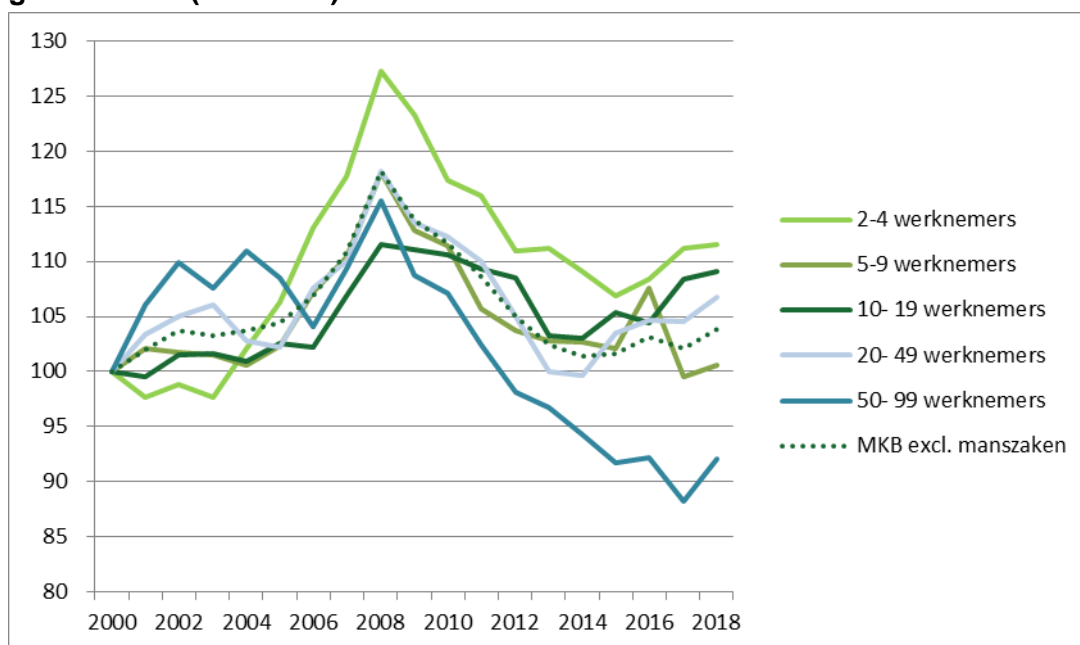
Tabel 5.2 MKB naar grootteklasse, 1-1-2018

	Vestigingen	Banen
Enmanszaak	40.720	40.720
2-4 werknemers	8.260	21.430
5-9 werknemers	2.670	17.050
10-19 werknemers	1.480	19.450
20-49 werknemers	960	28.300
50-99 werknemers	300	20.400
Totaal MKB	54.390	147.350

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Een speciale groep binnen het MKB zijn de eenmanszaken. Dit waren er begin 2018 ruim 40.700, goed voor 75% van alle MKB vestigingen. In de volgende paragraaf wordt hier nader op ingegaan.

Figuur 5.5 Ontwikkeling banen binnen het MKB (exclusief eenmanszaken), geïndexeerd (2000=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De groep MKB vestigingen met meer dan één werknemer ontwikkelde zich de afgelopen jaren ongeveer volgens hetzelfde patroon; het aantal banen groeide tot 2009 tot 121.000 banen om daarna in een vrije val te raken als gevolg van de economische crisis. In 2014 werd het dieptepunt bereikt (104.000 banen) en in de jaren daarna groeide het aantal banen weer iets tot 106.600 begin 2018. Tussen de subgroepen zijn grote verschillen te zien. De categorie met 50-99 werknemers is blijven dalen. Pas het afgelopen jaar (2017) is daar een opleving te zien. Bij de categorieën 2-4, 10-19 en 20-49 werknemers was al eerder een groei te zien is. De categorie 5-9 werknemers laat een wisselend beeld zien, het ene jaar is er sprake van groei en het andere jaar weer krimp.

Als we de ontwikkeling van het MKB (excl. eenmanszaken) vergelijken met het grootbedrijf, dan zien we dat het MKB een snelle groei heeft laten zien, gevolgd door een snelle afname en dat het grootbedrijf veel stabielere banen heeft weten te behouden.

Onderstaande tabel laat een paar vergelijkingen zien. Het totale MKB groeide sinds 2000 met 27%. Het grootbedrijf groeide veel minder namelijk met 3%. Binnen het MKB is de groei, zowel absoluut als relatief, uitsluitend te danken is aan de spectaculaire groei van de eenmanszaken. Het MKB zonder eenmanszaken zou maar met 4% gegroeid zijn ten opzichte van 2000.

Tabel 5.3 Groei binnen het MKB en bij grootbedrijf, 2000-2018 (per 1-1)

	2000	2018	Toename banen 2000-2018	Procentuele groei 2000-2018
Totaal MKB	111.660	147.340	35.680	32%
w.v. Eenmanszaak	9.000	40.720	31.720	352%
w.v. 2-98 werknemers (MKB excl. Eenmanszaak)	102.660	106.620	3.960	4%
Grootbedrijf	128.910	132.490	3.580	3%
Totaal Den Haag	240.570	279.830	39.260	16%

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

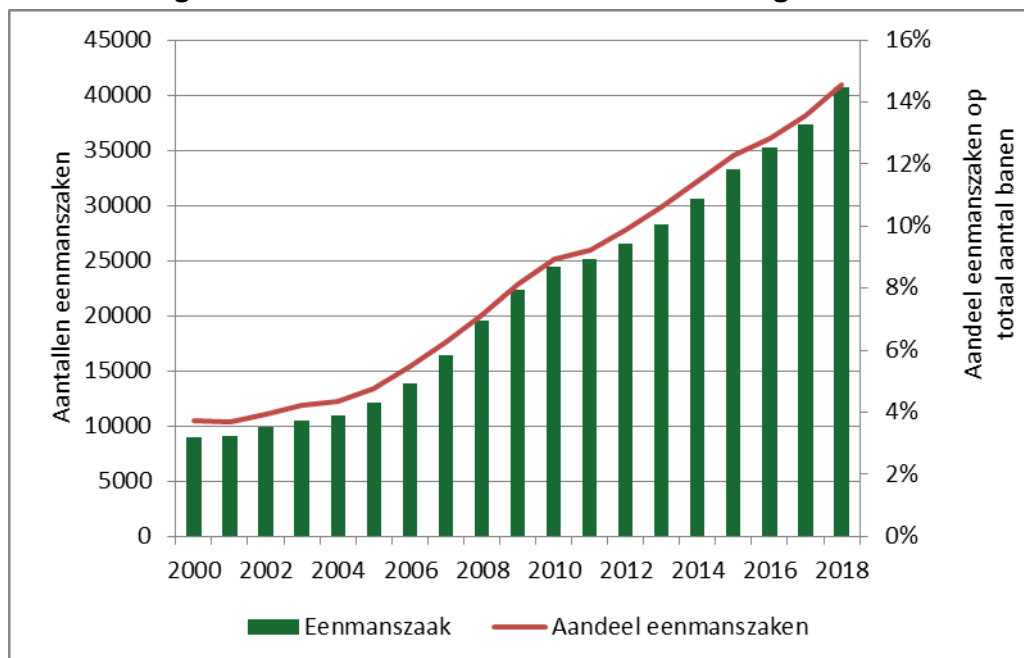
5.4 EENMANZAKEN

Enorme toename van eenmanszaken

In 2018 had Den Haag zoals eerder aangegeven 40.720 eenmanszaken. Dit zijn niet allemaal zzp'ers. Eenmanszaken kunnen ook een nevenvestiging zijn van een groter bedrijf of keten. Onder zzp verstaan we een zelfstandige zonder personeel. In deze rapportage zijn de eenmanszaken geselecteerd die geen deel uitmaken van een groter bedrijf met meerdere vestigingen en waarbij iemand tenminste 12 uur per week werkt. Begin 2018 waren er volgens deze definitie 37.660 zzp'ers in Den Haag. Zzp'ers waren daarmee goed voor 93% van alle eenmanszaken.

De totale groep eenmanszaken maakte 74% uit van alle vestigingen in Den Haag en 15% van alle banen.

Figuur 5.6 Ontwikkeling van het aantal eenmanszaken in Den Haag

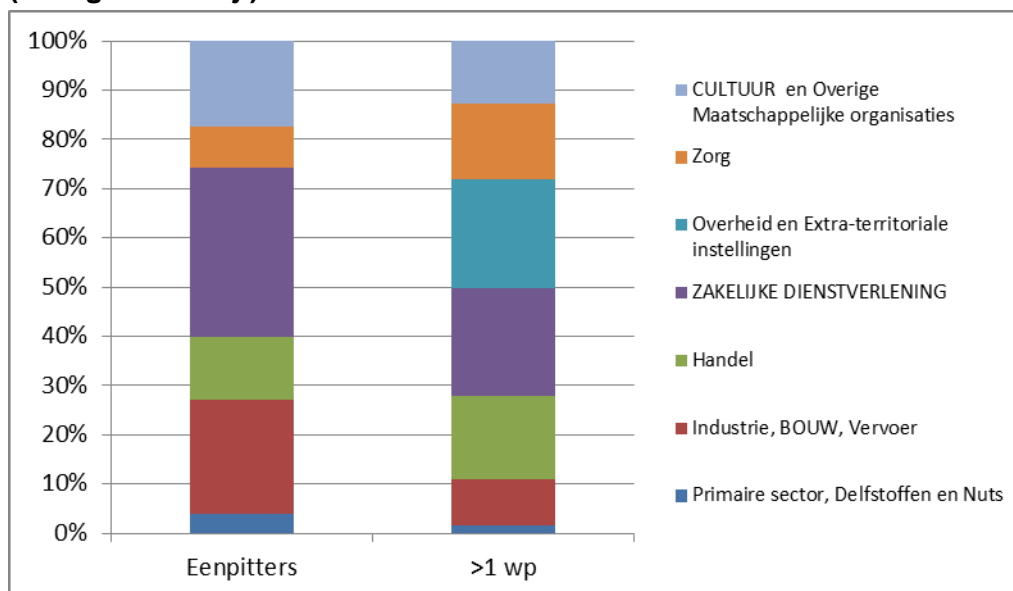

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De ontwikkeling van het aantal eenmanszaken is enorm, van 9.000 in 2000 tot ruim 40.700 begin 2018; een groeifactor van 3,5. Het aandeel banen dat zij vertegenwoordigen is sinds 2000 toegenomen van 4% tot 15% van de Haagse werkgelegenheid.

Eenmanszaken zijn vooral te vinden in de Zakelijke dienstverlening (34%). Ook komen veel eenmanszaken voor in de sector Industrie, bouw, vervoer, opslag en post (23%). Binnen deze sector komen de eenmanszaken vooral in de branche Bouw voor. Ook Cultuur en Overige maatschappelijke organisaties is een belangrijke sector (18%). Hierbinnen komen de eenmanszaken vooral voor in de branche Cultuur (beoefening van podiumkunst, schrijven en overige scheppende kunst).

Figuur 5.7 Banen naar economische sector, eenmanszaken versus overige vestigingen (incl. grootbedrijf)

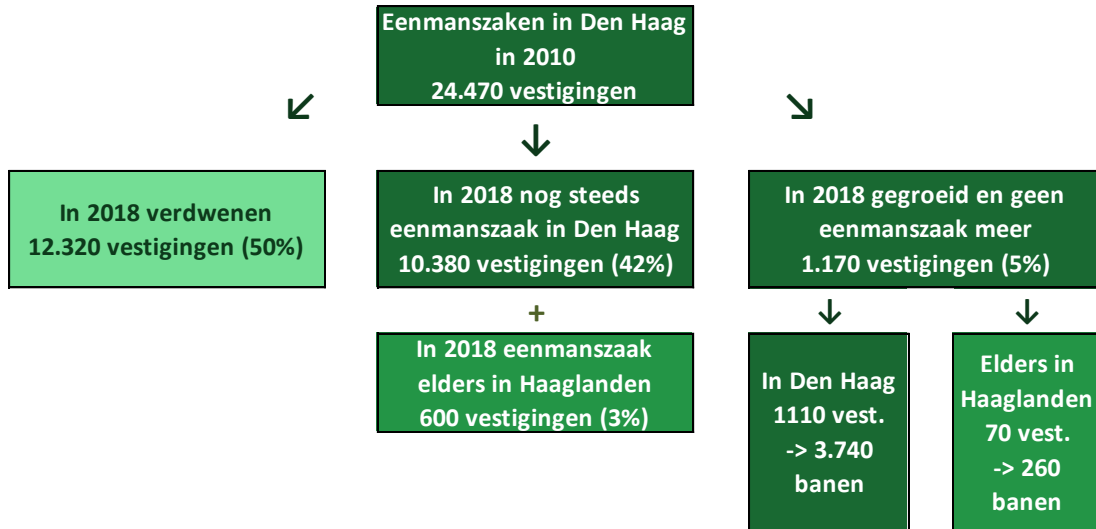
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

* De dominante branches voor eenmanszaken zijn in hoofdletters weergegeven

De dynamiek onder eenmanszaken is groot. Van alle eenmanszaken die in 2010 gevestigd waren in Den Haag, is 42% begin 2018 nog steeds een eenmanszaak in Den Haag. Ruim de helft is verdwenen uit de regio Haaglanden (50%), verhuisd naar een andere gemeente binnen Haaglanden (3%) of gegroeid (5%).¹⁰ Voor zover de vestigingen gegroeid zijn, is het grootste deel in Den Haag gebleven en sinds 2010 met ca. 2.630 banen gegroeid (van 1.110 naar 3.740 banen). Een klein aantal vestigingen is naar een andere gemeente binnen Haaglanden verhuisd en daar gegroeid.

¹⁰ Vestigingen die zijn verdwenen uit het werkgelegenheidsregister kunnen zijn opgeheven maar het is ook mogelijk dat ze zijn verhuisd naar buiten de regio Haaglanden, al dan niet gegroeid.

Figuur 5.8 Mobiliteit Haagse eenmanszaken 2010-2018

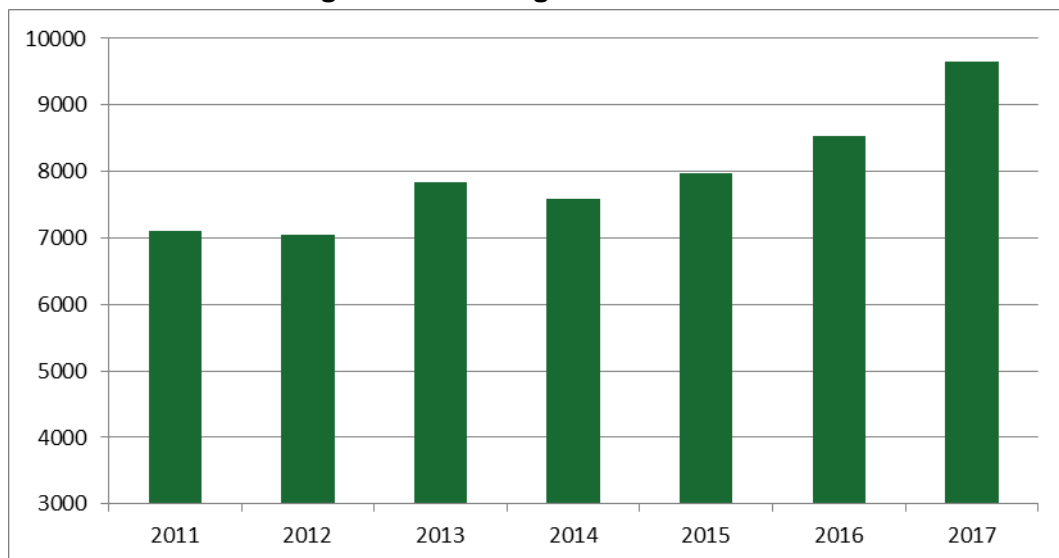
Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

5.5 STARTERS

Starters fors toegenomen

Het aantal starters in Den Haag is na 2012 gestaag toegenomen. In 2017 hebben 9.650 nieuwe ondernemingen een bedrijf opgezet in Den Haag.¹¹ Dat zijn er 1.100 meer dan in 2016. Het aandeel starters van alle vestigingen schommelt al een aantal jaren rond de 17%.

Figuur 5.9 Startende ondernemingen in Den Haag

Bron: Kamer van Koophandel, bewerking PSO

¹¹ Daarnaast zijn er 330 “startende vestigingen”. Dat zijn bedrijven die al langer bestaan en afgelopen jaar een vestiging in Den Haag hebben geopend.

6

ARBEIDSAANBOD: BEROEPSBEVOLKING

6.1 INLEIDING

Naast het aantal banen in Den Haag (de vraag naar arbeid) is ook de omvang en de kwaliteit van de beroepsbevolking (aanbod van arbeid) onderdeel van de totale arbeidsmarkt.

Met ingang van 1 januari 2015 is de definitie van de beroepsbevolking door het CBS en UWV conform de Europese regelgeving. Hierbij zijn twee veranderingen van belang. In de eerste plaats is de leeftijdsgrens opgerekt van 15 tot 65 jaar naar 15 tot 75 jaar. Ten tweede is de ondergrens van werken of zoeken naar werk voor minimaal 12 uur per week losgelaten.

Doordat de leeftijdsgrens met tien jaar is opgerekt, wordt de totale potentiële beroepsbevolking groter. En waar je voorheen pas tot de beroepsbevolking hoorde als je minimaal 12 uur per week werkte of wilde werken, geldt dat nu ongeacht de arbeidsduur. Daarmee wordt ook de werkende beroepsbevolking groter omdat iedereen die wel werkt maar minder dan 12 uur per week, nu ook als werkende wordt meegeteld. Het aantal werklozen wordt daardoor op papier kleiner omdat iedereen die werkzoekend is maar minder dan 12 uur per week werkt, nu bij de werkende beroepsbevolking wordt geteld en niet bij de werkloze beroepsbevolking.

Voorbeeld: een student die 6 uur per week een bijbaantje heeft, telt nu mee in de (werkende) beroepsbevolking waar dat voorheen pas was wanneer hij 12 uur of meer per week werkte.

Iemand die een dag in de week werkt (8 uur) maar op zoek is naar een grotere baan, wordt niet als werkloos gerekend maar bij de werkende beroepsbevolking geteld terwijl hij voorheen (door de 12-uursgrens) bij de werkloze beroepsbevolking werd geteld.

De potentiële beroepsbevolking omvat alle mensen in de werkzame leeftijd van 15 tot 75 jaar. De werkelijke beroepsbevolking bestaat uit mensen in deze leeftijdscategorie die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking), of die geen betaald werk hebben maar wel recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking). Dit betekent dat gepensioneerden tot 75 jaar die niet actief op zoek zijn naar werk dus niet tot de beroepsbevolking behoren, maar wel tot de potentiële beroepsbevolking.

In de afgelopen jaren heeft een groot aantal mensen, niet afhankelijk van een uitkering, zich teruggetrokken uit de arbeidsmarkt (zij zochten niet meer naar werk). Nu de economie weer aantrekt keert deze groep terug op de arbeidsmarkt en concurreert met werkzoekende uitkeringsgerechtigden. Vandaar dat het aantal werklozen niet navenant daalt als het aantal vacatures toeneemt.

In Den Haag omvat de potentiële beroepsbevolking op 1 januari 2018 408.400 mensen. Volgens het CBS levert dit ca. 268.000 mensen op in de beroepsbevolking. Van hen heeft ca. 252.000 een baan en zijn ca. 16.000 werkloos (6%).¹² Op basis van gegevens van het UWV kunnen aanvullende gegevens over de werkloosheid worden gepresenteerd. Het UWV registreert werkzoekenden met en zonder dienstverband. De groep werkzoekenden zonder dienstverband is omvangrijker dan de werklozen van het CBS en telt op 1 januari 2018 43.500 mensen. In de overige paragrafen gaat het uitsluitend om werkende en niet-werkende beroepsbevolking conform de cijfers van het CBS. In onderstaand schema is een en ander samengevat.

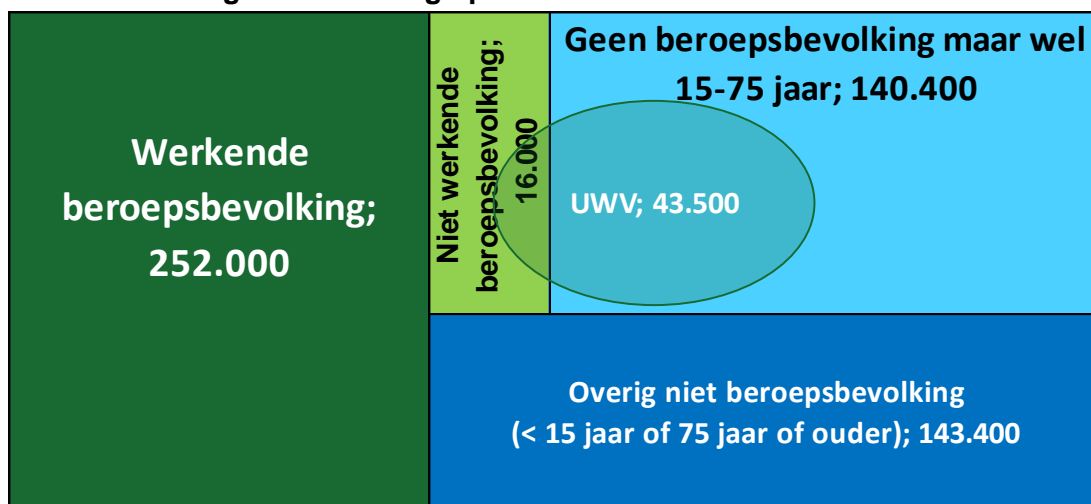
Figuur 6.1 Overzicht bevolking, potentiële beroepsbevolking en beroepsbevolking in Den Haag op 1-1-2018

Per 1-1-2018	Totaal	% vd tot bev.	Totaal	% vd beroepsbev.	
Bevolking Den Haag	533.000	100%			
Potentiële beroepsbevolking: 15-75 jarigen	408.400	77%			
Beroepsbevolking*	268.000	50%	Werkende beroepsbevolking*	252.000	94%
			Niet werkende beroepsbevolking*	16.000	6,0%
Overigen die geen deel uit maken van de beroepsbevolking	265.000	50%			
			Geregistr. werkzoekenden (UWV)	43.500	16%

Bron: CBS, Gemeente Den Haag, UWV, bewerking PSO

* CBS gegevens over Q1 2018

Totale bevolking van Den Haag op 1-1-2018: 533.000

Bron: CBS, Gemeente Den Haag, UWV, bewerking PSO

* CBS gegevens over Q1 2018

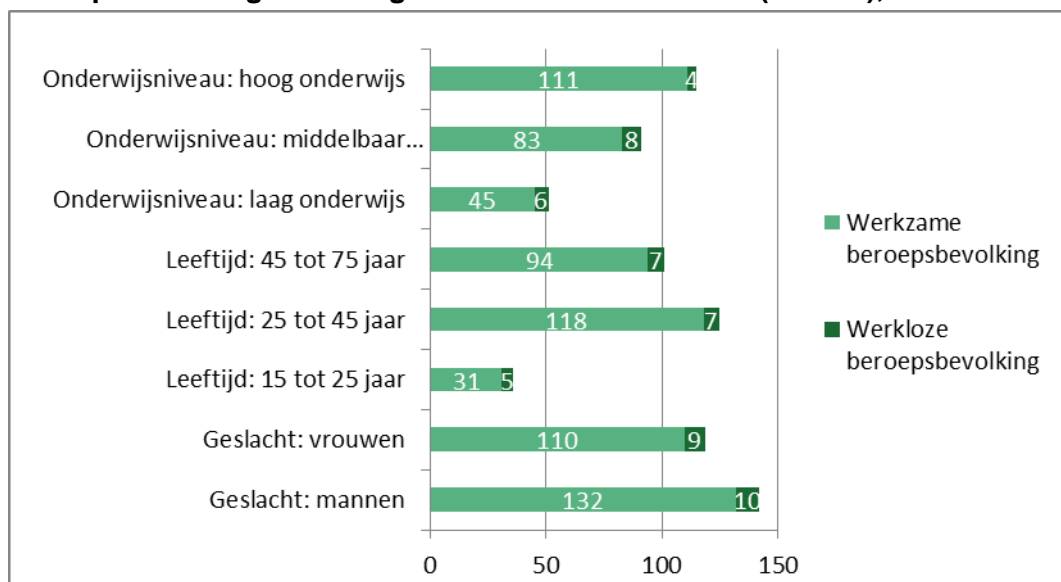
¹² Bij het CBS is iemand werkloos als die persoon de afgelopen weken actief naar werk heeft gezocht en direct beschikbaar is.

6.2 KENMERKEN HAAGSE BEROEPSBEVOLKING

Haagse beroepsbevolking hoog opgeleid en vaak tussen 25 en 45 jaar

De Haagse beroepsbevolking bestaat naar schatting uit ca. 262.000 mensen. Ongeveer 46% hiervan is vrouw en 54% is man. De grootste groep in de beroepsbevolking is tussen de 25 en 45 jaar (48%)

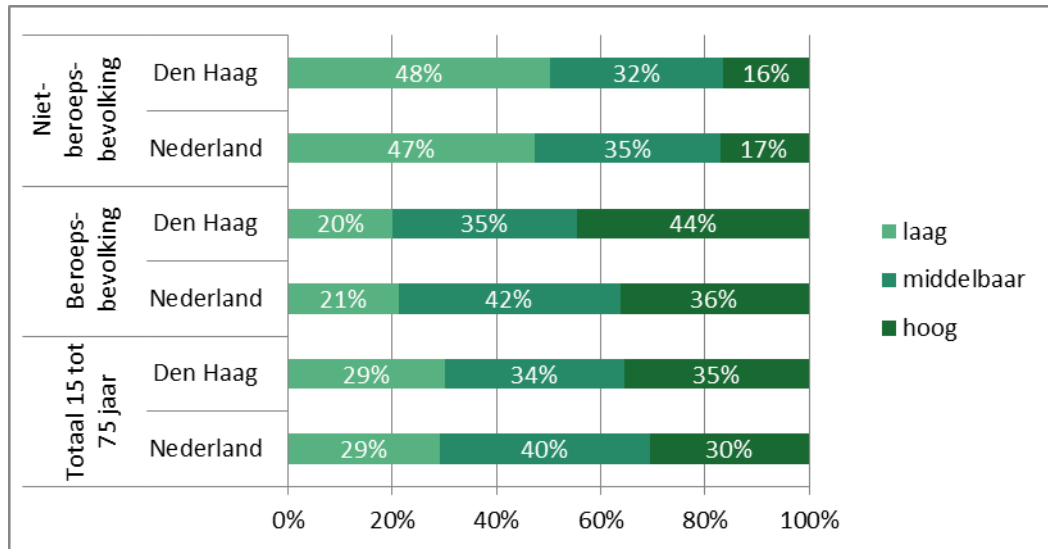
Figuur 6.2 Beroepsbevolking Den Haag naar diverse kenmerken (x 1.000), 2017 *

Bron: CBS, bewerking PSO, * nog geen cijfers over 2018 beschikbaar

De Haagse beroepsbevolking is in vergelijking met het landelijk gemiddelde hoog opgeleid. Dit geldt vooral voor de beroepsbevolking (werkzaam en werkloos). Uit de volgende figuur blijkt ook dat de Haagse niet-beroepsbevolking beduidend lager is opgeleid dan de beroepsbevolking, maar niet veel afwijkt van het landelijk gemiddelde. De groep niet-beroepsbevolking met een lage opleiding in Den Haag bestaat uit ca. 64.000 mensen, waardoor het probleem dat deze groep geen baan vindt, substantieel is.

Figuur 6.3 Beroepsbevolking naar opleidingsniveau, 2017 *

Bron: CBS, bewerking PSO, * nog geen cijfers over 2018 beschikbaar

6.3 PENDEL

Tweederde van de Haagse beroepsbevolking werkt in Den Haag

Eens in de drie jaar wordt in de Werkgelegenheidsenquête gevraagd naar de woonplaats van de werknemers van de vestigingen in de regio Haaglanden. De laatste meting dateert van 2015. Hieruit bleek dat 60% van de banen die Den Haag begin 2015 kende, bezet werd door mensen uit Den Haag. De overige 40% van de banen werd bezet door mensen die buiten Den Haag woonden.¹³ Wanneer deze percentages geëxtrapoleerd worden naar de situatie van 1 januari 2018 levert dat onderstaande figuur op.

Figuur 6.4 Pendelbalans Den Haag 2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, CBS, bewerking PSO

¹³ Zie Werkgelegenheidsmonitor 2015

Vanuit de beroepsbevolking bekeken werkt naar schatting 66% in Den Haag en 34% elders. De helft hiervan werkt binnen de regio Haaglanden.

De belangrijkste donorgemeenten voor de banen in Den Haag liggen in de regio Haaglanden of op relatief korte afstand van Den Haag.

6.4 PROGNOSE HAAGSE BEROEPSBEVOLKING

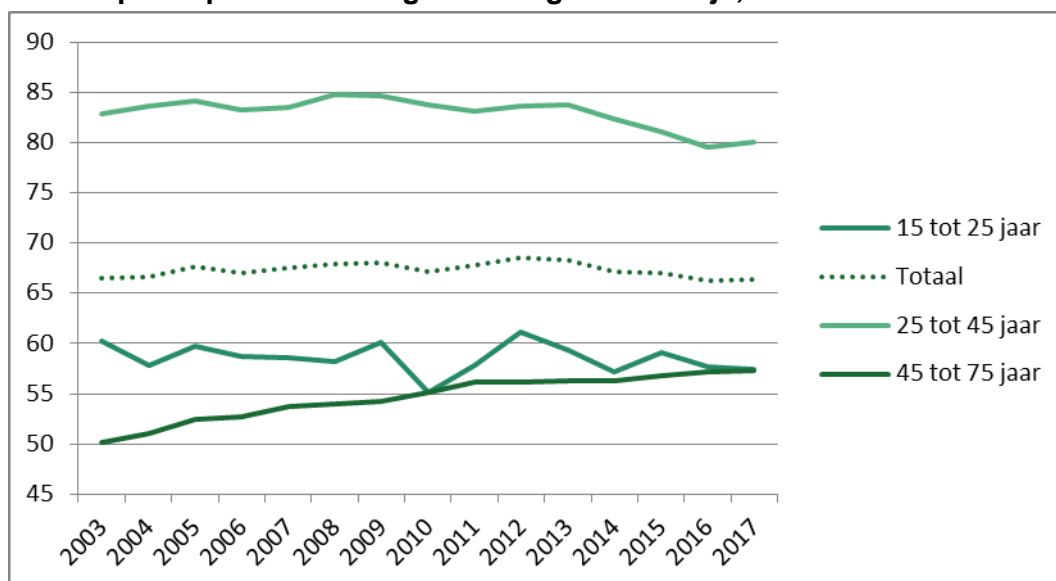
Haagse beroepsbevolking neemt toe met 16.000, Haagse banen met 19.000

De Haagse beroepsbevolking zal naar verwachting tot 2025 toenemen met 16.000 mensen. Dit heeft alles te maken met de bevolkingsgroei die voor Den Haag verwacht wordt de komende jaren en de toename van het aantal 60-plussers die deel blijven uitmaken van de beroepsbevolking.¹⁴

De participatiegraad (aandeel werkenden en werklozen van potentiële beroepsbevolking) loopt al een paar jaar terug en is in 2017 67%. De verwachting is dat dit percentage de komende jaren weer iets zal toenemen als de arbeidsmarkt aantrekt omdat mensen die geen werk zochten, weer terug (kunnen) keren naar de arbeidsmarkt. Daarnaast is de arbeidsparticipatie van de leeftijdsgroep 45-75 jaar de afgelopen jaren flink toegenomen (van 50% in 2003 tot 57% in 2017) en deze zal de komende jaren verder toenemen in verband met de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd.

De participatiegraad van de leeftijdsgroep 15-25 jaar fluctueerde de afgelopen jaren. Door de crisis gingen meer jongeren studeren waardoor de participatiegraad afnam. De invoering van het nieuwe leenstelsel in 2015 had juist een tegengesteld effect, hierdoor nam de arbeidsparticipatie onder jongeren weer toe.

Figuur 6.5 Arbeidsparticipatie bevolking Den Haag naar leeftijd, 2003-2017

Bron: CBS, Gemeente Den Haag, bewerking PSO

¹⁴ Bevolkingsprognose Den Haag 2018.

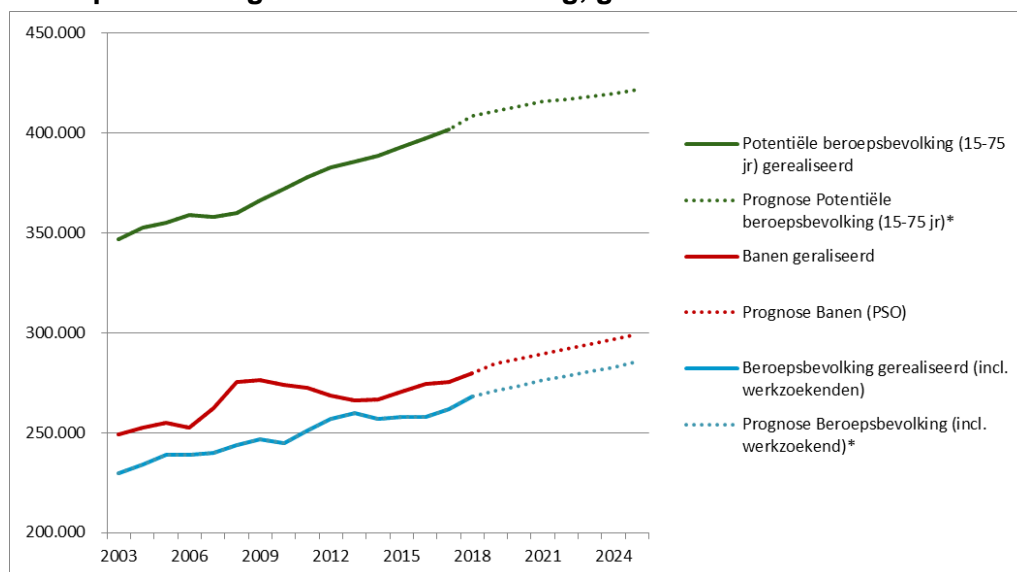
Naar verwachting zal de potentiële beroepsbevolking, dat wil zeggen alle Hagenaars van 15 tot en met 74 jaar, tot 2025 met ruim 13.300 mensen toenemen tot 421.900. Op dit moment is de gebleken arbeidsparticipatie met een omvang van 268.000 mensen 66%¹⁵. Bij een gelijk blijvende participatie zal de beroepsbevolking (werkend en werkzoekend) in 2025 een omvang hebben van ongeveer 276.400 mensen.

Wanneer de arbeidsparticipatie met 2% toeneemt tot 68%, dan telt de beroepsbevolking (inclusief werklozen) in 2025 285.600 Hagenaars en als de arbeidsparticipatie toeneemt tot 70% (landelijk gemiddelde) zelfs 295.300 mensen.

Het aantal banen is vanaf 2000 gemiddeld met 0,8% per jaar gegroeid. Wanneer deze trend zich de komende jaren voortzet, zullen er in 2025 ca. 299.300 banen in Den Haag zijn. Als de beroepsbevolking sneller groeit dan het aantal banen, neemt de druk op de arbeidsmarkt toe. De balans die nu nog positief is (het aantal banen is groter dan de Haagse beroepsbevolking), kan dan negatief worden. Of dat in de praktijk ook zo zal uitpakken is afhankelijk van meerdere factoren. Zo is de aansluiting van vraag en aanbod afhankelijk van de kwalitatieve aansluiting. Ook pendel kan een rol spelen waarbij banen bezet worden door mensen van buiten Den Haag. En ook is het mogelijk dat deze banen bezet gaan worden door mensen die op dit moment niet als werkzoekend geregistreerd staan.

De volgende grafiek laat een confrontatie zien tussen de (potentiële) beroepsbevolking en het aantal banen. Deze grafiek start in 2003 omdat de omvang van de (potentiële) beroepsbevolking in de nieuwe definitie tot dat jaar door het CBS is teruggerekend. De potentiële beroepsbevolking is opgenomen, omdat deze direct gekoppeld is aan de bevolkingsprognose.

Figuur 6.6 Beroepsbevolking en banen in Den Haag, gerealiseerd en verwacht

Bron: CBS, Gemeente Den Haag, bewerking PSO

¹⁵ In 2018 heeft de beroepsbevolking volgens het CBS een omvang van 259.000 mensen. Dit is ca. 64% van de totale groep Hagenaars van 15 tot 75 jaar (potentiële beroepsbevolking).

7

HAAGSE REGIO

7.1 INLEIDING

Den Haag ligt niet geïsoleerd in het land. Sinds 1 januari 2015 maakt Den Haag deel uit van de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH). Deze metropoolregio bestaat uit de voormalige Stadsregio Rotterdam (SRR) en het voormalige Stadsgewest Haaglanden (SGHL). De onderstaande kaart laat de metropoolregio zien, onderverdeeld in de twee (voormalige) stadsregio's en gemeente Den Haag. In dit hoofdstuk zullen we nader ingaan op de gemeenten binnen Haaglanden.

Figuur 7.1 Den Haag binnen voormalige SGHL en binnen MRDH

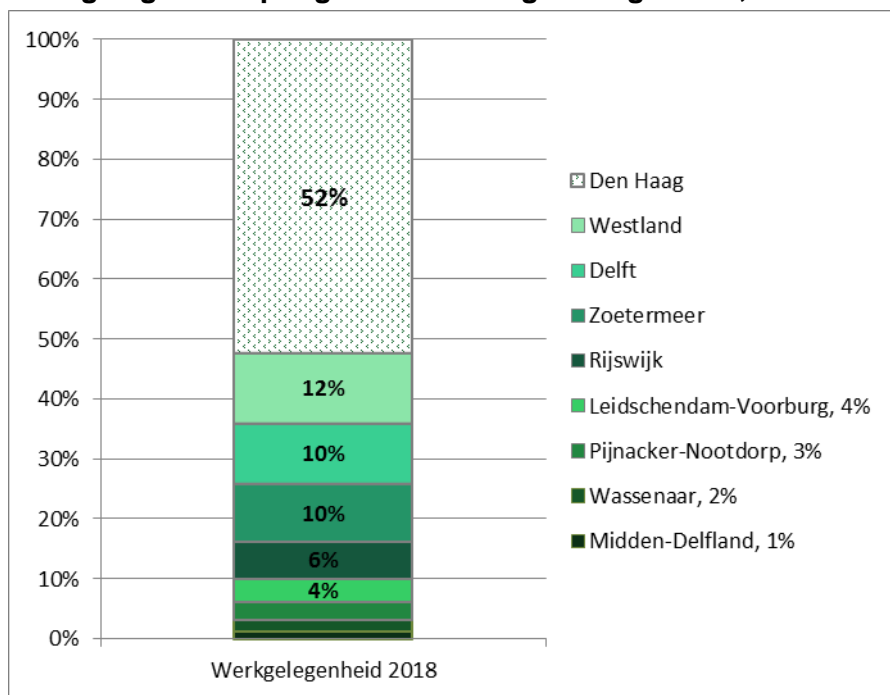

7.2 WERKGELEGENHEIDSSTRUCTUUR REGIOGEMEENTEN HAAGLANDEN

Den Haag dominant in Overheid, Extraterritoriale instellingen en Energie

Den Haag is verantwoordelijk voor 52% van de banen in de regio Haaglanden. Dit is de afgelopen jaren nauwelijks veranderd. Ook de meeste vestigingen zijn in Den Haag te vinden.

Figuur 7.2 Werkgelegenheid per gemeente in regio Haaglanden, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De werkgelegenheidsstructuur van de verschillende regiogemeenten laat de volgende typering zien voor begin 2018.

Den Haag domineert in banen bij Openbaar bestuur en Extraterritoriale instellingen. In deze bedrijfstakken is minimaal 80% van de banen in Den Haag gevestigd. Ook in Delfstoffen (energie) en Financiële instellingen domineert Den Haag met 65-70% van de banen in de regio.

Na Den Haag is Westland het meest onderscheidend. Deze gemeente heeft 71% van alle banen in de Agrarische sector in de regio en 22% van de banen in de Industrie. Ook heeft Westland naar verhouding veel banen in de Vervoer, opslag en post (19%), Handel (19%) en Bouw (18%).

Rijswijk heeft binnen de regio relatief veel banen in de sectoren Delfstoffen (energie), Advies en onderzoek, en Overige zakelijke dienstverlening. Alle drie sectoren hebben 15-20% van de banen in de regio Haaglanden.

Delft domineert vooral in Nutsbedrijven (65% van de regio banen) en Water (31%). Ook Onderwijs en Zorg zijn grote sectoren in Delft (resp. 25% en 13%).

Voor Wassenaar zijn de Handel, Vastgoedsector en Overige zakelijke dienstverlening belangrijke sectoren, maar binnen de regio als totaal is het aandeel van Wassenaar in deze sectoren niet zo groot.

Zoetermeer is binnen de regio van belang voor de Watersector (Nutsbedrijven, 20% van de regiobanen). Ook heeft Zoetermeer binnen de regio naar verhouding veel banen in de sectoren Industrie en Informatie en communicatie (beide 15%).

Voor Midden-Delfland zijn de Agrarische sector, Industrie, Water en Bouw van belang. Binnen de regio komt het aandeel banen van Midden-Delfland in deze sectoren echter niet boven de 6% uit.

Leidschendam-Voorburg heeft relatief veel banen in de Logies, maaltijd- en drankverstreking, Zorg en Handel (resp. 7%, 7% en 6%).

En Pijnacker-Nootdorp heeft relatief veel banen in de Landbouw en Handel (resp. 7% en 6%).

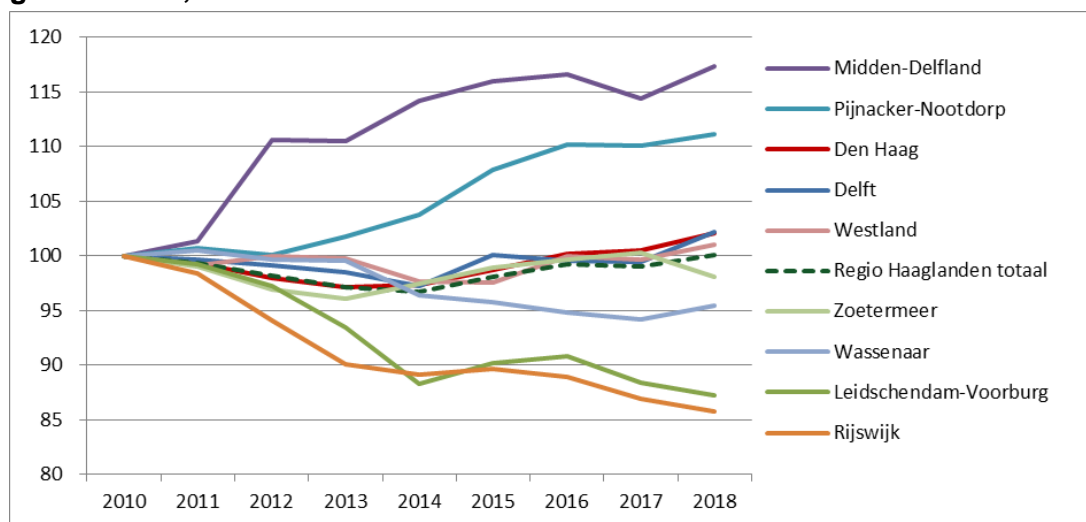
7.3 WERKGELEGENHEIDSONTWIKKELING IN DE REGIO

Evenveel banen als in 2010, maar ontwikkeling per gemeente heel verschillend

De werkgelegenheid in de regio is in de periode 2010-2014 gekrompen als gevolg van de economische crisis. Vanaf 2015 groeit het aantal banen weer licht. Begin 2018 is de werkgelegenheid terug op het niveau van 2010.

Omdat Den Haag iets meer dan de helft van alle banen in de regio bepaalt, ligt de ontwikkeling van Den Haag heel dicht tegen die van het regiototaal aan. Dit geldt ook voor Westland, Delft en Zoetermeer. Bij Midden-Delfland en Pijnacker-Nootdorp zien we vanaf 2010 een flinke groei. In Wassenaar, Leidschendam-Voorburg en Rijswijk laat het herstel nog op zich wachten. In deze gemeenten is de werkgelegenheid sinds 2014 nauwelijks gegroeid of zelfs afgenomen.

Figuur 7.3 Ontwikkeling van aantal banen per gemeente in regio Haaglanden, geïndexeerd, 2010=100

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

In totaal had de regio begin 2018 535.500 banen. Dat zijn er 200 meer dan in 2010. In 2017 nam het aantal banen in de regio met 5.220 toe, een groei van 1%.

Bijlage VIII laat per sector zien wat de ontwikkeling is voor de verschillende gemeenten binnen de regio Haaglanden. Ook wordt het belang van de sector voor de verschillende gemeenten aangegeven.

In de periode 2010-2018 zijn de meeste banen in de regio Haaglanden verloren gegaan bij het Openbaar bestuur (-6.450), Financiële instellingen (-2.180), Vervoer en opslag (-1.730 banen) en Industrie (- 1.370 banen). De vier sectoren in Haaglanden met de meeste groei waren Advisering en onderzoek (+6.460 banen), Onderwijs (+3.600 banen), Gezondheidszorg (+1.380 banen) en Horeca (+1.330 banen).

Niet alle branches volgden hetzelfde patroon in alle regiogemeenten. In de volgende tabel worden de tien branches met in absolute zin de grootste krimp of groei in de periode 2010-2018 weergegeven.

Tabel 7.1 Top 10 groei en krimp branches per gemeente in regio Haaglanden, 2010-2018

Top 10 sectoren met krimp			Top 10 sectoren met groei				
O	Openb. bestuur en overheid	Den Haag	-3350	M	Advisering en onderzoek	Den Haag	6040
O	Openb. bestuur en overheid	Rijswijk	-2030	P	Onderwijs	Den Haag	2240
J	Informatie en communicatie	Den Haag	-1510	Q	Gezondheids- en welzijnszorg	Den Haag	1180
C	Industrie	Zoetermeer	-1290	M	Advisering en onderzoek	Delft	1050
M	Advisering en onderzoek	Rijswijk	-830	S	Overige dienstverlening	Den Haag	1050
G	Handel	Rijswijk	-780	P	Onderwijs	Delft	970
C	Industrie	Delft	-740	N	Overige zakelijke dienstverl.	Zoetermeer	930
N	Overige zakelijke dienstverl.	Den Haag	-620	F	Bouwnijverheid	Den Haag	920
K	Financiële instellingen	Zoetermeer	-610	I	Horeca	Den Haag	830
O	Openb. Bestuur en overheid	Zoetermeer	-600	G	Handel	Westland	750

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

De grootste verliezen aan banen zijn te vinden bij Openbaar bestuur in Den Haag en Rijswijk. In Den Haag ging ook een fors aantal banen verloren in Informatie en communicatie en Overige zakelijke dienstverlening en in Rijswijk bij de sectoren Advisering en onderzoek, en Handel. De sector Industrie kromp flink in Delft en Zoetermeer. In Zoetermeer werd deze krimp voornamelijk veroorzaakt door krimp bij Siemens terwijl in Delft Combiwerk verhuisde van Delft naar Den Haag. Tot slot gingen in Zoetermeer ook een flink aantal banen verloren bij Financiële instellingen en Openbaar bestuur.

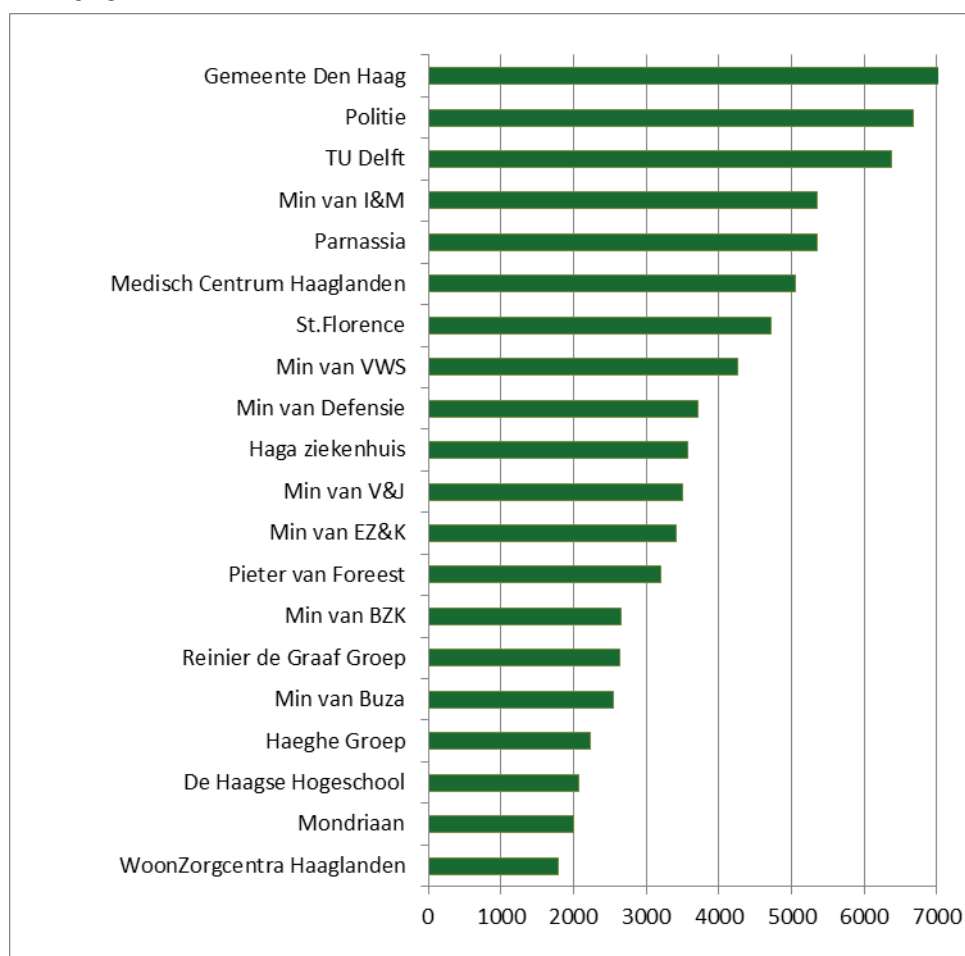
De sector Advies en onderzoek is in Den Haag gegroeid ten koste van Rijswijk (verhuizing MN Services). Maar omdat deze branche ook in Delft sterk groeide, leverde deze sector per saldo in de regio veel nieuwe banen op. Onderwijs groeide sterk in Delft en Den Haag. In Den Haag is verder sterke groei te zien bij Gezondheidszorg, Overige dienstverlening, Bouw en Horeca.

7.4 GROTE WERKGEVERS IN DE REGIO

Top 20 quartair en top 20 commercieel zijn goed voor kwart van de banen

Wanneer we de verschillende vestigingen van eenzelfde bedrijf bij elkaar voegen komen we tot een top 20 van grootste werkgevers in de regio. In de quartaire sector zijn dat begin 2018, net als in Den Haag, de Gemeente Den Haag, de ministeries en een aantal grote zorginstellingen. De twintig grootste werkgevers in de quartaire sector zijn samen goed voor 83.400 banen, 16% van de totale werkgelegenheid in de regio.

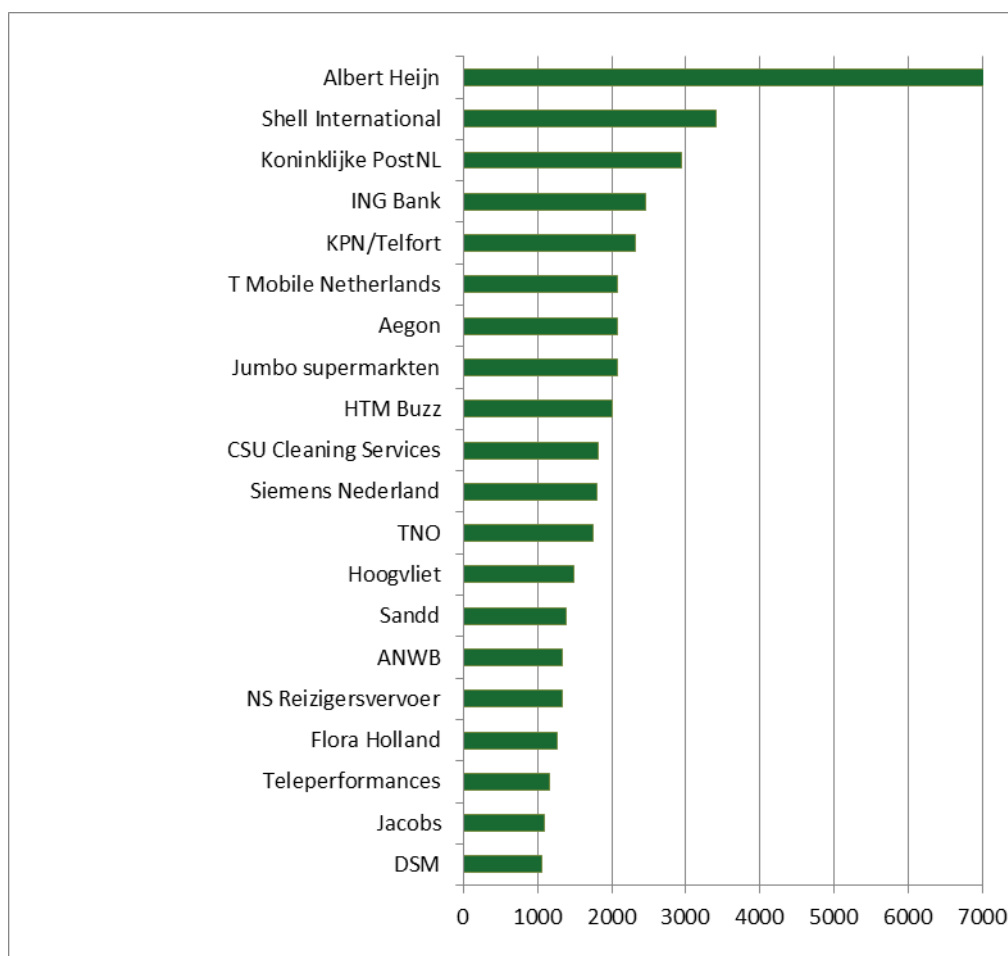
Figuur 7.4 Top 20 van grootste werkgevers in regio Haaglanden in quartaire sector, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

Binnen de commerciële sector is Albert Heijn de grootste werkgever van de regio. Supermarkten doen het goed want ook Jumbo en Hoogvliet komen (al jaren) in de top 20 voor. De financiële sector is met twee bedrijven ook goed vertegenwoordigd. In totaal bieden de 20 grootste werkgevers in de commerciële sector een baan aan bijna 47.000 mensen, 9% van de totale werkgelegenheid. Dat betekent dat begin 2018 in deze regio de 20 grootste werkgevers in de quartaire sector samen met de 20 grootste commerciële werkgevers goed zijn voor een kwart van alle banen.

Figuur 7.5 Top 20 van grootste werkgevers in regio Haaglanden in commerciële sector, 1-1-2018

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking PSO

7.4 VERSCHUIVINGEN BINNEN DE REGIO

Advies en onderzoek groeit in Den Haag door verhuizingen vanuit regio

De bedrijven die zich in 2017 vanuit de regio in Den Haag hebben gevestigd, zijn vooral actief op het gebied van Openbaar bestuur, Overig dienstverlening, Advisering en onderzoek, en Informatie en communicatie. Ze brachten respectievelijk 610, 600, 410 en 270 banen mee naar Den Haag.¹⁶ Er vertrokken echter ook bedrijven uit Den Haag naar de regio. Deze bedrijven waren vooral te vinden in de sectoren Cultuur, sport en recreatie (-300 banen), Advisering en onderzoek (-270) en Overige dienstverlening (-190). Aangezien groei en krimp zich voor een deel in dezelfde sectoren voordoen, vallen de netto verschuiven per sector mee. Per saldo groeide in Den Haag vooral de sector Openbaar bestuur met 600 banen en Overige dienstverlening met 410 banen als gevolg van verhuizingen binnen de regio.

¹⁶ Het gaat vooral om de verhuizing van het COA en de IND vanuit Rijswijk naar Den Haag.

8

DEN HAAG EN DE G5

8.1 INLEIDING

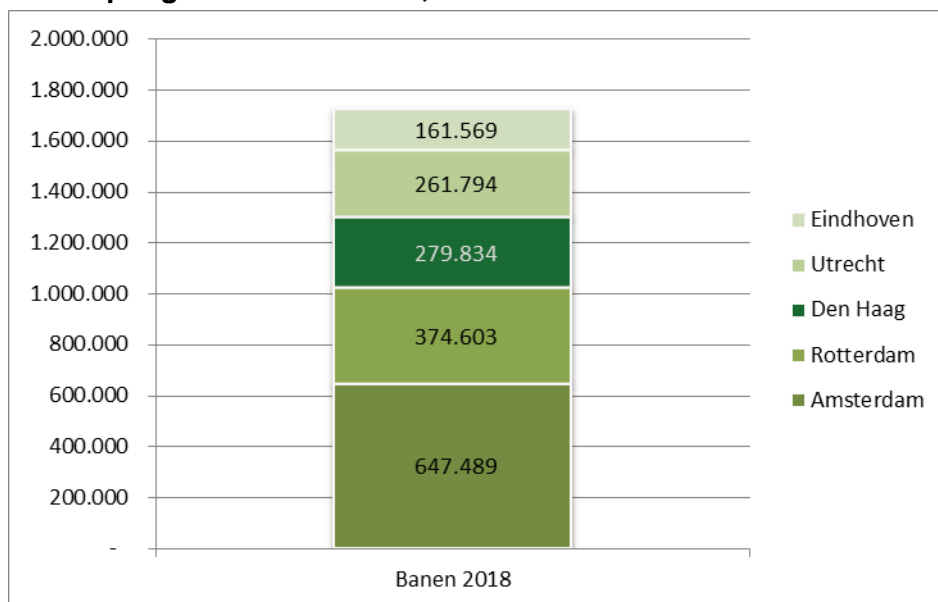
Den Haag laat zich vergelijken met vier andere grote gemeenten in Nederland. Op volgorde van inwonersaantal zijn dat: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven (G5).

8.2 WERKGELEGENHEIDSONTWIKKELING G5

De vijf grootste gemeenten zorgen samen voor 1,7 miljoen banen

Amsterdam heeft verreweg de meeste banen (ca. 647.000); Eindhoven heeft het geringste aantal banen (ca. 164.000).

Figuur 8.1 Banen per gemeente in de G5, 1-1-2018

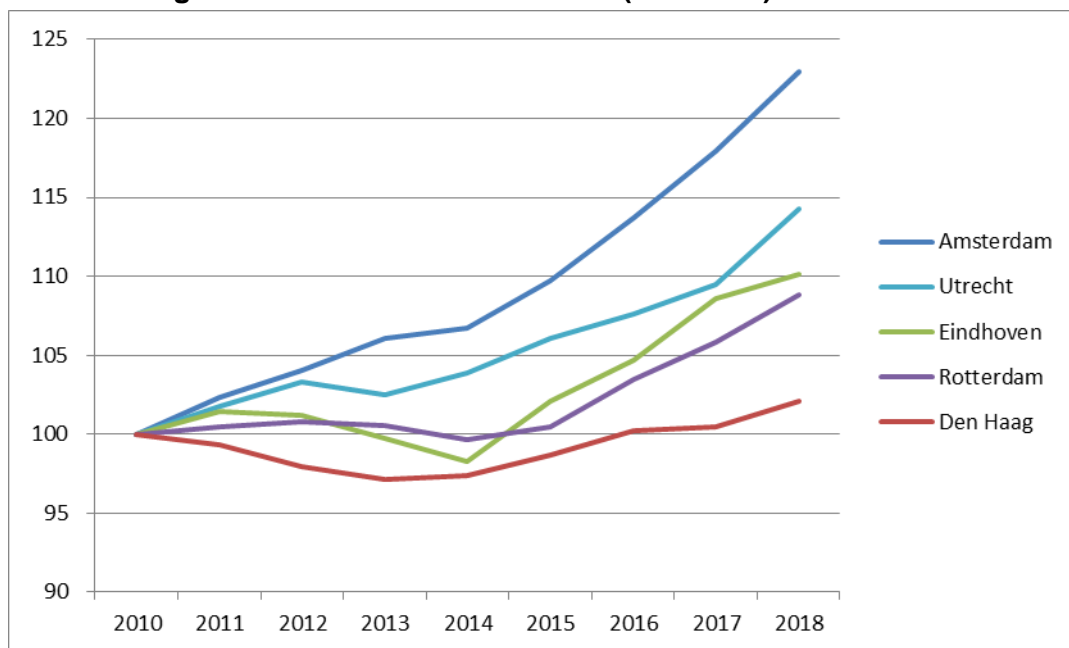

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, opgave gemeenten, bewerking PSO

Vanaf 2010 verliep de ontwikkeling van het aantal banen van Den Haag minder gunstig dan in andere steden. Sinds 2014 zit Den Haag weer in de lift, maar de groei is kleiner dan in andere steden. Ten opzichte van Amsterdam en Utrecht heeft Den Haag de afgelopen jaren veel terrein verloren (zie figuur 8.2).

In Amsterdam groeide het aantal banen continu, er kwamen in de periode 2010-2018 120.000 banen bij (+22%). In Rotterdam, Utrecht en Eindhoven groeide het aantal banen ook, maar minder hard (resp. met 30.000, 32.000 en 13.000 banen) en deze gemeenten kenden echter ook een of twee jaar met krimp. In Den Haag kromp de werkgelegenheid tot 2013 om daarna weer te gaan groeien. Ten opzichte van 2010 zijn er in Den Haag ca. 6.000 banen bij gekomen.

Figuur 8.2 Ontwikkeling van het aantal banen in de G5 (2010=100)

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, opgave gemeenten, bewerking PSO

8.3 GROEI- EN KRIMPSECTOREN G5

Den Haag heeft minder groeisectoren

Tabel 8.1 geeft de ontwikkeling in de G5 van het aantal banen per sector van de laatste vijf jaar weer, de periode waarin de groei weer op gang is gekomen in Den Haag.

Groei en krimp waren niet evenredig over alle sectoren en in alle gemeenten verdeeld. Over het algemeen valt op dat in de periode 2013-2018 de sectoren Handel, Horeca, en Advisering en onderzoek fors groeiden. Ook was er in de meeste steden flinke groei in de sectoren Onderwijs, Zorg, Vrijetijd en Overige dienstverlening. Bij de sectoren Openbaar bestuur, Informatie en communicatie, Bouw en Overige zakelijke dienstverlening zijn grote verschillen te zien. Het Openbaar bestuur kromp fors in Amsterdam terwijl deze sector in Rotterdam en Utrecht flink groeide. Informatie en communicatie groeide sterk in Amsterdam en Rotterdam, maar kromp sterk in Den Haag. De Bouwsector groeide flink in Amsterdam, Den Haag en Eindhoven, maar kromp in Utrecht. En de Overige zakelijke dienstverlening kromp in Rotterdam en Utrecht, terwijl deze groeide in Amsterdam, Den Haag en Eindhoven.

Tabel 8.1 Ontwikkeling in de G5 per sector, 2013-2018

	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Eindhoven
A Agrarische sector	=	=	+	=	=
B Delfstoffenwinning	+	+	-	=	=
C Industrie	+++	++	+	+	++
D Energiesector	+	=	=	=	-
E Watermanagement	+	+	=	=	=
F Bouwnijverheid	+++	+	+++	---	++
G Groot- en detailhandel	++++	++++	+++	+++	+++
H Vervoer en opslag	---	--	+	++	++
I Horeca	+++++	+++	+++	+++	+++
J Informatie en Communicatie	+++++	++++	---	=	-
K Financiële instellingen	++++	--	+	++	+
L Onroerend goed sector	+++	=	-	++	=
M Advies & Onderzoek sector	+++++	+++	++++	++++	++++
N Overige zak. Dienstverlening	+++	--	++	---	+++
O Openbaar bestuur	---	+++	+	+++	++
P Onderwijs	+++	+++	+++	+++	+++
Q Zorgsector	+++	+++	+	+++	+++
R Vrijtijdssector	++++	+++	++	+++	++
S Overige dienstverlening	+++	++	+++	++	+
U Extraterritoriaal	=		--		
Saldo 2013-2018	88.900	28.600	13.600	27.000	15.500

Legenda ontwikkeling: +++++ > 10.000, ++++ > 5.000, +++ > 1.000, ++ > 500, + > 100;
 = -100 tot +100; - < -100, -- < -500, --- < -1000

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, opgave gemeenten, bewerking PSO

In bijlage IX zijn van alle sectoren grafieken opgenomen van de gemeenten in de G5. Deze grafieken geven de geïndexeerde ontwikkeling van het aantal banen weer en het belang van de sector in het totaal aantal banen. Een aantal uitgesproken sectoren wordt hier besproken.

Openbaar bestuur blijft van groot belang voor Den Haag

Den Haag kent een aantal sectoren die een (veel) groter aandeel in de werkgelegenheid hebben dan bij de andere G5 gemeenten het geval is. Dit zijn de Agrarische sector (o.a. visserij), Delfstofwinning, Openbaar bestuur, Overige dienstverlening en Extraterritoriale instellingen. De nabijheid van het Westland, het belang van de energiesector in de regio en de aanwezigheid van de Rijksoverheid spelen hierin een grote rol.

Voorals het Openbaar bestuur springt eruit met begin 2018 18% van de banen in Den Haag. Bij de andere gemeenten komt het aandeel Openbaar bestuur niet boven de 10% uit. Na 2010 is het aantal banen in deze sector gaan krimpen, vooral in de periode 2012-2013. Bij de Rijksoverheid verdwenen veel banen. Het afgelopen jaar is het aantal banen bij de sector Openbaar bestuur echter weer gegroeid (vooral door groei bij Gemeentelijke overheid).

Belangrijke sectoren groeiden in Den Haag minder hard

De sectoren (Groot-)handel, Advies en onderzoek, en Zorg zijn voor de meeste G5 gemeenten belangrijke pijlers van de werkgelegenheid. Voor Den Haag geldt dit in mindere mate. Het aandeel van deze sectoren is in Den Haag minder groot, bovendien groeien de sectoren in Den Haag minder snel.

Groot- en detailhandel staat in Den Haag voor 12% van de banen (het laagst van alle G5 gemeenten) en is ten opzichte van 2010 ongeveer gelijk gebleven, terwijl deze sector bij de andere G5 gemeenten flink groeide.

Advies en onderzoek is in Den Haag verantwoordelijk voor 11% van de werkgelegenheid (een van de laagste van de G5). Deze sector groeit weliswaar al een aantal jaren, maar minder hard dan in Amsterdam en Utrecht.

Voor sector Zorg geldt dat het aantal banen in de periode 2010-2018 is in Den Haag gegroeid. Maar in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht was de groei groter, alleen in Eindhoven groeide deze sector niet. Het aandeel van de Zorg in de totale werkgelegenheid ligt voor Den Haag op 14%, waarmee Den Haag in de middenmoot valt.

INDELING IN HAAGSE SECTOREN

Sector Hoofdklasse	
Economische sectoren	SBI Bedrijfsklasse
1 Primaire sector, delfstoffen, nuts	
Primaire sector, delfstoffen, nuts	1 Landbouw, jacht en dvl. hiervoor
Primaire sector, delfstoffen, nuts	2 Bosbouw en dvl. t.b.v. de bosbouw
Primaire sector, delfstoffen, nuts	3 Visserij, kweken van vis en schaaldieren
Primaire sector, delfstoffen, nuts	9 Dienstverlening tbv aardolie- en aardgaswinning
Primaire sector, delfstoffen, nuts	35 Prod. en distrib. van elektr., aardgas, stoom en gekoelde lucht
Primaire sector, delfstoffen, nuts	36 Wining en distributie van water
Primaire sector, delfstoffen, nuts	37 Afvalwater inzameling en -behandeling
Primaire sector, delfstoffen, nuts	38 Afvalinzameling en -behandeling en voorbereiding tot recycling
Primaire sector, delfstoffen, nuts	39 Sanering en overig afvalbeheer
2 Industrie, bouw, vervoer	
Industrie	10 Vervaardiging van voedingsmiddelen
Industrie	11 Vervaardiging van dranken
Industrie	13 Vervaardiging van textiel
Industrie	14 Vervaardiging van kleding
Industrie	15 Maken van leer en lederwaren en schoenen
Industrie	16 Houtindustrie en maken van art. van hout, kurk, riet e.d.
Industrie	17 Maken van papier, karton en papier- en kartonwaren
Industrie	18 Uitgeverijen, drukkerijen en reprod. van opgenomen media
Industrie	19 Aardolie- en steenkoolverwerkende industrie
Industrie	20 Maken van chemische producten
Industrie	21 Maken van farmaceutische grondstoffen en producten
Industrie	22 Maken van producten van rubber en kunststof
Industrie	23 Maken van glas, aardewerk, cement-, kalk- en gipsproducten
Industrie	25 Maken van producten van metaal (excl. mach. en transp.mid.)
Industrie	26 Maken van computers en elektronische en optische apparatuur
Industrie	27 Maken van elektrische apparatuur
Industrie	28 Maken van overige machines en apparaten
Industrie	29 Maken van auto-s, aanhangwagens en opleggers
Industrie	30 Maken van overige transportmiddelen
Industrie	31 Maken van meubels
Industrie	32 Maken van overige goederen
Industrie	33 Reparatie en installatie van machines en apparaten
Bouw	41 Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw en projectontwikkeling
Bouw	42 Grond-, water-, en wegenbouw
Bouw	43 Gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw
Vervoer en opslag, post	49 Vervoer over land
Vervoer en opslag, post	50 Vervoer over water
Vervoer en opslag, post	51 Luchtvaart
Vervoer en opslag, post	52 Opslag en dienstverlening t.b.v. het vervoer
Vervoer en opslag, post	53 Post en Koeriers
3 Handel	
Autohandel	45 Handel in en reparatie van auto-s en motorfietsen
Groothandel	46 Grthdl en handelsbemiddeling (niet in auto-s/ motorfietsen)
Detailhandel	47 Detailhandel
Horeca	55 Logiesverstrekking
Horeca	56 Eet- en drinkgelegenheden
Reparatie computers en consumentenart	95 Reparatie van computers en consumentenartikelen

4 Zakelijke diensten	
Media, informatie, communicatie, IT	58 Uitgeverijen
Media, informatie, communicatie, IT	59 Productie en distributie van films en tv, maken en uitgeven geluidsopnamen
Media, informatie, communicatie, IT	60 Verzorgen en uitzenden van tv programma's
Media, informatie, communicatie, IT	61 Telecommunicatie
Media, informatie, communicatie, IT	62 Dienstverlening ohgv informatietechnologie
Media, informatie, communicatie, IT	63 Dienstverlening ohgv informatie
Financiële inst, verzekeraars	64 Financiële instellingen
Financiële inst, verzekeraars	65 Verzekeringswezen en pensioenfondsen
Financiële inst, verzekeraars	66 Overige financiële dienstverlening
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	68 Verhuur van en handel in onroerend goed
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	75 Veterinaire dV
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	77 Verhuur en lease van autos, consumenten art., machines en ov. roerende goederen
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	79 Reisbemiddeling, -organisatie, toeristische informatie en reserveringsbureaus
Vastgoed, verhuur, reizen, ov zakelijke diensten	82 Overige zakelijke dienstverlening
Juridische dV, accountants, org advies, management	69 Rechtskundige dV, accountancy, belasting advies en administratie
Juridische dV, accountants, org advies, management	70 Holdings, man. advies, concerndiensten
Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek	71 Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, keuring en controle
Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek	72 Speur- en ontwikkelingswerk
Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek	73 Reclame en marktonderzoek
Ontwerp, vormgeving, keuring, marktonderzoek	74 Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling en ov. consultancy
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	78 Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer
Facility man, reiniging, beveiliging e.d.	80 Beveiliging en opsporing
Facility man, reiniging, beveiliging e.d.	81 Facility management, reiniging en landschapsverzorging

5 Overheid en extra territoriale instellingen	
Rijksoverheid	84 Openbaar bestuur, overheidsdiensten, verplichte soc. verzek.
Provinciale overheid	84 Openbaar bestuur, overheidsdiensten, verplichte soc. verzek.
Gemeentelijke overheid	84 Openbaar bestuur, overheidsdiensten, verplichte soc. verzek.
Extra-territoriale instellingen	99 Extra-territoriale lichamen en organisaties

6 Zorg	
Gezondheidszorg en maatschappelijke dV	86 Gezondheidszorg
Gezondheidszorg en maatschappelijke dV	87 Verpleging, verzorging en begeleiding met overnachting
Gezondheidszorg en maatschappelijke dV	88 Maatschappelijke dV zonder overnachting

7 Maatschappelijke organisaties	
Onderwijs	85 Onderwijs
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	90 Kunst
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	91 Culturele uitleencentra, openb. archieven, musea, e.d
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	92 Loterijen en kansspelen
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	93 Sport en recreatie
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	94 Levensbeschouwelijke en politieke org, belangen- en ideële org, hobbyclubs
Kunst, cultuur, sport, recreatie, maatsch. en politieke org	96 Wellness, uitvaart, persoonlijke dV en ov. dV

INDELING IN LANDELIJKE SECTOREN

SBI Sector / bedrijfstak	Den Haag 2018
A Landbouw, bosbouw en visserij	2587
B Winning van delfstoffen	1523
C Industrie	7576
D Productie, distributie en handel in elektriciteit en aardgas	114
E Winning/distributie van water; afval(water)beheer, sanering	1054
F Bouwnijverheid	12825
G Groot- en detailhandel; reparatie van autos	32198
H Vervoer en opslag	11167
I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	12161
J Informatie en communicatie	13614
K Financiële instellingen	8054
L Verhuur van en handel in onroerend goed	2897
M Advisering, onderzoek, special. zakelijke dienstverlening	29676
N Verhuur van roerende goederen, overige zakelijke dienstverl.	10942
O Openb. bestuur, overheid, soc. verzekeringen	48192
P Onderwijs	18170
Q Gezondheids- en welzijnszorg	39224
R Cultuur, sport en recreatie	8246
S Overige dienstverlening	10323
T Extraterritoriale organisaties en lichamen	5111
Totaal aantal banen	275654

Bron: Werkgelegenheidsregister 2018

AFBAKENING CLUSTERS

INTERNATIONALE ORGANISATIES EN VEILIGHEID

Cluster internationale organisaties

Dit cluster is niet afgebakend op basis van de standaard bedrijfsindeling. Dit cluster is het resultaat van opgebouwde kennis bij Bureau Internationale Zaken (BIZ) van de gemeente Den Haag. Het BIZ heeft op basis van haar eigen adreslijsten met internationale organisaties opdracht verleend aan onderzoeksbureau Decisio om deze organisaties te bevragen. Voor meer informatie met betrekking tot de bevroagde organisaties kunt u contact opnemen met Geert Dijkstra van de gemeente Den Haag (geert.dijkstra@denhaag.nl).

Cluster Veiligheid

Het veiligheidscluster is niet afgebakend op basis van de standaard bedrijfsindeling. Dit cluster is samengesteld op advies van verschillende organisaties die zich bezighouden met veiligheid en The Hague Security Delta. Daarbij is gebruik gemaakt van de verschillende netwerken. Voor meer informatie met betrekking tot de organisaties kunt u contact opnemen met Daan Rijnders van de gemeente Den Haag (Rijnders@denhaag.nl).

IV

AFBAKENING CLUSTER IT TECH

ICT groep
SBI-codes
1 IT-Industrie
26110 Vervaardiging van elektronische componenten
26120 Vervaardiging van elektronische printplaten
26200 Vervaardiging van computers en randapparatuur
26300 Vervaardiging van communicatieapparatuur
26400 Vervaardiging van consumentenelektronica
26800 Vervaardiging van informatiedragers
2 IT-Handel
46510 Groothandel in computers, randapparatuur en software
46520 Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur
47420 Winkels in telecommunicatieapparatuur
58210 Uitgeverijen van computerspellen
58290 Overige uitgeverijen van software
3 Telecom
61100 Draadgebonden telecommunicatie
61200 Draadloze telecommunicatie
61300 Telecommunicatie via satelliet
61900 Overige telecommunicatie
4 IT-Diensten
62010 Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software
62020 Advisering op het gebied van informatietechnologie
62030 Beheer van computerfaciliteiten
62090 Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info
63110 Gegevensverwerking, webhosting en aanverwante activiteiten
63120 Webportals
95110 Reparatie van computers en randapparatuur
95120 Reparatie van communicatieapparatuur

AFBAKENING CLUSTER ENERGIE

Het cluster Energie wordt in Den Haag gedomineerd door bedrijven die zich met de winning van olie en gas bezighouden en bedrijven die energie produceren. Dit cluster bestaat voor een deel uit bedrijven die voldoen aan een aantal standaard bedrijfsindelingen. Deze worden hieronder weergegeven.

Bedrijven in het cluster olie & gas op basis van de standaard bedrijfsindeling	
6100	Winning van aardolie
6200	Winning van aardgas
9100	Dienstverlening voor de winning van aardolie en aardgas
19201	Aardolieraffinage Vervaardiging van overige organische basischemicaliën
35111	Productie van elektriciteit door thermische, kern- en warmtekrachtcentrales
35112	Productie van elektriciteit door windenergie
35113	Productie van elektriciteit door zonnecellen, warmtepompen en waterkracht

Daarnaast zijn er bedrijven die zijn toegevoegd aan het cluster omdat zij hiervoor veel werk verrichten. Deze bedrijven vallen echter in een standaard bedrijfsindeling waarvoor niet geldt dat de hele SBI binnen het cluster valt. Hierbij gaat het vooral om een aantal bedrijven in de branche Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies.

VI

AFBAKENING CLUSTER RECREATIE & TOERISME

Cluster T&R	SBI-Codes	IPO factor	Banen 2018	
			obv IPO berekening	obv Werkgelegenheidsregister
1 Detailhandel/ groothandel				
	45194 Handel in en reparatie van caravans		-	-
	46492 Groothandel in watersportartikelen		37	37
	46493 Groothandel in kampeerartikelen (geen caravans)		6	6
	47300 Benzinstations	0,1	31	309
	47642 Winkels in watersportartikelen		44	44
	47643 Winkels in sportartikelen (geen watersport)		329	329
	47644 Winkels in kampeerartikelen (geen caravans)		3	3
	47722 Winkels in lederwaren en reisartikelen	0,3	11	36
	47781 Winkels in fotografische artikelen	0,3	7	23
2 Logiesverstrekking				
	55101 Hotel-restaurants		1.006	1.006
	55102 Hotels (geen hotel-restaurants), pensions en conferentieoorden		472	472
	55201 Verhuur van vakantiehuisjes en appartementen		29	29
	55202 Jeugdherbergen en vakantiecampen		9	9
	55300 Kampeerterreinen		48	48
	55900 Overige logiesverstrekking		13	13
3 Horeca				
	56101 Restaurants		5.298	5.298
	56102/3 Cafeteria's, lunchrooms, snackbars, eetkramen e.d. incl ijssalons		3.004	3.004
	56300 Cafés		1.938	1.938
4 Vervoer				
	49100 Personenvervoer per spoor (geen tram of metro)	0,1	126	1.256
	49320 Vervoer per taxi	0,1	77	774
	49391 Ongeregeld personenvervoer over de weg		194	194
	50100 Zee- en kustvaart (passagiersvaart en veerdiensten)	0,5	2	3
	50300 Binnenvaart (passagiersvaart en veerdiensten)	0,1	1	11
	51100 Personenvervoer door de lucht	0,1	-	2
	52220 Dienstverlening voor vervoer over water	0,1	3	33
	52230 Dienstverlening voor de luchtvaart	0,1	1	7
	79110 Reisbemiddeling		395	395
	79120 Reisorganisatie		120	120
	79900 Informatieverstrekking op het gebied van toerisme		204	204
5 Cultuur, recreatie en amusement				
	59140 Bioscopen		249	249
	90011 Beoefening van podiumkunst		1.498	1.498
	90013 Circus en variété		59	59
	90041 Theaters en schouwburgen		371	371
	90042 Evenementenhallen		113	113
	91021 Musea		513	513
	91022 Kunstgalerieën en -expositieruimten		91	91
	91041 Dieren- en plantentuinen, kinderboerderijen		67	67
	93211 Pret- en themaparken		144	144
	93212 Kermisattracties		24	24

6 Sport			
85511 Zeil- en surfscholen		42	42
85519 Overig sport- en recreatieonderwijs	0,3	227	756
93111 Zwembaden	0,3	44	145
93112 Sporthallen, sportzalen en gymzalen	0,3	29	98
93113 Sportvelden	0,3	1	3
93119 Overige sportaccommodaties	0,3	88	293
93121 Veldvoetbal	0,3	34	114
93122 Veldsport in teamverband (geen voetbal)	0,3	1	3
93124 Tennis	0,3	1	3
93125 Paardensport en maneges	0,3	18	59
93127 Auto- en motorsport	0,3	1	2
93128 Wintersport	0,3	1	2
93129 Overige buitensport	0,3	6	20
93130 Fitnesscentra		393	393
93141 Individuele zaalsport	0,3	0	1
93143 Kracht- en vechtsport	0,3	5	15
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	0,3	2	6
93145 Denksport	0,3	0	1
93146 Sportscholen	0,3	56	187
93149 Overige binnensport en omnisport	0,3	4	13
93151 Zwem- en onderwatersport	0,3	2	5
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport e.d.	0,3	1	4
93191 Beroepssportlieden	0,3	4	13
93192 Hengelsport		5	5
93193 Verzorgen van vistochten		12	12
93195 Organiseren van sportevenementen	0,3	31	103
93196 Sport: Overkoepelende organen en samenwerkings- en adviesorganen	0,3	9	29
93199 Overige sportactiviteiten n.e.g.	0,3	9	31
93291 Jachthavens		3	3

7 Overig T&R			
30120 Bouw van sport- en recreatievaartuigen		12	12
77111 Verhuur van personenauto's en lichte bedrijfsauto's	0,1	9,0	86
77120 Verhuur en lease van vrachtwagens, autobussen, caravans	0,3	2,0	6
77210 Verhuur van sport- en recreatieartikelen		29	29
77340 Verhuur en lease van schepen	0,3	0,0	1
82300 Organiseren van congressen en beurzen		172	172
92001 Loterijen en kansspelen (geen amusementsautomaten)		269	269
92009 Exploitatie van amusements- en speelautomaten		161	161
93299 Overige recreatie n.e.g.(geen jachthavens)		348	348
96040 Saunas, solaría, baden e.d.		248	248

Totaal		18.813	22.425
---------------	--	--------	--------

Binnen de branches die onder deze sector vallen komen ook banen voor die niet recreatief of toeristisch zijn. Een voorbeeld hiervan zijn de benzinstations. Deze zijn maar voor een deel gericht op recreatie en toerisme maar ook voor een groot deel op bijvoorbeeld de transportsector of forenzende werknemers. Daarom is door IPO¹⁷ een berekening gemaakt van het aandeel banen dat daadwerkelijk onder de R&T sector valt.

¹⁷ Het IPO (inter provinciaal overleg) heeft in samenwerking met het CBS en het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) een standaard ontwikkeld voor het berekenen van de aandelen banen in de R&T sector.

In de 'Kanskaart Toerisme Den Haag' berekende adviesbureau BEA in 2011 het aantal fte in de R&T sector vanuit de bestedingen. Hierbij is gekeken naar het aantal bezoekers vermenigvuldigd met de gemiddelde bestedingen zoals deze in het onderzoek van SmartAgent naar voren kwamen. Dit leidde tot een berekend aantal banen van ca. 23.000 fte.¹⁸

Daarnaast werd een schatting gemaakt van het aantal indirecte banen bij toeleveranciers e.d. van 2.765 fte. Dat betekent in de berekening van BEA dat er 25.765 fte in Den Haag waren. Dat kwam neer op ca. 31.000 banen direct en indirect in de sector Toerisme. Dat was ruim 10% van de totale werkgelegenheid in 2011.

Begin 2017 is dit onderzoek herhaald. Uit deze meting kwam naar voren dat het totaal aan bestedingen in de Haagse vrijetijdseconomie is toegenomen van € 2,0 miljard in 2012 naar € 2,2 miljard in 2016. Deze bestedingen dragen substantieel bij aan de directe en indirecte werkgelegenheid. Sinds 2012 is zowel de directe als de indirecte werkgelegenheid gegroeid met 7%.

¹⁸ In het voorjaar 2018 is de update van de Kanskaart Toerisme verschenen "Toerisme, de economische motor" met daarin nieuwe cijfers voor de sector.

VII

AFBAKENING CLUSTERS FINANCE EN LEGAL

Cluster Finance

Dit cluster is deels afgebakend op basis van de standaard bedrijfsindeling. Daarbij gaat het om de volgende SBI-codes die in elk geval deel uitmaken van het financiële cluster.

SBI klasse Financieel	
64	Banken e.d.
65	Verzekeringen e.d.
66	Dvl tbv financiële sector
692	Accountants, boekhouding e.d.

Daarnaast gaat het om organisaties die zich bezighouden met financiële zaken bij de overheid, lobbycircuits, onderwijs e.d.

Voor meer informatie over de exacte samenstelling van het financiële cluster kunt u contact opnemen met Gabriela Cervetto Zuffo van de gemeente Den Haag (gabriela.cervettozuffo@denhaag.nl).

Cluster Legal

Dit cluster bestaat uit de SBI-codes beginnend met 693, rechtskundige dienstverlening.

SBI klasse Juridisch	
691	Rechtskundige dvl

Daarnaast gaat het om organisaties die zich bezighouden met juridische zaken bij de overheid, lobby circuits, kennisinstellingen, internationale gerechtshoven e.d.

Voor meer informatie over de exacte samenstelling van het juridische cluster kunt u contact opnemen met Gabriela Cervetto Zuffo van de gemeente Den Haag (gabriela.cervettozuffo@denhaag.nl).

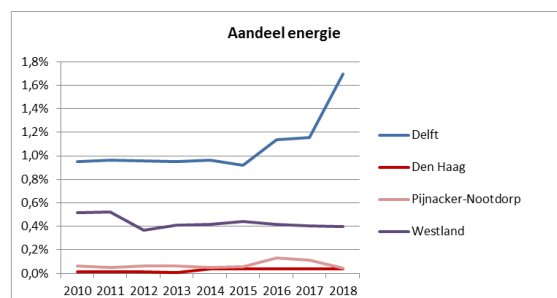
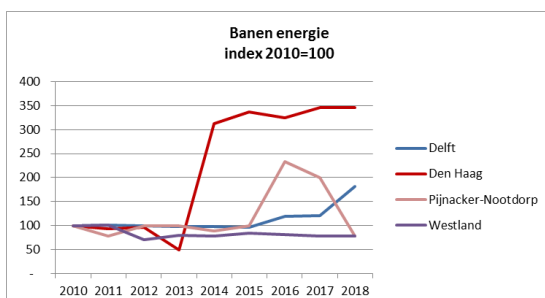
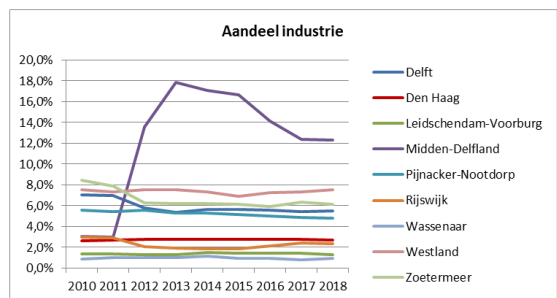
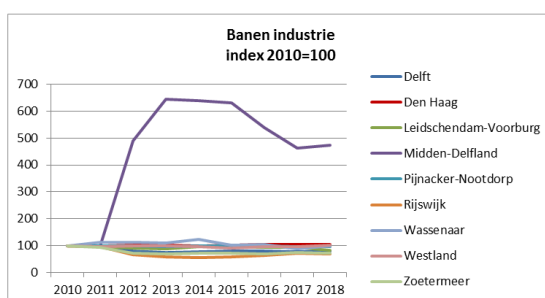
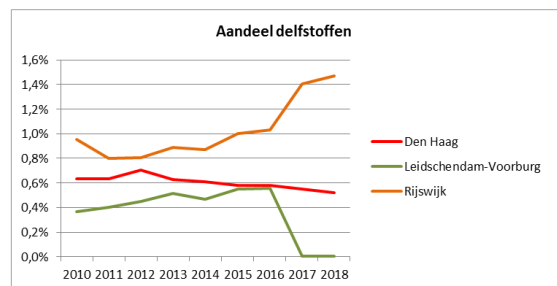
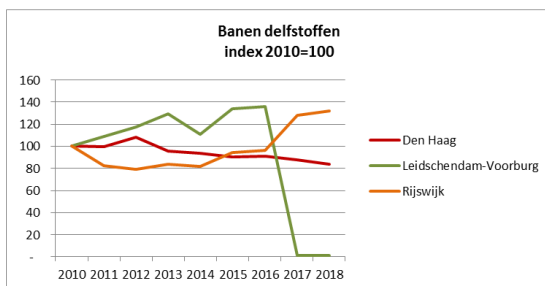
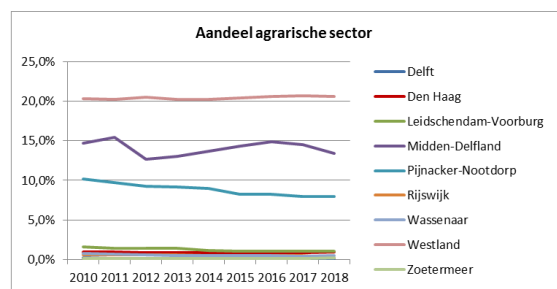
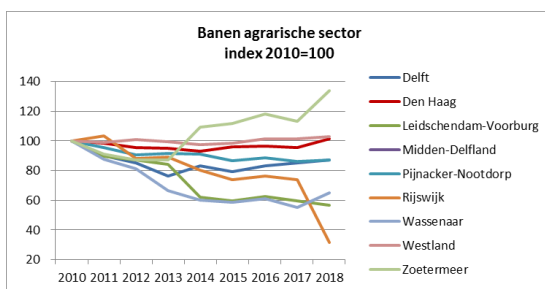
VIII

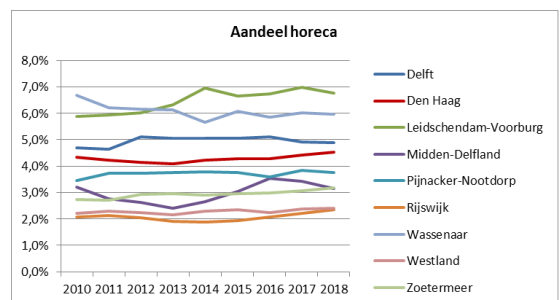
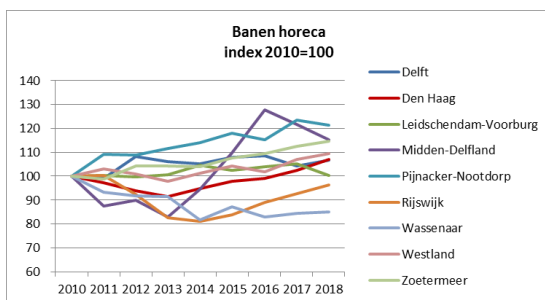
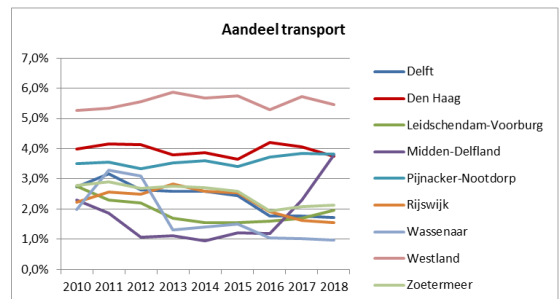
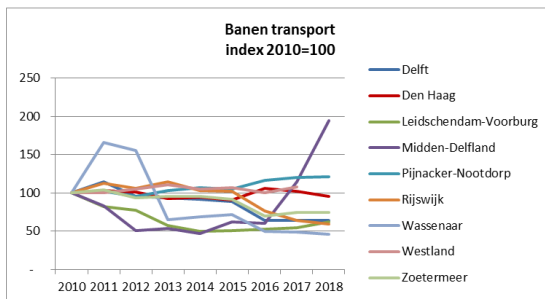
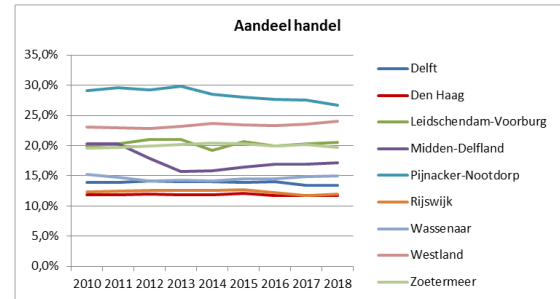
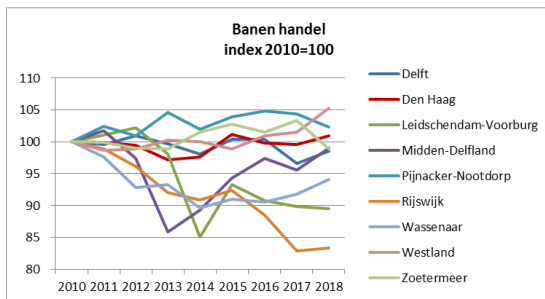
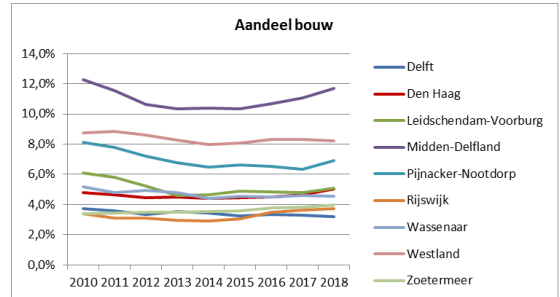
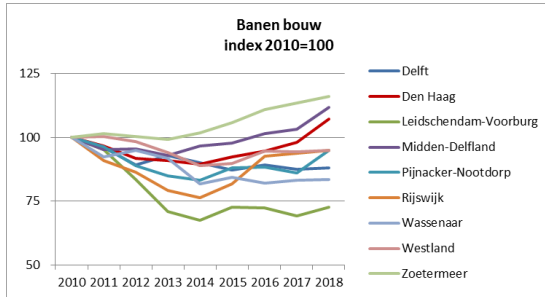
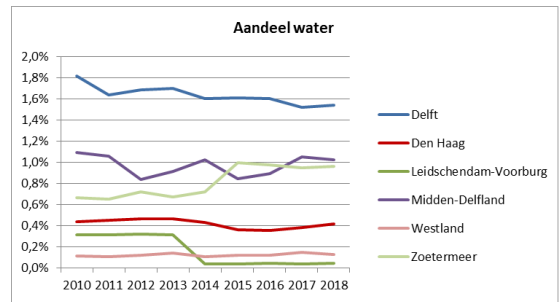
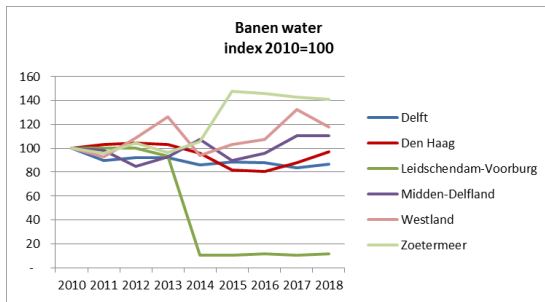
ONTWIKKELING EN RELATIEF BELANG

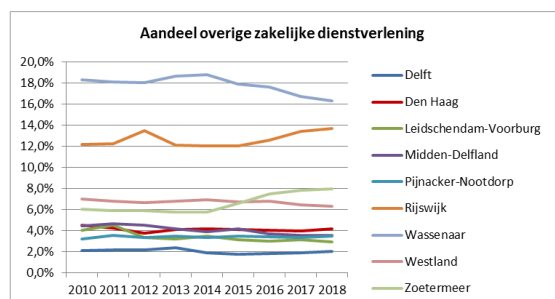
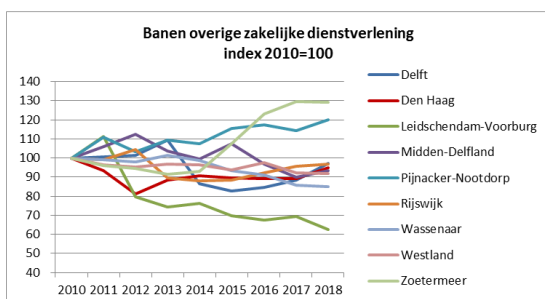
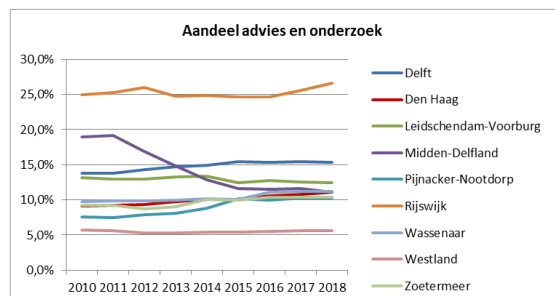
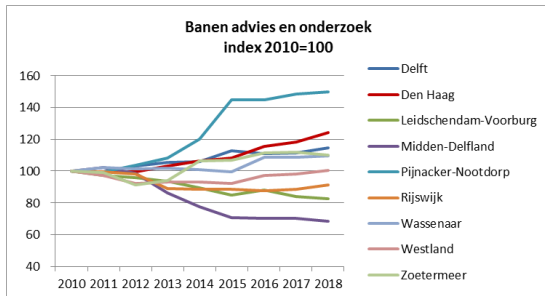
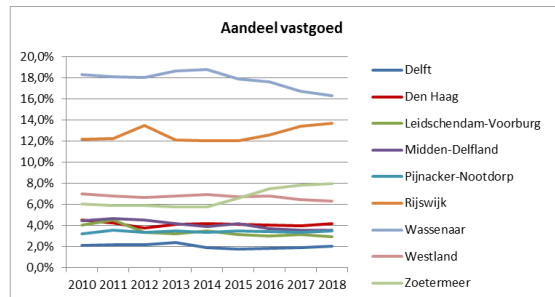
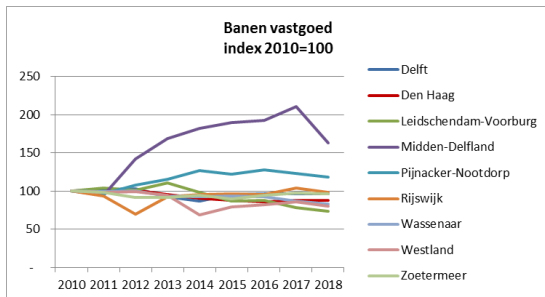
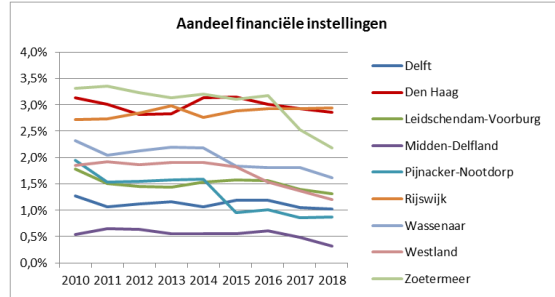
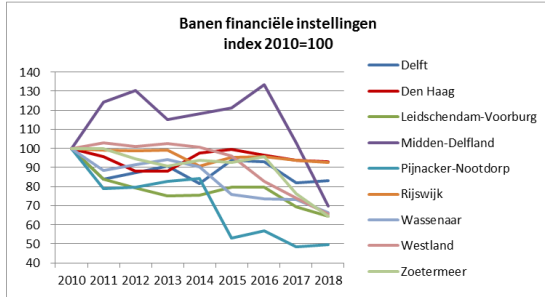
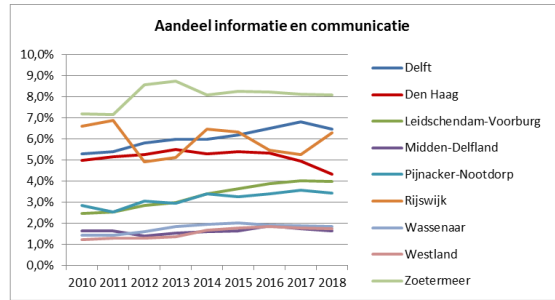
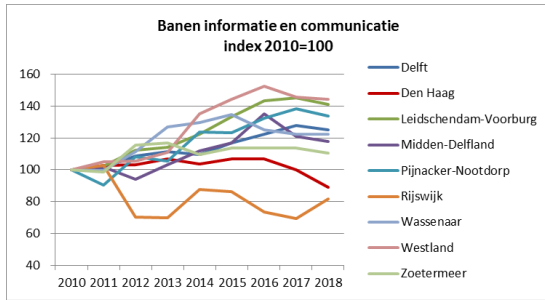
PER SECTOR, REGIO GEMEENTEN, 2010-2018 (per 1-1)

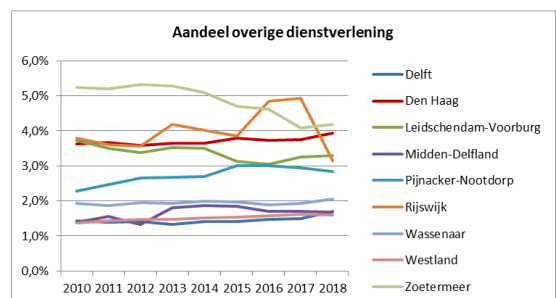
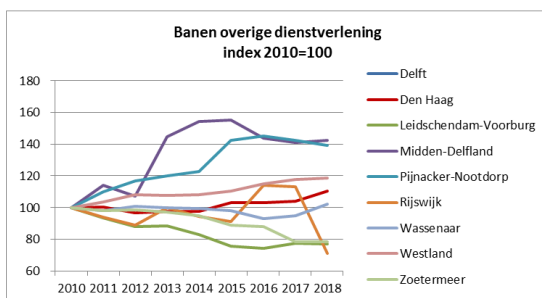
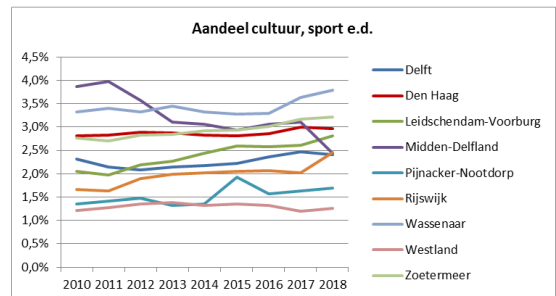
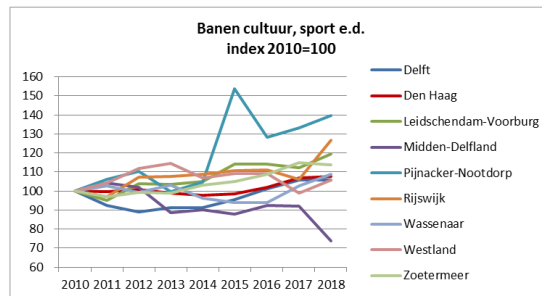
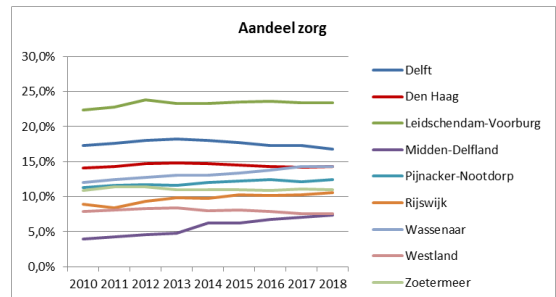
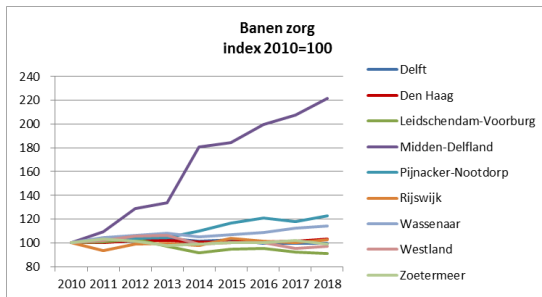
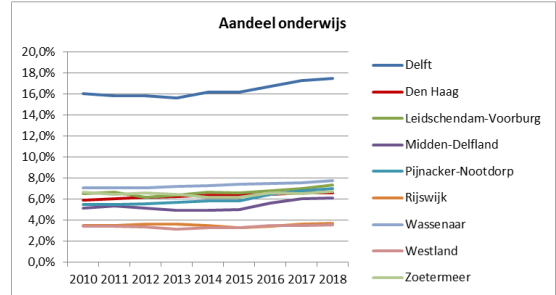
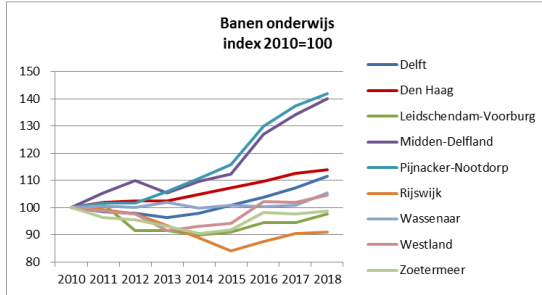
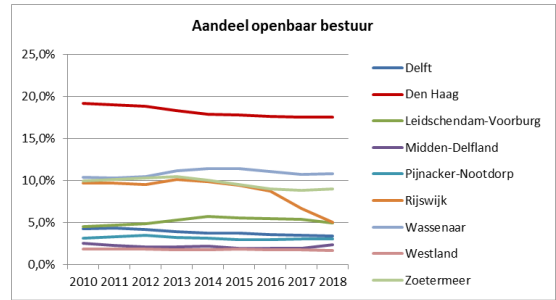
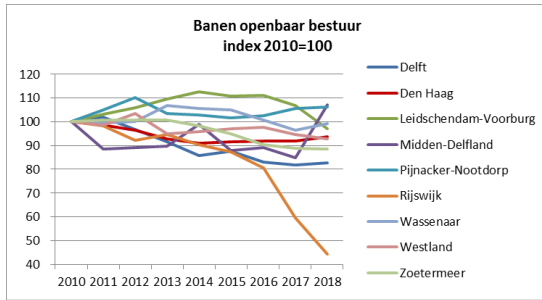
Ontwikkeling van het aantal banen per gemeente en per sector, geïndexeerd, 2010=100

Aandeel banen in jaar X in een sector t.o.v. de hele economie in de betreffende gemeente van datzelfde jaar.

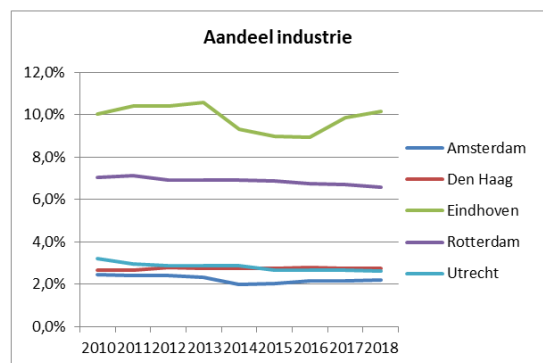
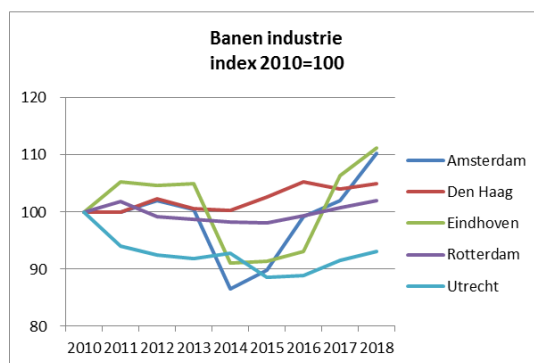
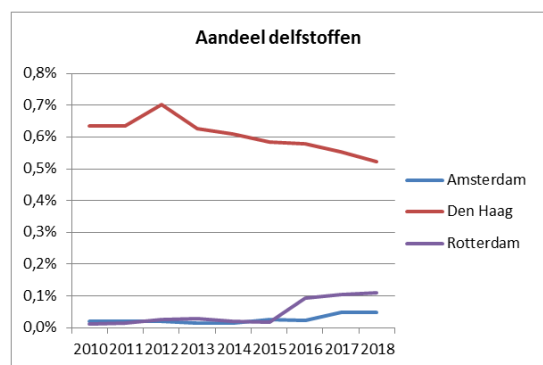
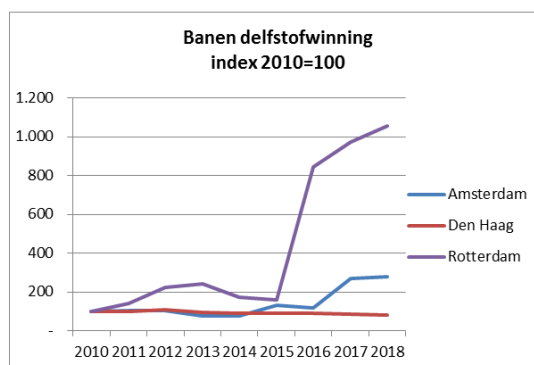
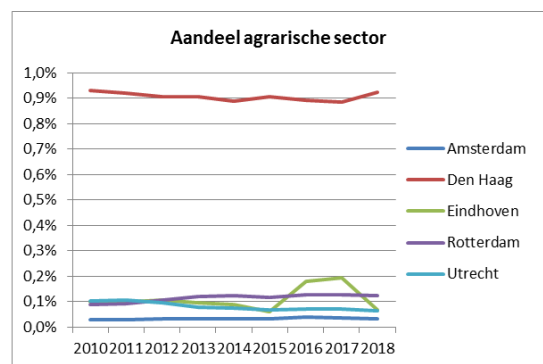
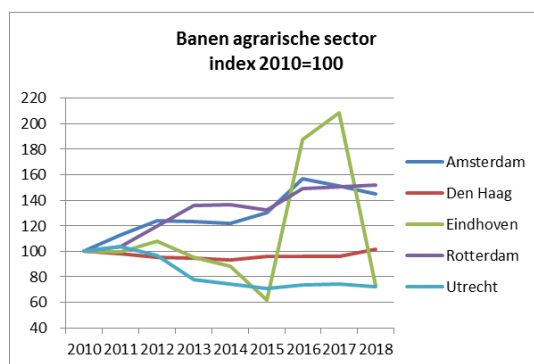
IX

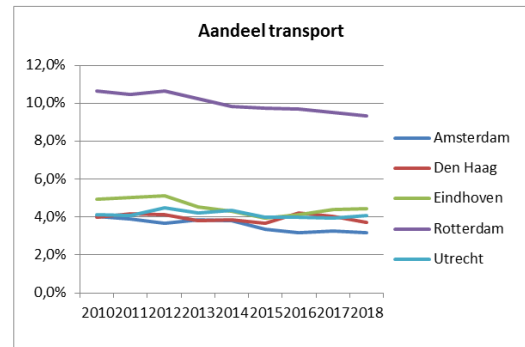
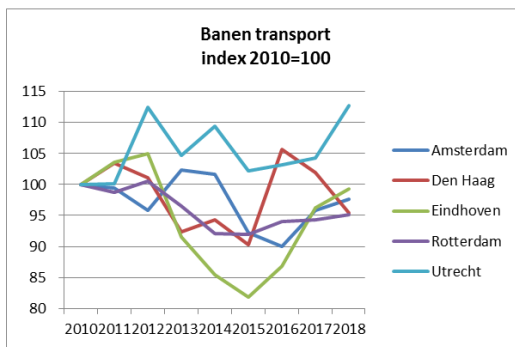
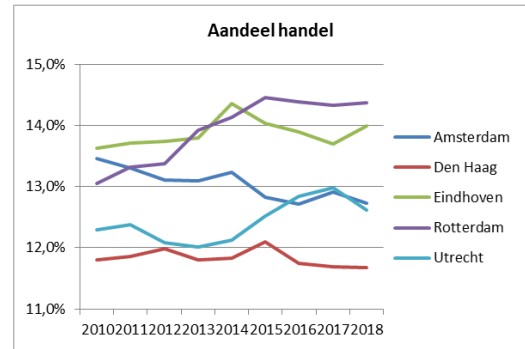
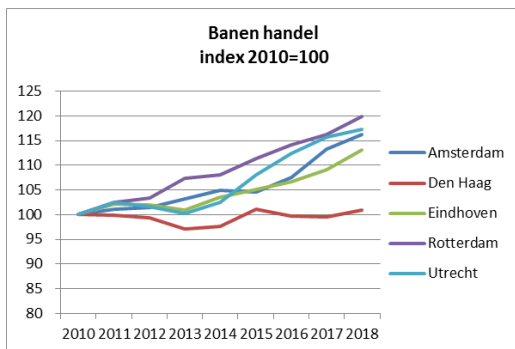
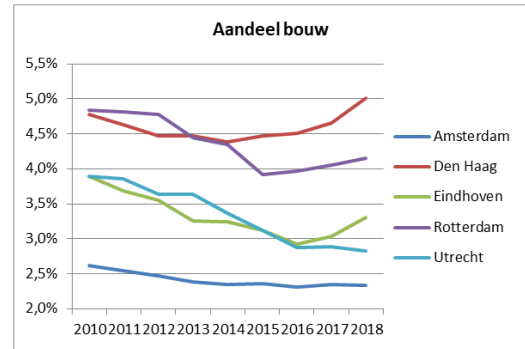
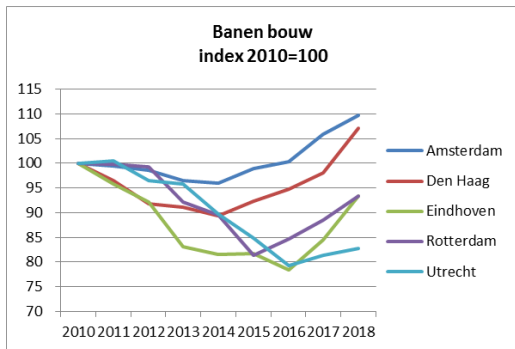
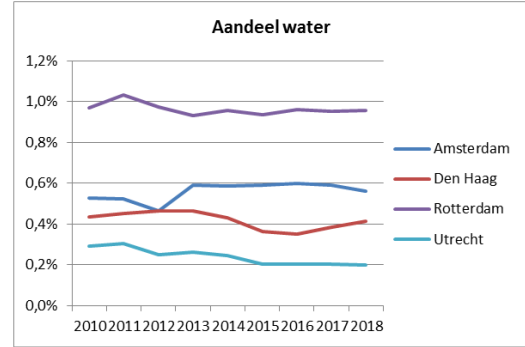
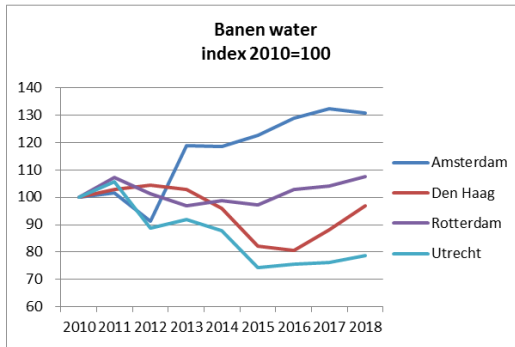
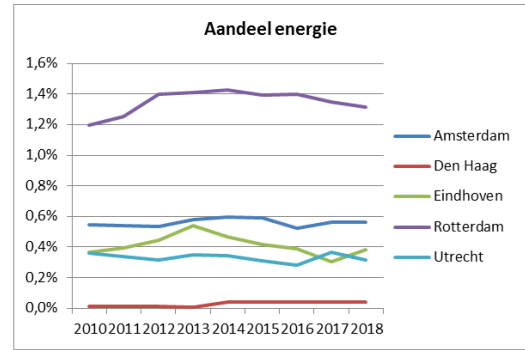
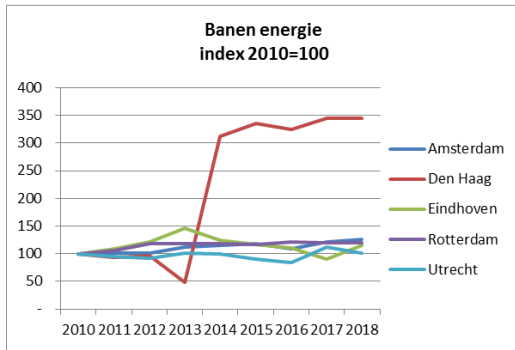
ONTWIKKELING EN RELATIEF BELANG

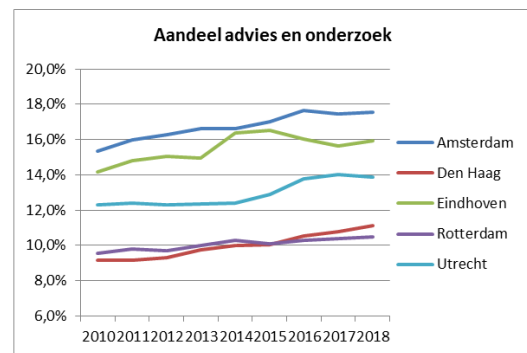
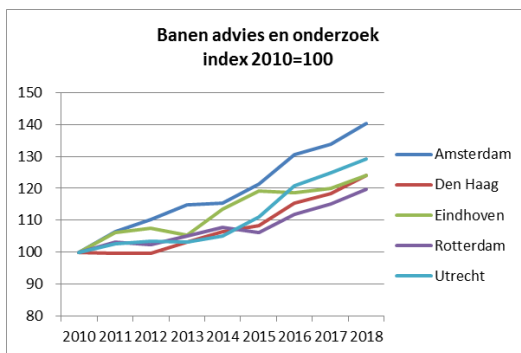
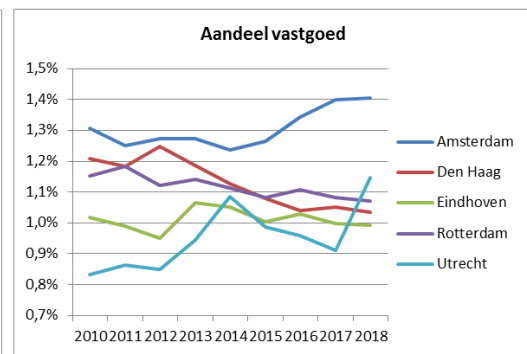
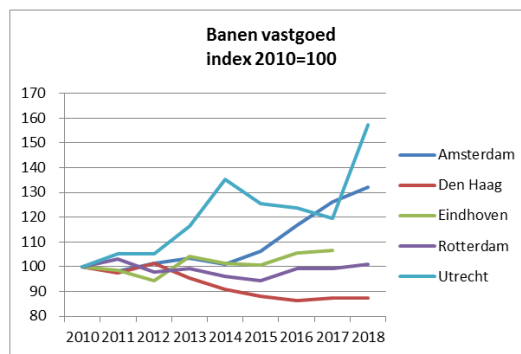
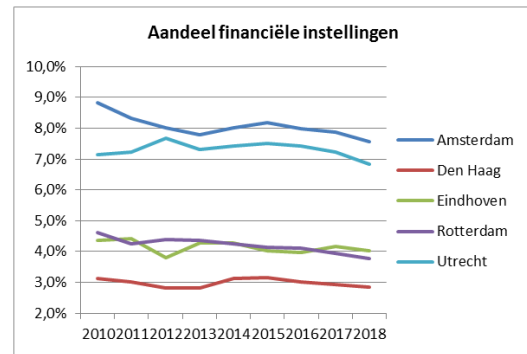
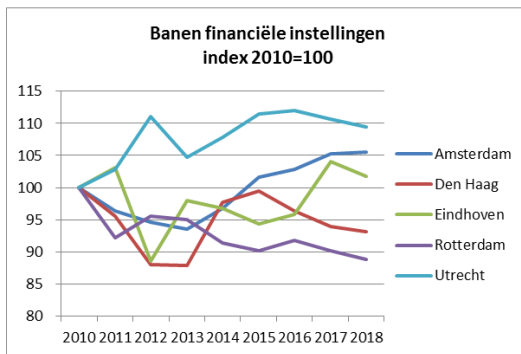
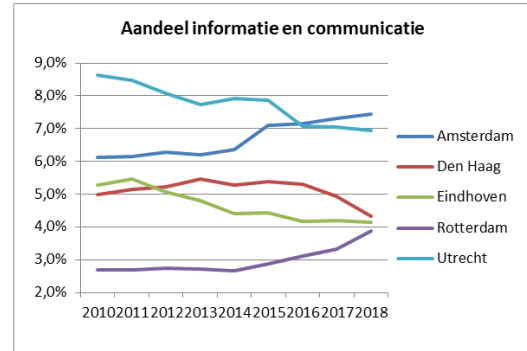
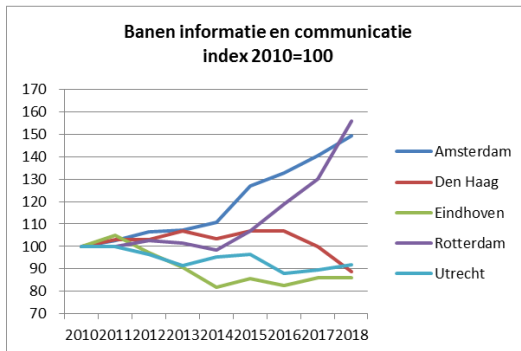
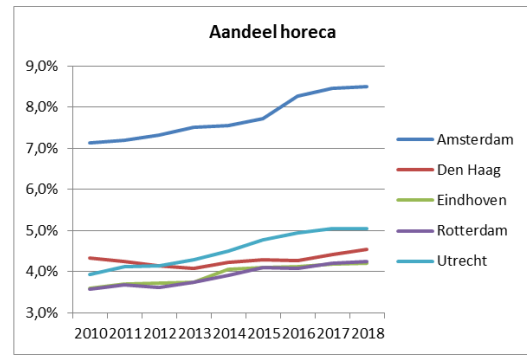
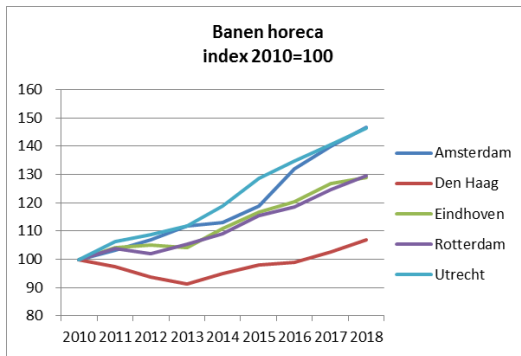
PER SECTOR, G5, 2010-2018 (per 1-1)

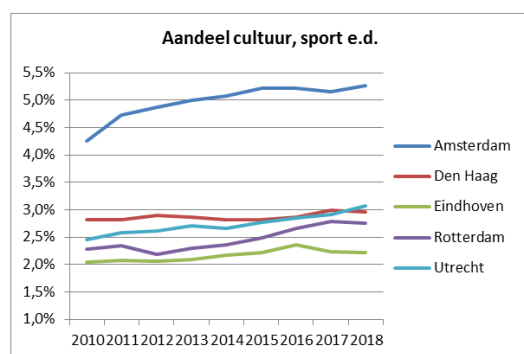
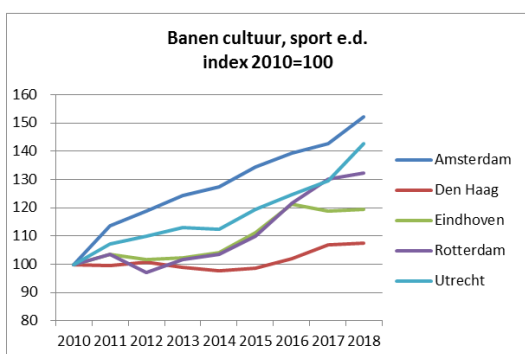
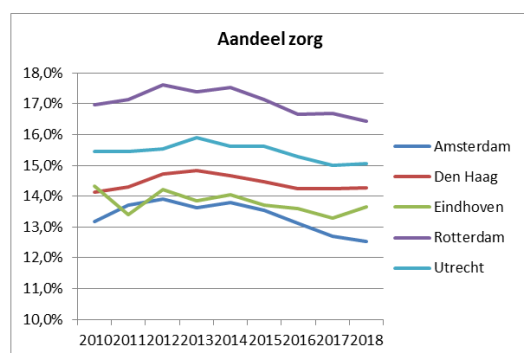
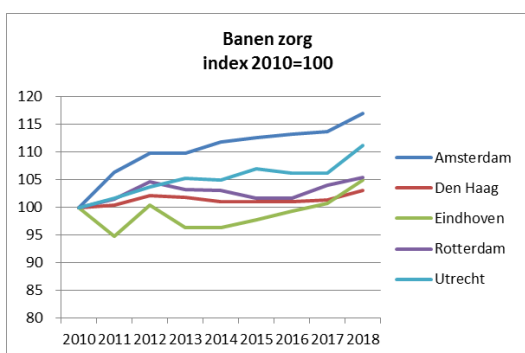
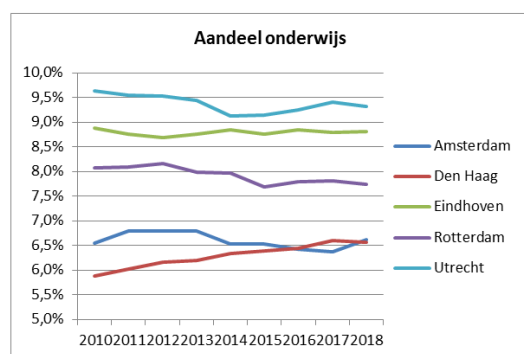
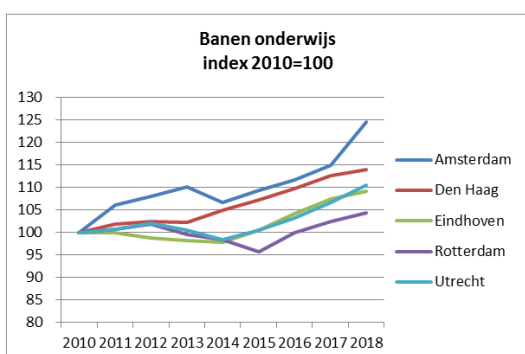
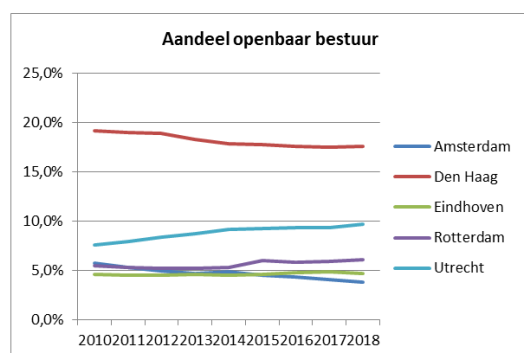
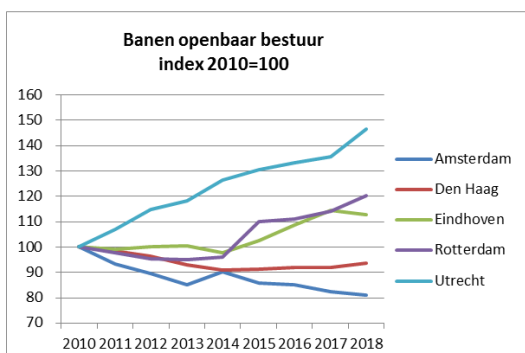
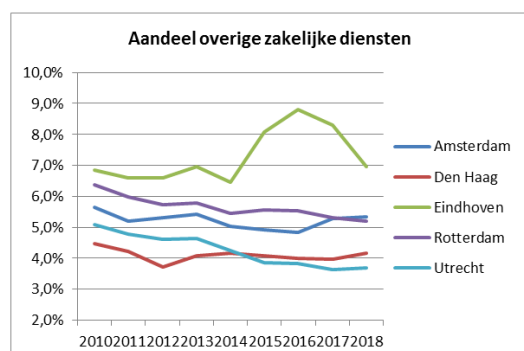
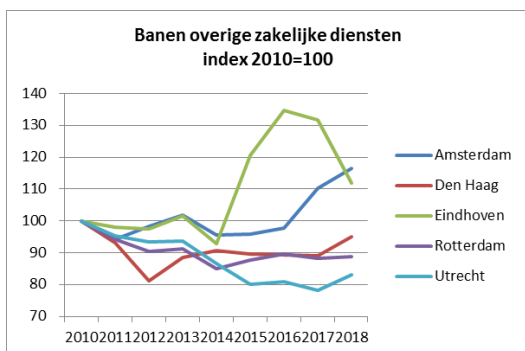
Ontwikkeling van het aantal banen per gemeente en per sector, geïndexeerd, 2010=100. De cijfers van Eindhoven lopen tot en met 2017.

Aandeel banen in jaar X in een sector t.o.v. de hele economie in de betreffende gemeente van datzelfde jaar.

X

ADMINISTRATIEVE CORRECTIES

Het Werkgelegenheidsregister (WGR) waar gemeente Den Haag gebruik van maakt is onderdeel van het Landelijk Informatie Systeem Arbeidsplaatsen (LISA). LISA is een databestand met gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht. De kerngegevens per vestiging hebben een ruimtelijke component (adresgegevens) en een sociaal-economische component (werkgelegenheid en economische activiteit).

Dit bestand wordt opgebouwd op basis van het Handelsregister van de Kamer van Koophandel (KvK). Dit register is door I&O Research in het kader van de meerjarige opdracht van ons als opdrachtgever aangeschaft in 2016 (het initiële bestand). In de volgende jaren verricht I&O Research op basis van de mutatiebestanden van de KvK aanpassingen op het initiële bestand. Naast de wijzigingen die uit de mutatiebestanden van de KvK komen, worden ook wijzigingen doorgevoerd die uit overige bronnen komen (jaarverslag, website, persbericht). Deze wijzigingen worden landelijk op uniforme wijze doorgevoerd conform de methode die staat beschreven in het Lisa Handboek versie juli 2018 (<https://lisa.nl/publicaties/lisa-handboek>).

Hoewel deze wijzigingen maandelijks worden doorgevoerd zijn zij niet compleet. De administratieve vervuiling bij de KvK komt omdat vestigingen zich niet meer hoeven uit te schrijven (het kost niks om ingeschreven te blijven) waardoor er vertraging zit in de uitgeschreven vestigingen. Dat zal vooral bij eenmanszaken gebeuren die inmiddels weer in loondienst zijn of iets anders doen maar toch bij de KvK ingeschreven blijven. Hierdoor loopt de onzuiverheid in de loop van de jaren verder op en gaat het aantal vestigingen en banen in het WGR steeds verder uit de pas gaan lopen met de werkelijkheid. Het is dan ook wenselijk en gebruikelijk om periodiek het hele bestand te herijken.

Jaarlijks worden gecorrigeerde aantallen met terugwerkende kracht tot 1996 in de bestanden doorgevoerd. Hierbij gaat het om vestigingen (en banen) die bijvoorbeeld in 2018 zijn toegevoegd aan het bestand maar waarbij de bedrijven zelf aangeven dat zij al sinds 2014 bestonden. Deze vestigingen en de bijbehorende banen worden dan in alle jaren van 2014 tot en met 2017 toegevoegd. Hetzelfde geldt voor vestigingen die in eerdere jaren zijn vertrokken uit de regio. Die worden met terugwerkende kracht tot het jaar van verhuizing uit de bestanden verwijderd

Een voorbeeld

Eén van de vestigingen van de HTM zat in 2015 ten onrechte niet in het bestand (met 200 banen). Dit is in 2016 hersteld waardoor met terugwerkende kracht het aantal banen in 2015 200 hoger werd.

Een tweede voorbeeld is de Primark. Deze vestiging opende eind 2014 haar deuren (met 430 banen). Op 1 januari 2015 had de vestiging in het bestand moeten zitten maar ten onrechte was de Primark in 2015 nog niet opgenomen. Ook dit is met terugwerkende kracht hersteld waardoor het totaal aantal banen in 2015 nog eens

430 hoger werd. Dit betekent concreet dat er in 2015 is gerapporteerd dat het totaal aantal banen op 1 januari 2015 254.146 was. Nu blijkt dat het aantal banen op 1 januari 2015 270.608 bedroeg. Aanzienlijk hoger dus.

Waarom zo'n groot verschil

Voor de actualisatie van het werkgelegenheidsregister 2016 is een contract afgesloten met de MRDH en Drechtsteden om het hele gebied van de MRDH en Drechtsteden gezamenlijk te laten enquêteren door I&O Research. Omdat hiervoor drie verschillende registers moesten worden samengevoegd was het noodzakelijk om het volledige Handelsregister opnieuw aan te schaffen.

Dit initiële bestand is hiervoor opnieuw gekoppeld aan het Werkgelegenheidsregister met een groot aantal toegevoegde vestigingen tot gevolg. Deze toegevoegde vestigingen bestaan voor een groot deel (ruim een derde) uit eenmanszaken die in de voorgaande jaren 'gemist' werden.

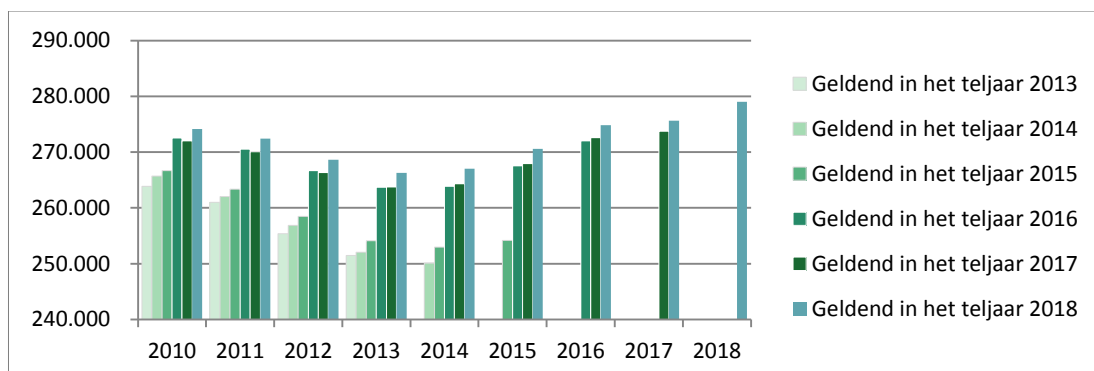
Terugwerkende kracht

De nieuwe uitkomsten van begin 2018 zijn met terugwerkende kracht verwerkt in de oudere jaren. Dat is nodig, anders kunnen we geen juiste vergelijking met vorige jaren maken. Dan zou het lijken of er sinds 1 januari 2015 bijna 25.000 banen bij zijn gekomen (aantal banen in 2018: 278.994 – aantal banen dat in 2015 is gerapporteerd: 254.146) terwijl dat in werkelijkheid ca. 8.400 banen zijn (aantal banen in 2018: 278.994 – aantal banen dat nu in 2015 is geteld: 270.608).

Onderstaande tabel en figuur laat vanaf 2013 zien hoeveel banen er in het teljaar werden geteld en hoeveel dat er in de volgende teljaren waren nadat met terugwerkende kracht is gecorrigeerd.

	Geteld en gecorrigeerd aantal banen geldend voor het jaar:									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Geldend in het teljaar 2013	263.845	261.021	255.364	251.500						
Geldend in het teljaar 2014	265.706	262.017	256.857	252.071	250.125					
Geldend in het teljaar 2015	266.663	263.354	258.467	254.112	252.973	254.146				
Geldend in het teljaar 2016	272.541	270.509	266.667	263.684	263.869	267.518	271.993			
Geldend in het teljaar 2017	272.026	270.066	266.347	263.772	264.338	267.950	272.566	273.722		
Geldend in het teljaar 2018	274.133	272.416	268.635	266.273	267.007	270.608	274.810	275.617	278.994	

Met terugwerkende kracht gecorrigeerde aantallen banen

Uit bovenstaande tabel en figuur blijkt dat vooral in 2016 een groot aantal vestigingen en banen is toegevoegd, ook aan de eerdere jaren. Dit heeft te maken met bovenstaande verklaring dat in 2016 het *volledige* Handelsregister aan het Werkgelegenheidsregister is gekoppeld en opnieuw geijkt.